



DET TEOLOGISKE
MENIGHETSFAKULTET

Kristus som ἀρχηγός, i lys av Hebreerbrevets ledelsesmotiv.

En analyse av kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.

Espen Barland Larsen

Veileder

Ole Jakob Filtvedt, stipendiat

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, høst 2012 - høst 2013
AVH5010: Masteravhandling (60 ECTS)
Master i Teologi (Det nye testamentet)

Innhold

FORKORTELSER	IV
1. INNLEDNING	1
1.1. Kristusbetegnelsen ἀρχηγός i forskningen.....	1
1.1.1. <i>Ἀρχηγός i oversettelser</i>	5
1.2. Problemstilling.....	7
1.3. Begrunnelse for utvalget av tekstavsnitt for eksegesen.....	8
1.3.1.1. Hvorfor Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20?.....	8
1.3.1.2. Andre betegnelser som kunne vært av interesse.....	9
1.4. Hva menes med ledelsesmotiv?.....	11
1.5. Hebreerbrevets bakgrunn, sjanger og oppbygging.....	11
1.5.1. <i>Hebreerbrevets ukjente forfatterskap</i>	12
1.5.2. <i>Når ble Hebreerbrevet skrevet?</i>	15
1.5.3. <i>Hvem var Hebreerbrevets mottaker?</i>	16
1.5.4. <i>Hebreerbrevets sjanger</i>	18
1.5.5. <i>Hebreerbrevets struktur</i>	19
1.6. Litteratur for avhandlingen.....	21
1.7. Disposisjon.....	22
2. SEMANTISK ANALYSE	24
2.1. Den leksikalske betydningen av ἀρχηγός.....	24
2.2. Ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.....	27
2.3. Bruk av ἀρχηγός utenfor bibelsk litteratur.....	27
2.3.1. <i>Ἀρχηγός hos Josefus og Filon</i>	28
2.4. Ἀρχηγός i Septuaginta.....	29
2.5. Ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger.....	30
2.6. Bruken av ἀρχηγός under eksegesen.....	32
3. ΑΡΧΗΓΟΣ, FULLKOMMENGJORT GJENNOM LIDELSE. EN EKSEGETISK ANALYSE AV HEBREERBREVET 2:5-18	33
3.1. Hvorfor ha Hebreerbrevet 2:10 som utgangspunkt?.....	34
3.2. Konteksten rundt Hebreerbrevet 2:10.....	35
3.3. Eksegese av Hebreerbrevet 2:5-9.....	38
3.3.1. <i>Den kommende verden</i>	38
3.3.1.1. Den førstefødte føres inn i verden.....	39
3.3.1.2. Ὁ πρωτότοκος, den førstefødte.....	41

3.3.1.3. Den kommende verden som vi taler om.	43
3.3.2. Bruken av Salme 8 i Hebreerbrevet 2:6b-8, ment som et kristologisk utsagn eller ment antropologisk?.....	44
3.3.2.1. Kristologisk tolkning av Hebreerbrevet 2:6b-8.	45
3.3.2.2. Antropologisk tolkning av Hebreerbrevet 2:6b-8.	47
3.3.2.3. Resultatet av en antropologisk tolkning.	49
3.3.3. Gjennom dødens lidelse.....	49
3.3.3.1. Smakte Jesus døden «χαριτι θεου» eller «χωρις θεου»?.....	51
3.4. Eksegese av Hebreerbrevet 2:10-18.....	53
3.4.1. Nødvendigheten av lidelsen.....	53
3.4.2. Deres frelses αρχηγός.	55
3.4.2.1. Tolkning av αρχηγός i Hebreerbrevet 2:10.....	56
3.4.3. Jesus og fellesskapet med hans søsken.	57
3.4.3.1. Έξ ενός.	58
3.4.3.2. Σπέρματος Αβραάμ.	59
3.4.3.3. Frykt for døden.	60
3.4.3.4. Επιλαμβάνω, «å holde fast» eller «å ta seg av»?	61
3.4.4. Jesus, en barmhjertig og trofast øversteprest.	62
3.4.4.1. Trofast og barmhjertig.....	64
3.5. Å komme inn i Guds hvile.....	65
3.5.1. Josva, en typos?.....	66
3.6. Ledelsesmotivet i Hebreerbrevet 2:5-18, et sammendrag.....	67
4. MED BLIKKET FESTET PÅ JESUS, TROENS ΑΡΧΗΓΟΣ ΟG ΤΕΛΕΙΩΤΗΣ. EN EKSEGETISK ANALYSE AV HEBREERBREVET 12:1-3.....	69
4.1. Konteksten rundt Hebreerbrevet 12:2.....	70
4.1.1. Troens helter, eksempler i troen.	71
4.2. En viktig link mellom Hebreerbrevet 11:39-40 og 12:1-3.	72
4.3. Eksegese av Hebreerbrevet 12:1-3.....	74
4.3.1. En atletisk billedbruk på troen.....	74
4.3.1.1. Skyen av vitner, tilskuere for løpet.	75
4.3.1.2. Løpet i tro, en kappestrid?	77
4.3.2. Jesus, troens αρχηγός και τελειωτής.	78
4.3.2.1. En antitese mellom αρχηγός og τελειωτής.....	79
4.3.3. Han holdt ut korset.....	81
4.3.4. Jesus - det ypperste eksempelet i tro.....	83
4.4. En kiasme i Hebreerbrevet 12:1-2.....	84
4.5. Likheter mellom Hebreerbrevet 2:9-10 og 12:2.....	85
4.5.1. En ramme for Hebreerbrevets fremstilling?	87
4.6. Jesu fullkommengjøring og fullkommengjøring av de troende.....	88
4.7. Ledelsesmotivet i Hebreerbrevet 12:1-3, et sammendrag.....	90

5. OPPHAV, FORLØPER OG HYRDE. EN UNDERSØKELSE AV HEBREERBREVET 5:7-10; 6:19-20 OG 13:20, MED FOKUS PÅ

LEDELSMOTIVET TILKNYTTET ΑΡΧΗΓΟΣ.	91
5.1. Opphav til evig frelse. Eksegese av Hebreerbrevet 5:7-10.	91
5.1.1. Avsnittets kontekst.	92
5.1.2. Eksegese av Hebreerbrevet 5:7-10.	94
5.1.2.1. Bakteppe for Hebreerbrevet 5:7f. Utgjør Jesu bønn med «høye skrik og tårer» en parallell til Getsemane eller Golgata?	95
5.1.2.2. Han ble bønnhørt. En bønn om å slippe døden eller bli satt fri fra døden?	97
5.1.2.3. Fullkommengjort opphav til evig frelse.	100
5.1.3. Likheter mellom Hebreerbrevet 2:10 og 5:9.	102
5.1.4. Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 5:7-10.	103
5.2. En forløper for oss. Eksegese av Hebreerbrevet 6:19-20.	103
5.2.1. Avsnittets kontekst.	104
5.2.1.1. Løftet til Abraham og håpet som ligger foran oss.	105
5.2.2. En forløper innenfor forhenget. Eksegese av Hebreerbrevet 6:19-20.	106
5.2.2.1. Håpet, et trygt og fast anker.	106
5.2.2.2. Henviser καταπέτασμα til det ytre eller det indre forhenget?	108
5.2.2.3. Det fullkomne tabernakel?	109
5.2.2.4. Jesus som πρόδρομος.	110
5.2.2.5. Aron som stedfortreder, Jesus som πρόδρομος.	111
5.2.3. Jesu fullkomne prestatetjeneste.	111
5.2.4. Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 6:19-20.	112
5.3. Den store Hyrden. Eksegese av Hebreerbrevet 13:20.	113
5.3.1. Hebreerbrevet 13:20 i sin kontekst.	113
5.3.2. Den store hyrden for sauene.	114
5.3.2.1. Ledet opp fra de døde.	115
5.3.3. Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 13:20.	116
6. ΑΡΧΗΓΟΣ OG LEDELSMOTIVET, DE LANGE LINJENE.	117
6.1. Ledelsesmotivet vist i Hebreerbrevet 2:5-18 og 12:1-3.	117
6.1.1. Ledelsens destinasjon.	117
6.1.2. Hvem blir ledet?	118
6.1.3. Gjennom Jesu lidelse.	119
6.2. Hva tilfører Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20 dette ledelsesmotivet?	120
6.3. Hvordan kan vi forstå kristusbetegnelsen ἀρχηγός?	120
6.3.1. Tolkningen av ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.	121
OPPSUMMERENDE KONKLUSJON.	123
BIBLIOGRAFI.	124

FORKORTELSER

AB	Anchor Bible.
AMP	Amplified Bible (1987).
AnBib	Analecta biblica.
AUSS	<i>Andrews University Seminary Studies.</i>
BDAG	Bauer, Walter, Frederick W. Danker, William F. Arndt, og F. Wilbur Gingrich. <i>A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature.</i> (3. utg. Chicago: University of Chicago Press, 2000). Digital utgave: Bibleworks v. 9.
BDB	Brown, Francis, Samuel R. Driver, og Charles A. Briggs. <i>The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon.</i> Peabody, Mass.: Hendrickson, 1996.
BF97	<i>Bibelen Guds ord</i> , Bibelforlaget 1997.
Bib	<i>Biblica.</i>
BR	<i>Biblical Research.</i>
CBQ	<i>Catholic Biblical Quarterly.</i>
CEB	Common English Bible (2011).
EDNT	Horts R. Balz og Gerhard Schneider, <i>Exegetical Dictionary of the New Testament</i> (3 bd.; Grand Rapids, Mich.: Eerdmanns, 1990-93).
ESV	English standard Version (2001).
HCSB	Holman Christian Standard Bible (2009).
ICC	The International Critical Commentary.
Int	<i>Interpretation.</i>
JBL	<i>Journal of Biblical Literature.</i>

<i>JETS</i>	<i>Journal of the Evangelical Theological Society.</i>
KJV	King James Version
L&N	Johannes E. Louw og Eugene A. Nida, <i>Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains</i> (2. utg.; New York: United Bible Societies, 1989). Digital utgave: Bibleworks v. 9.
LEB	Lexham English Bible (2010).
LNTS	Library of New Testament Studies.
LSJ	Henry G. Liddell og Robert Scott, <i>A Greek-English Lexico</i> (red. Sir Henry S. Jones og Roderick McKenzie; 9. utg.; Oxford: Clarendon, 1940). Sitert 10. oktober 2013. Online: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057 .
NICNT	New International Commentary of the New Testament.
NA ²⁸	<i>Novum Testamentum Graece</i> , Nestle-Aland, 28. utg.
NASB	New American Standard Bible (1995).
NB88/07	<i>Bibelen, Den hellige skrift</i> , Norsk Bibel 1988, revisjon 2007.
NET	New English Translation (2006).
<i>NIDNTT</i>	Colin Brown, red., <i>The New International Dictionary of New Testament Theology</i> (4 bd.; Exeter: Paternoster, 1975-85).
NIGTC	New International Greek Testament Commentary.
NIV	New International Version (2011).
NO11	Bibelen 2011. Bibelselskapets oversettelse 2011 (bokmål).
NO30	Bibelselskapet 1930.
NO78/85	Bibelselskapet 1978, revidert 1985.
NovTSup	Supplements to Novum Testamentum.
NRSV	New Revised Standard Version (1989).
<i>NTS</i>	<i>New Testament Studies.</i>
<i>NTT</i>	<i>Norsk teologisk tidsskrift.</i>

SBLDS	Society of Biblical Literature Dissertation Series.
SBLGNT	SBL [Society of Biblical Literature] Greek New Testament (2010).
SNTSMS	Society for New Testament Studies Monograph Series.
SP	Sacra Pagina.
<i>SwJT</i>	<i>Southwestern Journal of Theology</i> .
<i>TDNT</i>	Gerhard Kittel, Geoffrey W. Bromiley, og Gerhard Friedrich, <i>Theological Dictionary of the New Testament</i> (10 bd.; Grand Rapids, Mich.: Eerdmanns, 1964-74).
UBS ⁴	<i>The Greek New Testament</i> , United Bible Societies 4. utg.
WBC	Word Biblical Commentary.
<i>WTJ</i>	<i>Westminster Theological Journal</i> .

Greske tekstavsnitt og tekstkritiske noter er hentet fra:

NA²⁸ *Novum Testamentum Graece*, Nestle-Aland, 28. utg.

Alle norske skriftsitater, dersom annet ikke er spesifisert, er hentet fra Bibelselskapets oversettelse fra 2011:

NO11 Bibelen 2011. Bibelselskapets oversettelse 2011 (bokmål).

1. INNLEDNING.

En av Det nye testamentets spesielle betegnelser brukt på Jesus er ἀρχηγός¹. Betegnelsen ἀρχηγός forekommer kun fire ganger i Det nye testamentet, hvorav to i Hebreerbrevet (2:10; 12:2).² Hebreerbrevet i seg selv er en særegen tekst. Hebreerbrevet skrevet av en ukjent forfatter,³ og det er fullt av gammeltestamentlige allegorier og spesiell billedbruk, som for eksempel omtalen av Jesus som øversteprest «av samme slag som Melkisedek»⁴. Jesu tjeneste som øversteprest og hans forbønnstjeneste impliseres flere steder i Det nye testamentet, men det er kun Hebreerbrevet som eksplisitt omtaler Jesu som øversteprest.⁵

Ἀρχηγός er med andre ord en sjelden og spesiell betegnelse brukt om Jesus i en av Det nye testamentets mer særegne tekster. Det vil derfor være av interesse å undersøke hvordan Hebreerbrevet bruker denne kristusbetegnelsen. Når Jesus blir omtalt som frelsens (2:10) og troens (12:2) ἀρχηγός, er det tydelig at betegnelsen ἀρχηγός utgjør en viktig rolle i det bildet Hebreerbrevet tegner om forholdet mellom Jesus og de troende. Spørsmålet knyttet til ἀρχηγός ligger i hvordan denne kristusbetegnelsen skal tolkes.

1.1. Kristusbetegnelsen ἀρχηγός i forskningen.

Blant forskning tilknyttet ἀρχηγός i Hebreerbrevet det siste århundre er Käsemann⁶ av spesiell interesse. Ved å ta utgangspunkt i Hebreerbrevet 3:7-4:13, finner Käsemann et motiv om de kristne som Guds folk på vandring til Guds hvile. I denne sammenhengen tolker han ἀρχηγός

¹ På norsk oversettes ἀρχηγός vanligvis som «opphavsmann» eller «høvding». Se liste over oversettelse av ἀρχηγός i norske (og et utvalg engelske) oversettelser i kap.1.1.1, i tillegg til den semantiske analysen av ἀρχηγός i kap. 2.

² I tillegg forekommer ἀρχηγός i Apg, 3:15; 5:31.

³ Selv om Hebreerbrevet tradisjonelt har vært attribuert til Paulus, er det i dag stor enighet om at Paulus ikke har forfattet Hebreerbrevet. Det er mange teorier om hvem forfatteren kan ha vært, men det finnes ingen konkrete bevis. Jeg forholder meg derfor til at forfatterens identitet forblir ukjent. Se redegjørelse for sentrale teorier angående Hebreerbrevets forfatterskap i kap. 1.5.1.

⁴ Se bl.a. Heb 5:6.10; 6:20; 7:17.

⁵ Jf. Frederick F. Bruce, «Kerygma of Hebrews», *Int* 23, no. 1 (1969): 8.

⁶ Ernst Käsemann, *The Wandering People of God: an investigation of the Letter to the Hebrews* (overs. Roy A. Harrisville og Irving L. Sandberg; Minneapolis: Augsburg Pub. House, 1984). Oversettelse av: *Das wandernde Gottesvolk*. 2. utg. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957.

som den som leder folket i denne vandringen.⁷ Han kobler bakgrunnen for mye av Hebreerbrevets tankegang til en gnostisk myte om «den frelste frelseren» (eng.: «the redeemed Redeemer».⁸ Han ser ἀρχηγός som den førstefødte Sønnen, som går i forveien for sønnene og åpner veien frem til hvilen og fullendelse.⁹ Αρχηγός fungerer da som et tilsvarende begrep, πρόδρομος («forløper») i 6:20. Selv om omfanget av gnostisk påvirkning for Hebreerbrevet er diskutabelt, er Käsemanns funn av underliggende motiv i Hebreerbrevet av interesse. Et underliggende motiv i Hebreerbrevet kan hjelpe med å gi en forståelse av hvordan det skal tolkes at ἀρχηγός brukes som en betegnelse på Jesus.

Det er de siste tiårene¹⁰ blitt gjort flere studier som i større eller mindre grad har belyst kristusbetegnelsen ἀρχηγός, både generelt og med spesielt fokus på Hebreerbrevets bruk. Det kan virke som om det er blitt en tendens i forskningen å tolke ἀρχηγός som en (på engelsk) «pioneer»¹¹. Dette er trolig en påvirkning fra Käsemanns tolkning av ἀρχηγός som en leder for det «vandrende folk», en leder som går i forveien og åpner veien. Eksempelvis konkluderer Dyck i sin avhandling om betegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet med at: «Ἀρχηγός in Hebrews denotes Jesus as the pioneer, i.e., as the one who went before believers and opened up the way to glory».¹²

Denne tendensen mot å tolke ἀρχηγός som en pioneer finner vi også i den engelske kommentarlitteraturen som er blitt utgitt de siste tiårene. Dette gjelder kommentarene til Hughes¹³, Bruce¹⁴, Ellingworth¹⁵, Koester¹⁶, Johnson¹⁷, Mitchell¹⁸ og DeSilva¹⁹. I sine

⁷ Ibid., 127–33 [79–82].

⁸ Ibid., 87–96 [52–58].

⁹ Ibid., 119 [73], 127–33 [79–82].

¹⁰ For en gjennomgang av ἀρχηγός i forskningen frem til 1980, se: Timothy L. Dyck, «Jesus Our Pioneer: ΑΡΧΗΓΟΣ in Heb. 2:5-18; 12:1-3, and its relation in the epistle to such designations as ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ, ΑΙΤΙΟΣ, ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ, ΕΓΓΥΟΣ, ΜΕΣΙΤΗΣ, ΠΟΙΜΗΝ, and to the recurring theme of pilgrimage in faith along the path of suffering which leads to glory» (Thesis, Northwest Baptist Theological Seminary, 1980).

¹¹ Selv om det engelske «pioneer» kan oversettes direkte med det norske «pioner», fanger nok «banebryter», «foregangsmann» eller «forløper» opp noe av den samme nyansen som menes med at ἀρχηγός er en «pioneer».

¹² Dyck, «Jesus Our Pioneer», 165.

¹³ Philip E. Hughes, *A commentary on the Epistle to the Hebrews* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1977), 100, 522.

¹⁴ Frederick F. Bruce, *The Epistle to the Hebrews* (rev. utg.; NICNT; Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1990), 77, 79–80, 332, 337–39.

¹⁵ Paul Ellingworth, *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text* (NIGTC; Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1993), 160–61, 639–41.

¹⁶ Craig R. Koester, *Hebrews: a new translation with introduction and commentary* (AB 36; Garden City, N.Y.: Doubleday, 2001), 225, 228–29, 521, 523.

¹⁷ Luke Timothy Johnson, *Hebrews: A Commentary* (NLT; Louisville, Ky.: Westminster John Knox, 2006), 96, 317.

¹⁸ Alan C. Mitchell, *Hebrews* (SP 13; Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 2007), 73, 265.

respektive kommentarer oppgir alle de overnevnte kommentatorene «pioneer» som tolkningsoversettelse av ἀρχηγός. Før Hughes ender opp med å definere ἀρχηγός som en «pioneer», understreker han hvor vanskelig det er å oversette ἀρχηγός slik at det tilstrekkelig gjenspeiler hva begrepet innebærer:

The noun ἀρχηγός is difficult to translate satisfactorily. It signifies one who is both the source or initiator and the leader (ἀρχή plus ἄγω), one who first takes action then brings those on whose behalf he has acted to the intended goal.²⁰

Når han videre tolker ἀρχηγός som en «pioneer», forklarer han hvordan man kan tolke den dobbeltheten han viser at ligger i ἀρχηγός, her i lys av 2:10: «As pioneer, he has gone before them, opening up the way that leads to salvation, and also leading them in that way.»²¹

Det er derimot ikke alle de engelske kommentarene som konkluderer med at «pioneer» er den beste gjengivelse av ἀρχηγός. Blant annet bruker ikke Attridge «pioneer» som definisjon på ἀρχηγός i sin kommentar. Han ser, i motsetning til de ovenfor nevnte kommentarer, en forskjell i bruken av ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2. I 2:10 gjengir han ἀρχηγός τῆς σωτηρίας med: «the one who leads the way to salvation»²² og gjengir ἀρχηγός med «initiator»²³ i 12:2. Han understreker en dobbelt betydning ved å kalle Jesus for «the initiator of faith»:

He is the initiator of faith in two important senses. He is, quite obviously, the specific source of the faith of the addressees. More importantly, he is the first person to have obtained faith's ultimate goal, the inheritance of the divine promise, which the ancients only saw from afar.²⁴

Lane tolker ἀρχηγός på bakgrunn av hellenistisk påvirkning. Han knytter det til «hero»-kulten, til myten om den «guddommelige hero» som stiger ned fra himmelen til jorden for å redde menneskeheten.²⁵ Særlig knytter han det til Herkules (Herakles) som ble kalt ἀρχηγός og σωτήρ («frelser»). På bakgrunn av denne koblingen oversetter Lane ἀρχηγός med «champion», med en liten forskjell i nyansen i 2:10 og 12:2. I Hebreerbrevet 2:10 oversetter

¹⁹ David A. DeSilva, *Perseverance in gratitude: a socio-rhetorical commentary on the Epistle «to the Hebrews»* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2000), 112–113, 431–32.

²⁰ Hughes, *Hebrews*, 100 n. 88.

²¹ *Ibid.*, 100.

²² Harold W. Attridge, *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the Hebrews* (Hermeneia; Philadelphia: Fortress, 1989), 78, 87–88.

²³ *Ibid.*, 353, 356–57.

²⁴ *Ibid.*, 356.

²⁵ William L. Lane, *Hebrews 1-8* (WBC 47a; Dallas, Tex.: Word Books, 1991), 56.

han: «the champion who secured their salvation»²⁶, mens han i 12:2 oversetter med: «the champion in the exercise of faith»²⁷.

Det er også studier utenfor kommentarlitteraturen som belyser ἀρχηγός. Leivestad knytter omtalen av Jesus som ἀρχηγός til billedbruken om Jesus som et forbilde til etterfølgelse. Han beskriver ἀρχηγός som «sjelefører til frelse for andre»²⁸ og som «troens pioner, banebryteren»²⁹. Johnston tolker ἀρχηγός som direkte ekvivalent med det hebraiske נָשִׁיב, og mener at ἀρχηγός dermed bør oversettes «prince».³⁰ Scott foreslår derimot «pioneer prince» eller «founding king» som noe av det som best kan illustrere kompleksiteten ἀρχηγός innebærer.³¹

Peterson, i sin omfattende behandling av fullkommengjøringsmotivet i Hebreerbrevet, bruker «leader»³² for å gjengi ἀρχηγός. I tillegg viser han til πρόδρομος som en tettere parallell til betydningen av ἀρχηγός, enn den tematisk parallelle frasen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου».³³

I sin behandling av Hebreerbrevet 12, med fokus på det atletiske bilde og παιδεία, tolker Croy³⁴ ἀρχηγός som «originator» eller «founder» i både 2:10 og 12:2. Han bygger spesielt på antitesen mellom ἀρχηγός og τελειωτής, og argumenterer med å sammenligne med en tilsvarende antitese (mellom εύρετής og τελειωτής) i Dionysios' «*De Dinarcho*» fra det første århundre f.Kr.³⁵ I hans artikkel, hvor han viser til at τελειωτής ikke er et begrep konstruert av Hebreerbrevets forfatter, konkluderer Croy betydningen av ἀρχηγός καί τελειωτής med at Jesus er:

He, according to the author, is both the originator and consummator of faith. He is the 'prototype', but not one to be transcended by subsequent improvements.³⁶

²⁶ Ibid., 51, 55–58.

²⁷ William L. Lane, *Hebrews 9-13* (WBC 47b; Dallas, Tex.: Word Books, 1991), 397, 410–12.

²⁸ Ragnar Leivestad, «Jesus som forbillede ifølge Hebreerbrevet», *NTT* 74, no. 4 (1973): 206.

²⁹ Ibid., 204.

³⁰ George Johnston, «Christ as archegos», *NTS* 27, no. 3 (1981): 384.

³¹ Julius J. Scott, «Archēgos in the salvation history of the Epistle to the Hebrews», *JETS* 29, no. 1 (1986): 54.

³² David Peterson, *Hebrews and Perfection: an examination of the concept of perfection in the «Epistle to the Hebrews»* (SNTSMS 47; Cambridge: Cambridge University Press, 1982), 57–58, 171–72.

³³ Ibid., 58.

³⁴ N. Clayton Croy, *Endurance in suffering: Hebrews 12:1-13 in its rhetorical, religious, and philosophical context* (SNTSMS 98; Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 175.

³⁵ Ibid., 175–76; N. Clayton Croy, «A Note on Hebrews 12:2», *JBL* 114, no. 1 (1995): 117, se også n. 5 samme side.

³⁶ Croy, «A Note on Hebrews 12», 119.

Betegnelsen ἀρχηγός er blitt tolket på bakgrunn av begrepets bruk i Septuaginta, hellenistisk kultus og til gnostisk påvirkning. Hvordan kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2 blir tolket, varierer fra en betegnelse på opphav eller kilde for noe, til en lederskikkelse eller en autoritativ skikkelse. Det virker som om det er en tendens til å gjengi ἀρχηγός som en «pioneer», hvilket kan fungere som en slags blanding av de ovennevnte tolkningene.

1.1.1. Αρχηγός i oversettelser.

Når en undersøker hvordan et utvalg engelske og norske oversettelser har oversatt ἀρχηγός, vises det en videre nyanse i hvordan man har valgt å gjengi denne betegnelsen. Det er viktig å merke seg hvordan ἀρχηγός blir tolket og oversatt forskjellig i sine fire nytestamentlige forekomster (Apg 3:15; 5:31; Heb 2:10; 12:2), spesielt i Hebreerbrevet. Denne variasjonen i hvordan ἀρχηγός blir gjengitt, gjelder ikke bare forskjellen mellom oversettelser, men også variasjoner i de fire forekomstene i en og samme oversettelse. Det illustrerer hvor forskjellige kontekster ἀρχηγός forekommer i, og ikke minst at det er flere syn på hvordan ἀρχηγός bør tolkes i lys av konteksten.

	Apg 3:15	Apg 5:31	Heb 2:10	Heb 2:12
NO30	Høvding	Høvding	Høvding	Opphavsmann
NO78/85	Høvding	Høvding	«Høvdingen som leder»	Opphavsmann
NB88/07	Høvding	Høvding	Høvding	Opphavsmann
BF97	Fyrste	Fyrste	Høvding	Opphavsmann
NO11	Opphavsmann	Fyrste	Opphavsmann	Opphavsmann

Ved sammenligning av norske oversettelser vises det en «tradisjon» ved å tolke ἀρχηγός forskjellig i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2. Kristusbetegnelsen ἀρχηγός er i tidligere norske oversettelser blitt oversatt med «høvding» i 2:10 og «opphavsmann» i 12:2. Unntaket er Bibelselskapets nye oversettelse (NO11), som i stedet oversetter med «opphavsmann» begge stedene. Dersom man tar i betraktning de to forekomstene av ἀρχηγός i Apostlenes

gjerninger,³⁷ kan det i tillegg virke som om ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 er blitt tolket i lys av hvordan ἀρχηγός brukes i Apg 3:15 og 5:31.

Det som spesielt dukker frem gjennom denne sammenligningen av de norske oversettelsene, er det faktum at blant Det nye testamentets forekomster av ἀρχηγός er det, frem til NO11, kun i Hebreerbrevet 12:2 at ἀρχηγός på norsk er oversatt på bakgrunn av «oppbavs»-aspektet ved roten ἀρχή. Valget av «oppbavsmann» som oversettelse i 12:2 er trolig gjort på bakgrunn av det antitetiske forholdet som kan antydes mellom ἀρχηγός og τελειωτής.³⁸ I engelske oversettelser³⁹ er variasjonen i hvordan ἀρχηγός blir gjengitt enda større:

	Apg 3:15	Apg 5:31	Heb 2:10	Heb 12:2
AMP	Source (Author)	«Prince and Leader»	Pioneer	«the Leader and the Source»
ESV	Author	Leader	Founder	Founder
CEB	Author	Leader	Pioneer	Pioneer
HCSB	Source	Ruler	Source	Source
KJV	Prince	Prince	Captain	Author
LEB	Originator	Leader	Originator	Originator
NASB	Prince	Prince	Author	Author
NIV	Auhtor	Prince	Pioneer	Pioneer
NRSV	Author	Leader	Pioneer	Pioneer

Gjennom dette utvalget av engelske oversettelser blir det vist mye tydeligere, enn via de norske, en tendens til å tolke og oversette ἀρχηγός forskjellig i Apostlenes gjerninger og i Hebreerbrevet. Det viser hvor annerledes settingen rundt ἀρχηγός er i Apostlenes gjerninger enn i Hebreerbrevet. I tillegg er det hovedsakelig King James-tradisjonen som oversetter ἀρχηγός ulikt i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2. Det er tydelig vanligst å tolke ἀρχηγός likt i begge av Hebreerbrevets forekomster. Det gjør det lettere se at det er det samme greske begrepet som er grunnlaget for oversettelsen. I tillegg vises et stort spekter av mulige tolkninger av kristusbetegnelsen ἀρχηγός.

³⁷ Se summerende drøfting om ἀρχηγός i Apg 3:15; 5:31 i kap. 2.5.

³⁸ For drøfting av denne antitesen, se kap. 4.3.2.1.

³⁹ Se også Dycks liste over ἀρχηγός i engelske oversettelser: Dyck, «Jesus Our Pioneer», 3–6.

1.2. Problemstilling.

Fokuset for denne avhandlingen er å undersøke hvordan kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2 bør tolkes, i lys av den konteksten den forekommer i. Med et ønske om å bidra til en dypere forståelse av denne mindre brukte betegnelsen på Jesus. Dette studiet vil dermed være et bidrag til Hebreerbrevets kristologi. Selve begrepet ἀρχηγός er sammensatt av de to ordene ἀρχή (gen. «begynnelse») og ἄγω («å føre»). Tolkningen av ἀρχηγός bygger på avgjørelsen om hvilken av nyansene i ἀρχηγός som blir fremhevet av den konteksten det står i. Begrepet ἀρχηγός har flere betydnings-nyanser, som fører til at det kan være vanskelig å oversette. Det er derfor interessant å analysere den umiddelbare konteksten ἀρχηγός befinner seg i, for å få et inntrykk av hvilken betydning dette begrepet har, i lys av den aktuelle konteksten. Tesen som utgjør grunnlaget for dette studiet er at det synes å være et underliggende ledelsesmotiv tilknyttet kristusbetegnelsen ἀρχηγός, gjennom roten ἄγω. I Hebreerbrevet 2:10, i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός, brukes verbet ἄγω eksplisitt i omtalen av å «føre [ἀγαγόντα] mange barn til herlighet». Her blir det illustrert et motiv hvor barna (dvs. de troende) blir ledet på veien til herlighet. Hebreerbrevet 2:10 viser videre at dette ble muliggjort fordi Jesus som ἀρχηγός, led døden og ble fullkommengjort⁴⁰ gjennom lidelsen. Konteksten ἀρχηγός står i, i Hebreerbrevet 2:10, rommer tilsynelatende et ledelsesmotiv som ἀρχηγός utgjør en del av. Det er også andre elementer i teksten som kan underbygge dette ledelsesmotivet.⁴¹

Et tilsvarende ledelsesmotiv kan også tolkes inn i Hebreerbrevet 12:2, hvor mottakerne blir formanet til å løpe et løp i tro med utholdenhet. De blir oppfordret til å ha øynene festet på Jesus som er troens ἀρχηγός og τελειωτής. I lys av den atletiske billedbruken⁴² i 12:2, virker det som om løperne skal feste blikket på Jesus som befinner seg ved løpets endemål. Jesus kan da sies å vise dem vei, eller lede dem i løpet. Det antyder dermed at den betydningen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2 kan utgjøre en del av dette

⁴⁰ Tanken om «å bli gjort fullkommen» er en tanke som bygger på en rekke greske ord som kommer av roten τελ-: τέλος, τέλειος τελειώω, τελείωσις og τελειωτής. Uttrykket «fullkommengjøring» betegner ikke denne tanken helt. Det kan også uttrykkes som «fullendelse». Å si at noe «blir fullkommengjort», er dermed det samme som å si at det «når fullendelsen». Jeg benytter «fullkommengjøring» og «fullendelse» om hverandre, slik at ved benyttelse av begrepet «fullkommengjøring» er også «fullendelse» implisert, og vice versa. På engelsk brukes uttrykket «perfection» som bedre illustrerer τέλειος enn begrepene «fullkommengjøring» eller «fullendelse» gjør. For en omfattende behandling av fullkommengjøringstanken i Hebreerbrevet, se: Peterson, *Hebrews and perfection*.

⁴¹ Et av hoved fokusene i eksegesen av Hebreerbrevet 2:5-18; 12:1-3; 5:7-10; 6:19-20; 13:20 vil være å analysere hvorvidt det kan bekreftes at det her ligger et ledelsesmotiv, og at ἀρχηγός utgjør en del av dette motivet. Se eksegesen i kap. 3, 4, og 5.

⁴² For gjennomgang av den atletiske billedbruken i Heb 12:1f, se kap 4.3.1.

underliggende ledelsesmotivet. Selv om det er et underliggende ledelsesmotiv i den konteksten ἀρχηγός står i, er det derimot ikke en selvfølge at ἀρχηγός må forstås på bakgrunn av det ledelsesmotivet.

Oppsummert er målet med denne avhandlingen å undersøke: Hvordan skal vi forstå kristusbetegnelsen ἀρχηγός, og i hvilken grad er denne betegnelsen knyttet sammen med et ledelsesmotiv?

1.3. Begrunnelse for utvalget av tekstavsnitt for eksegesen.

Dette er ingen generell studie av Hebreerbrevets kristologi som helhet, men fokuserer på én spesiell betegnelse Hebreerbrevet bruker på Jesus, nemlig ἀρχηγός. For å undersøke hvordan vi kan forstå Hebreerbrevets bruk av kristusbetegnelsen ἀρχηγός, vil hoveddelen av denne avhandlingen bestå av eksegesen av de to perikopene der ἀρχηγός forekommer, Hebreerbrevet 2:5-18 og 12:1-3. Siden denne eksegesen vil fokusere på å belyse hvorvidt det er et ledelsesmotiv tilknyttet ἀρχηγός, er det også relevant å analysere noen andre avsnitt i Hebreerbrevet som kan bidra til å belyse dette. De samme avsnittene kan dermed indirekte bidra til å gi en forståelse av hvordan vi kan forstå Hebreerbrevets bruk av ἀρχηγός. De tre tekstavsnittene som er valgt for supplerende eksegesen er Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20.

1.3.1.1. Hvorfor Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20?

I Hebreerbrevet 5:9 står frasen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» som er en tematisk parallell til frasen «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν» i 2:10. Denne parallele frasen kan argumentere for en «opphavs»-fokusert tolkning av ἀρχηγός, siden αἴτιος og ἀρχηγός kan ses som tematisk synonyme begrep. Det er av den grunn viktig å analysere dette avsnittet for å kunne avgjøre hvor mye denne parallellen har å si for tolkningen av ἀρχηγός. I tillegg er det flere likheter mellom 2:10 og 5:7-10: Begge steder omtales Jesu fullkommengjøring, og denne fullkommengjøringen skjer som en følge eller et resultat av hans lidelse og død. Både rollen som ἀρχηγός og som αἴτιος blir realisert som en følge av fullkommengjøringen. Begge begrepene, ἀρχηγός og αἴτιος, er tilknyttet omtalen av Jesu øversteprestelige tjeneste.

I Hebreerbrevet 6:20 betegnes Jesus som en πρόδρομος. Gjennom eksegesen av Hebreerbrevet 12:1-3 vil det bli vist at det foreligger en tydelig atletisk billedbruk.⁴³ Hebreerbrevets mottakere blir formant til å løpe et løp i tro med utholdenhet. I dette løpet formanes de videre til å feste blikket på Jesus, troens ἀρχηγός. I lys av den atletiske billedbruken kan det virke som om de troende i løpet skal feste blikket på Jesus som løper foran, slik at Jesus er en «forløper» πρόδρομος. Det er med andre ord en link mellom den atletiske billedbruken i 12:1f og πρόδρομος, som ofte kan brukes i atletisk sammenheng. I tillegg kan det bildet som dannes i Hebreerbrevet 2:10, hvor Jesus som ἀρχηγός blir fullkommengjort gjennom lidelse for at Gud skal kunne føre barna til herlighet, antyde at Jesus da går i forveien for å gjøre dette mulig. Dersom teksten kan tolkes slik fungerer ἀρχηγός som en slags πρόδρομος. Det blir dermed viktig å analysere hvordan betegnelsen πρόδρομος fungerer i konteksten, for å kunne avgjøre hvor mye πρόδρομος har å si for tolkningen av ἀρχηγός.

Valget om å behandle Hebreerbrevet 13:20 ligger først og fremst i den tematiske koblingen mellom ποιμήν (hyrde) og den handlingen å lede andre. En hyrde passer på sauene og fører dem til beite. Med andre ord er ποιμήν trolig tett knyttet opp mot et eventuelt ledelsesmotiv. Dessuten er ποιμήν i tillegg objektet for ἀνάγω, slik at den lederskikkelsen, som Jesus i rollen som ποιμήν er, selv blir ført (el. ledet) opp. Gud «førte den store hyrden for sauene, vår Herre Jesus Kristus, opp fra de døde» (Heb 13:20). Dersom ἀρχηγός indikerer en lederrolle⁴⁴, kan denne bruken av ποιμήν være en mulig parallell til hvordan Jesus i rollen som ἀρχηγός måtte bli fullkommengjort gjennom lidelse og død for å kunne lede barna til herlighet.

1.3.1.2. Andre betegnelser som kunne vært av interesse.

Det er andre betegnelser som kan gis gode argumenter for viktighet i forbindelse med å forstå Hebreerbrevets bruk av kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Noen av Hebreerbrevets andre betegnelser tilskrevet Jesus, som kan ha mer eller mindre betydning for tolkningen av ἀρχηγός, eller forståelsen av Hebreerbrevets ledelsesmotiv, men som ikke er blitt gitt fokus, er oppført nedenfor (i alfabetisk rekkefølge).

⁴³ Se spesielt kap. 4.3.1.

⁴⁴ Se den semantiske analysen i kap 1.7.

Jesus blir betegnet som en ἀπόστολος («apostel», eg. «utsending» el. «budbringer»)⁴⁵. Denne betegnelsen, som ellers i Det nye testamentet brukes på «de tolv» eller på Paulus i hans misjonsvirksomhet, brukes meget uvanlig her på Jesus. Når betegnelsen ἀπόστολος brukes på Jesus, innebærer det en tanke om Jesus som «utsendt» av Gud, en tanke som er langt fra fremmed.⁴⁶ Dersom man legger til grunn aspektet som «en som går i forveien» i betydningen av ἀρχηγός, er det godt mulig at bruken av ἀπόστολος indikerer Jesus som sendt ut i sin rolle som ἀρχηγός. Forfatteren utbroderer ikke bildebruken av Jesus som ἀπόστολος, utover dette. Betegnelsen ἀπόστολος vil ikke gis fokus i denne studien, men vil bli noe omtalt i kapittel 3.5.1.

Omtalen av Jesus som ἀρχιερέυς («øversteprest») utgjør kjernen i Hebreerbrevets teologiske fremstilling og er direkte kontekstuel knyttet til ἀρχηγός (jf. 2:17-18)⁴⁷. Med det fokuset som Hebreerbrevet har på fremstillingen av Jesus som øversteprest, på samme måte som Melkisedek, er det umulig å behandle Hebreerbrevet uten å komme inn på denne billedbruken og fremstillingen. Jesu rolle som ἀρχηγός er tilknyttet, i større eller mindre grad, fremstillingen av Jesus som ἀρχιερέυς. I tillegg er ἀρχηγός og ἀρχιερέυς semantisk knyttet sammen, gjennom roten ἀρχ-. Omtalen av Jesus som ἀρχιερέυς vil ikke gis eget fokus i dette studiet av kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Derimot brukes beskrivelsen av Jesus som ἀρχιερέυς eksplisitt i et par av de perikopene som er valgt for eksegesen. Jesus omtales eksplisitt som ἀρχιερέυς i Hebreerbrevet 2:17f og 5:10, og er i tillegg implisert i tolkningen av 6:20. I forbindelse med den eksegetiske analysen av disse tekstene vil ἀρχιερέυς bli behandlet for å kaste lys over tolkningen av denne betegnelsens innvirkning på den aktuelle konteksten.

Πρωτότοκος («førstefødt») i Hebreerbrevet 1:6 viser noe av den samme nyansen som ἀρχή-aspektet ved ἀρχηγός, det å være først eller det å ha forrang. Det er derimot ikke bare Jesus som beskrives som πρωτότοκος. I Hebreerbrevet 12:23 omtales de troende som ἐκκλησία πρωτοτόκων. Behandlingen av πρωτότοκος vil ikke gis stor fokus, men vil bli behandlet under eksegesen av Hebreerbrevet 2:5-18, for å gi lys over forståelsen av «den kommende verden» i 2:5, på bakgrunn av bruken av οἰκουμένη i både 1:6 og 2:5.⁴⁸

⁴⁵ Walter Bauer et al., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (3. utg.; Chicago: University of Chicago Press, 2000), s.v. ἀπόστολος. Digital utgave av BDAG: Bibleworks v.9.

⁴⁶ Jf. Attridge, *Hebrews*, 107; Ellingworth, *Hebrews*, 199–200.

⁴⁷ Se kap.3.4.4.

⁴⁸ Πρωτότοκος blir behandlet i kap. 3.3.1.1 og spesielt 3.3.1.2.

1.4. Hva menes med ledelsesmotiv?

Gjennom denne avhandlingen vil det være en eksegetisk studie av utvalgte tekster som har betydning for tolkningen av kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Under det eksegetiske studiet av disse tekstene vil det være et fokus på å undersøke momenter i teksten som kan knyttes til et ledelsesmotiv, et ledelsesmotiv som kristusbetegnelsen ἀρχηγός trolig utspiller sin rolle i. Når det blir omtalt et ledelsesmotiv i teksten, innebærer det at teksten gir et inntrykk av noen som ledes mot et mål. Det er flere elementer i teksten som kan brukes for å illustrere hvem det er som ledes, hvem som leder dem og hvor de ledes hen. Dette motivet er noe av det underliggende i teksten som forfatteren bruker for å illustrere sin argumentasjon.

Det skal undersøkes om det i konteksten rundt kristusbetegnelsen ἀρχηγός er et ledelsesmotiv, som kan hjelpe til med å tolke ἀρχηγός. Disse spørsmålene, som vil være gjeldende gjennom eksegesen og bidra til å belyse mulige elementer som kan antyde dette, er:

- 1) Er det noe i teksten som taler om noen som ledes eller noen som leder?
- 2) Hva er destinasjonen for, eller hva er resultatet av ledelsen? Med andre ord: Hvor blir man ledet, eller hva befinner seg ved ledelsens endemål?
- 3) Hvem er det som blir ledet? Hvem er det som leder dem?
- 4) Hvordan blir de ledet? Hva det som fører til at lederen kan lede dem til målet?
- 5) Hvilke gammeltestamentlige allusjoner eller bilder i teksten gir en hjelp til å forstå forestillingen som dannes av dette ledelsesmotiv?

1.5. Hebreerbrevets bakgrunn, sjanger og oppbygging.

I arbeidet med enhver tekst er det nødvendig å ha kjennskap til tekstens opprinnelse og hensikt. Det er stor usikkerhet rundt Hebreerbrevets opprinnelse eller bakgrunn. Hebreerbrevet har ingen konkrete hilsener eller nedtegnelser som indikerer forfatter eller mottaker. De konkrete detaljene som kan antyde noe om Hebreerbrevets bakgrunn er omtalen av Timoteus (jf. Heb 13:23), og hilsen fra brødrene i Italia i Hebreerbrevets avslutning: «De fra Italia sender dere sin hilsen» (13:24b). Hebreerbrevet er på en eller annen måte tilknyttet Italia, og Paulus medarbeider Timoteus, men omfanget av denne tilknytningen er omstridt. Den konkrete forfatter og mottakergruppe for Hebreerbrevet vil forbli ukjent. For dette studiet av et utvalg tekster i Hebreerbrevet vil det ikke være nødvendig å plassere Hebreerbrevet inn i

en spesifikk teori om dens sosiale kontekst. Likevel er det relevant å redegjøre for det som generelt kan sies om Hebreerbrevets bakgrunn.

1.5.1. Hebreerbrevets ukjente forfatterskap.

Hebreerbrevet har tradisjonelt vært tilegnet Paulus, selv om Paulus' forfatterskap har vært meget omdiskutert. Allerede på 200-tallet diskuterte Origenes Hebreerbrevets forfatterskap, men ender opp med å si: «hvem forfatteren er, vet Gud alene»⁴⁹. Hebreerbrevet ble tidlig innlemmet som en del av den paulinske brevsamlingen, *Corpus Paulinum*. I ̦⁴⁶ fra 200-tallet, som er det eldste manuskriptet som inneholder *Corpus Paulinum*, kommer Hebreerbrevet umiddelbart etter Romerbrevet. I et stort omfang manuskripter står Hebreerbrevet sammen med resten av Pauli brev, selv om den kanoniske plasseringen, og dermed den tillagte status Hebreerbrevet hadde innenfor den Paulinske brevsamlingen, varierer.⁵⁰ Eusebius skrev på 300-tallet at «Paulus' fjorten brev er velkjente og ubestridte»⁵¹, men legger til at det ikke må overses at det er noen som har avvist Hebreerbrevet på grunnlag at det ikke er skrevet av Paulus. Med «Paulus' fjorten brev» er det uten tvil ment de tretten Pauli brev pluss Hebreerbrevet.⁵² Selv om vestkirken ikke fullt ut aksepterte det paulinske forfatterskapet før på 600-tallet, ble det tidlig den aksepterte tradisjonen i østkirken.⁵³ Det var Augustin og Hieronymus som til slutt overtalte vestkirken, påvirket av østkirkens innlemming av Hebreerbrevet i kanon.⁵⁴ Trolig ble det paulinske forfatterskap av Hebreerbrevet brukt for å attestere Hebreerbrevets tilhørighet i Det nye testamentets kanon. Diskusjonen rundt Hebreerbrevets paulinske forfatterskap kom for fullt frem i lyset igjen under

⁴⁹ Origenes blir sitert av Eusebius, *Hist. Eccl.* 6.25.14. Jf. Attridge, *Hebrews*, 1 n. 6; Bruce, *Hebrews*, 15; Reidar Hvalvik og Terje Stordalen, *Den store fortellingen: om Bibelens tilblivelse, innhold, bruk og betydning* (Oslo: Det Norske bibelselskap, 1999), 342. Hvalvik og Stordalen fører feilaktig opp Eusebius *Hist. Eccl.* 3.38.2 som kilde for sitatet. Også *Hist. Eccl.* 3.38 omhandler riktignok Hebreerbrevets forfatterspørsmål, men det kjente sitatet forekommer ikke her.

⁵⁰ For en full liste over den kanoniske plasseringen av Hebreerbrevet i diverse manuskripter, se bl.a. Ellingworth, *Hebrews*, 6–7; Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary On The Greek New Testament* (2. utg.; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994), 591–92.

⁵¹ Eusebius *Hist. Eccl.* 3.3.5.

⁵² Hughes, *Hebrews*, 20.

⁵³ Attridge, *Hebrews*, 1–2.

⁵⁴ Jf. Bruce, *Hebrews*, 17.

opplysningstiden, og under reformasjonen.⁵⁵ I dag er det generell enighet om at det ikke er Paulus som har forfattet Hebreerbrevet.⁵⁶

Språket i Hebreerbrevet, og spesielt innledningen, er noe av den beste gresken i Det nye testamentet.⁵⁷ Det er ingen tvil at forfatteren har hatt god utdanning i gresk, og spesielt i retorikk.⁵⁸ Språket er et av argumentene mot Paulus' forfatterskap, siden det skiller seg fra resten av den Paulinske brevsamlingen både i ordvalg og setningsoppbygging. Blant annet brukes det i Hebreerbrevet hele 154 ord som ikke forekommer ellers i Det nye testamentet.⁵⁹ Det er ikke bare språkmessig at Hebreerbrevet skiller seg fra Pauli brev. Hebreerbrevet bruker til tider en helt annen billedbruk og har sentrale teologiske perspektiver som skiller seg fra den vanlige karakteristiske for Paulus i brevene.⁶⁰ Det er selvsagt en mulighet at Paulus kan ha vært i en annerledes situasjon, med en helt annen agenda for å skrive, enn det han hadde når han skrev de andre brevene.

Et forsøk på å forklare den språklige forskjellen mellom Pauli brev og Hebreerbrevet, men likevel attribuere Paulus som forfatter, ble gjort allerede på 200-tallet av Klemens av Aleksandria. Han mente at Paulus hadde skrevet Hebreerbrevet på hebraisk, det ble deretter oversatt til gresk av Lukas.⁶¹ Det største problemet med denne teorien er Hebreerbrevets argumentasjon avhengig av Septuagintas ordvalg. Det er besynderlig at argumentasjonen gjennom skriftsitat er avhengig av den greske Septuaginta dersom Hebreerbrevet hadde vært skrevet på Hebraisk. Denne avhengigheten gjøres spesielt tydelig i Hebreerbrevet 10:5-10, hvor det siteres fra Salme 40:6-8 (LXX 39:6-8).⁶² Det er ikke uten grunn at det var nettopp Lukas som ble foreslått som oversetteren til gresk. Det er en rekke ord og begreper som i Det nye testamentet kun brukes i nettopp Hebreerbrevet og Lukas-Acta.⁶³ Særlig med tanke på denne avhandlingens tema, er det interessant at Lukas ganske tidlig ble argumentert som den greske forfatter av Hebreerbrevet. Det er nemlig kun i Apostlenes gjerninger og Hebreerbrevet at ἀρχηγός forekommer, og hver gang er ἀρχηγός brukt som en betegnelse på

⁵⁵ Jf. Attridge, *Hebrews*, 2.

⁵⁶ Ibid.; Ellingworth, *Hebrews*, 3–4; Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 342.

⁵⁷ «The rhetorical artistry of this exordium surpasses that of any other portion of the New Testament», Attridge, *Hebrews*, 36. Se også bl.a. Lane, *Hebrews 1-8*, xlix.

⁵⁸ Jf. Barnabas Lindars, *The Theology of the Letter to the Hebrews* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 2.

⁵⁹ For liste over de 154 ordene, se: Ellingworth, *Hebrews*, se note på s. 12–13.

⁶⁰ Attridge, *Hebrews*, 2.

⁶¹ Ibid., 1; Bruce, *Hebrews*, 15; Ellingworth, *Hebrews*, 13–14; Hughes, *Hebrews*, 20; Lindars, *Theology of Hebrews*, 16.

⁶² Forskjellen mellom MT og LXX i Salme 40:7 (LXX 39:7) blir tatt opp på s. 42.

⁶³ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 13–14. Ellingworth henviser her til Spicq's liste med 30 ord som kun forekommer i Hebreerbrevet og Lukas-Acta.

Jesus. Derimot er det bare de språklige likhetene som konkret kan argumentere for Lukas som forfatter.

På grunn av den konkrete henvisningen til Timoteus, Paulus medarbeider, i Hebreerbrevets avsluttende hilsen, er det stor sannsynlighet for at forfatteren har vært tilknyttet Paulus omgangskrets, i større eller mindre grad. En stor del av de gjennom tiden foreslåtte forfattere er på en eller annen måte tilknyttet Paulus og hans virksomhet. Blant foreslåtte forfattere, både i antikken, i opplysningstiden og i nyere forskning, finnes eksempler som: Barnabas, Apollos, Priskilla og Akvilas, Silas, diakonen Filip og til og med Timoteus selv.⁶⁴

En av de best støttede forfatterskapsteoriene er knyttet til Apollos. Det var Luther som først kom med forslaget om at Apollos kunne ha forfattet Hebreerbrevet.⁶⁵ Bakgrunnen for at nettopp Apollos blir trykket frem som en mulig forfatter, er Lukas' beskrivelse av ham i Apostlenes gjerninger 18:24. «Han hadde ordet i sin makt og var godt kjent i skriftene». Denne beskrivelsen av Apollos passer godt inn med det bilde som dannes av Hebreerbrevets utsøkte språkbruk og bruk av skriften. Det er derimot ikke bare Apollos som har hatt besittet slike retoriske og eksegetiske ferdigheter.⁶⁶ Apollos var en jøde fra Aleksandria, det passer overens med den koblingen som kan antydes mellom Hebreerbrevet og jødisk-hellenistiske tankesett, representert ved Filon av Aleksandria.⁶⁷ Selv om Apollos er en veldig godt støttet teori, er den ikke mer enn nettopp en «lærd gjetning»⁶⁸. Det er ingenting i Hebreerbrevet som kan antyde en tilknytning til Apollos, som er fremhevet som mulig forfatter kun på bakgrunn av Lukas beskrivelse av ham.

Det er, som nevnt, stor usikkerhet og svært omdiskutert hvem forfatteren av Hebreerbrevet kan ha vært. Det eneste som sikkert kan sies, er at det ikke er Paulus som har skrevet Hebreerbrevet. Det gis ingen fullt overbevisende argumenter for én spesiell blant mangfoldet av teorier angående forfatterskapet. Derfor vil jeg gjennom dette studiet forholde meg til Hebreerbrevets forfatter som ukjent, og dermed holde meg i tråd med Origenes utsagn: «hvem forfatteren er, vet Gud alene». Gjennom denne avhandlingen vil jeg hen vise til denne ukjente forfatter av Hebreerbrevet simpelthen som «forfatteren».

⁶⁴ Se bl.a. Attridge, *Hebrews*, 4–5; Ellingworth, *Hebrews*, 13–20; Lane, *Hebrews 1-8*, xlix.

⁶⁵ Attridge, *Hebrews*, 4; Ellingworth, *Hebrews*, 20; Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343; Hughes, *Hebrews*, 23; Lindars, *Theology of Hebrews*, 16.

⁶⁶ Attridge, *Hebrews*, 4.

⁶⁷ Ibid.; Ellingworth, *Hebrews*, 20–21.

⁶⁸ Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343.

1.5.2. Når ble Hebreerbrevet skrevet?

Siden Hebreerbrevet ikke kan knyttes til en bestemt forfatter, er det ikke uten videre lett å tidsbestemme når det ble skrevet. Noe kan likevel antydes om dateringen av Hebreerbrevet. 1. Klemensbrev, som trolig er skrevet ca. år 96 e.Kr., siterer og alluderer flere ganger til Hebreerbrevet.⁶⁹ Hebreerbrevet har trolig vært en kjent tekst siden Klemens⁷⁰, pave i Roma, bruker teksten så mye som han gjør. Derimot blir ikke Hebreerbrevet eksplisitt sitert, og likhetene mellom Hebreerbrevet og 1. Klemensbrev kan rett og slett skyldes at de er del av samme tradisjon.⁷¹ 1. Klemensbrev kan dateres nokså sikkert til år 96 e.Kr.⁷² selv om denne dateringen er omdiskutert.⁷³ Dermed kan man med stor sikkerhet konkludere at Hebreerbrevet må ha vært skrevet en gang før år 96 e.Kr. Dersom man godtar den antagelsen at Klemens har benyttet seg av Hebreerbrevet, og ikke bare den tradisjonen Hebreerbrevet står i, er det logisk å anta at Hebreerbrevet har vært i omløp en stund. I tillegg indikerer henvisningen til Timoteus i Hebreerbrevet 13:23, forutsatt at det gjelder Timoteus, Paulus medarbeider, at en senere datering enn det første århundre er usannsynlig, alderen tatt i betraktning. Hebreerbrevet 5:12 indikerer at mottakerne lenge har vært troende. Det kan tyde på at det har gått en tid, trolig noen tiår, siden hendelsen på pinsedag (Apg 2). Det bidrar til at det ofte blir satt en nedre grense for Hebreerbrevets tilblivelse rundt år 60 e.Kr.⁷⁴

En av de største faktorene for avgrensning av tidsperioden for Hebreerbrevets tilblivelse er hvorvidt Hebreerbrevet ble skrevet før eller etter tempelets ødeleggelse i år 70 e.Kr. Gjennom Hebreerbrevets bruk av prestemotivet blir det tydelig at den gamle pakt og det gamle prestedømmet er utdatert (jf. 8:13). I tillegg understrekes det at det levittiske prestedømme ikke strekker helt til, det er ikke fullkomment eller ikke når fullendelsen (jf. 7:11; 9:9). Dersom Hebreerbrevet ble skrevet etter år 70 e.Kr., ville ødeleggelsen av tempelet vært et utmerket argument for å stadfeste at det gamle prestedømmet er utdatert og

⁶⁹ Se bl.a. Attridge, *Hebrews*, 6–8; Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343; Lane, *Hebrews 1-8*, lxii–lxiii, cli.

⁷⁰ Klemens av Roma er selv blitt foreslått som forfatter av Hebreerbrevet, mens hans argumentasjon går i motsatt retning enn det gjør i Hebreerbrevet. Se: Ellingworth, *Hebrews*, 13.

⁷¹ Attridge, *Hebrews*, 6.

⁷² Jf. Ernst Baasland og Reidar Hvalvik, *De apostoliske fedre - i norsk oversettelse med innledninger og noter* (Oslo: Luther, 1984), 117.

⁷³ Denne dateringen baserer seg på at en spesiell frase i 1. Klemensbrev 1:1 kobles til forfølgelsen under Domitian. Det kan diskuteres om denne frasen i det hele tatt kan kobles til Domitian, og dermed hvor nøyaktig denne dateringen er. Det blir diskutert datering av 1. Klemensbrev i tidsperioden mellom år 70 (el. 80) e.Kr. og år 140 e.Kr., se: Attridge, *Hebrews*, 7, n. 54; 55; Lane, *Hebrews 1-8*, lxii.

⁷⁴ Se bl.a. Attridge, *Hebrews*, 6; Lane, *Hebrews 1-8*, lxii.

utilstrekkelig. Siden Hebreerbrevet aldri refererer til tempelet, brukes dette som et argument for en datering av Hebreerbrevet før tempelets ødeleggelse i år 70 e.Kr.⁷⁵ I tillegg omtales det levittiske prestedømme i presens, noe som kan antyde at den kultiske prestetjenesten ved tempelet fremdeles foregår mens Hebreerbrevet skrives.⁷⁶

På den andre siden omtales ikke tempelet i Hebreerbrevet, av den enkle grunn at prestetjeneste som omtales direkte knyttes til tabernakelet, og bare gjennom bruk av skriftsiter fra 2. og 3. Mosebok. Argumentasjonen i Hebreerbrevet går på at det levittiske prestedømme er utdatert, nettopp på grunn av det nye prestedømmet hvor Jesus er øversteprest. Det er utelukkende Jesu gjerning som er årsaken til den levittiske prestetjenestes slutt.⁷⁷ Dermed er ikke nødvendigvis Hebreerbrevet skrevet før år 70 e.Kr., siden det ikke er tempelet som er fokuset i fremstillingen av det levittiske prestedømmet. Det mest konkrete som kan antas om Hebreerbrevets datering, er at det trolig er skrevet en gang mellom år 60 og år 90 e.Kr.

1.5.3. Hvem var Hebreerbrevets mottaker?

Det er ingen konkret henvisning i Hebreerbrevet om hvem det var skrevet for. Det eneste man har å gå på er antydninger av hvilket bilde teksten selv kan gi om dens bakgrunn. Det er derfor et stort mangfold av ulike teorier rundt hvem Hebreerbrevets mottakere var og hvor de holdt til. En teori angående mottaker er oftest knyttet til en spesifikk teori om hvem forfatteren er, og vice versa.

Selve tittelen «Πρὸς Ἑβραίους» gir indikasjoner på at Hebreerbrevet er skrevet til en forsamling jøder. Det er derimot umulig å si om denne tittelen var original, siden den tidligste henvisningen vi har til dette som tittelen på verket er fra 200-tallet. Allerede i \mathfrak{P}^{46} , som er det eldste manuskripter vi har med Hebreerbrevet, forekommer Πρὸς Ἑβραίους som overskrift for Hebreerbrevet.⁷⁸ Den første konkrete henvisningen til Πρὸς Ἑβραίους som tittel på Hebreerbrevet, er hos Tertullian i begynnelsen av 200-tallet.⁷⁹ Trolig kan Πρὸς Ἑβραίους ha blitt tillagt Hebreerbrevet når det ble plassert sammen med de paulinske brev, for å gi samsvar

⁷⁵ Jf. Attridge, *Hebrews*, 8–9; Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343; Lane, *Hebrews 1-8*, lxii–lxiii.

⁷⁶ Ellingworth, *Hebrews*, 29–32; Hughes, *Hebrews*, 31–32; Lane, *Hebrews 1-8*, lxii.

⁷⁷ Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343.

⁷⁸ Jf. Bruce, *Hebrews*, 3 n. 4.

⁷⁹ Tertullian, *De pudicitia* 20, skrevet ca. 220 e.Kr., jf. *Ibid.*; Ellingworth, *Hebrews*, 21.

med tittelen på Pauli brev.⁸⁰ Det er forståelig at en redaktør kan ha lagt til Πρὸς Ἑβραίους som tittel på teksten, med bakgrunn i tekstens indikasjoner på at Hebreerbrevet er rettet mot jødekristne.⁸¹ Hebreerbrevets innhold, og spesielt den omfattende drøftingen av den jødiske offerkulten, gir gode indikasjoner på at mottakeren i hvert fall var godt kjent med jødisk tradisjon og praksis. Det trenger nødvendigvis ikke å bety at de var jøder, siden det er kjent til gudfryktige hedninger som hadde stor interesse for jødedommen. Logisk er det derimot å anta at Hebreerbrevet er rettet mot et spesifikt miljø eller forsamling, spesielt i lys av Hebreerbrevet 10:32-34.

Det klassiske synet er at Hebreerbrevet ble skrevet til en gruppe jødekristne i Palestina, eller spesifikt i Jerusalem.⁸² Det er derimot påfallende at tempelet, som var Jerusalems religiøse senter, ikke er nevnt i Hebreerbrevets omtale av den levittiske prestetjenesten. At en som skriver til en forsamling i Jerusalem ikke henviser til den pågående tempelkulten i Jerusalem, er lite trolig. I tillegg gis det i Hebreerbrevet 6:10 og 13:16 indikasjoner på at mottakerne er generøse og deler med andre. Dersom mottakerne er Jerusalem-menigheten, virker det litt motsigende i forhold til omtalen av Jerusalem-menigheten i Pauli brev, der det antydes at Jerusalem-menigheten er i økonomiske vansker. (jf. Rom 15:26; 1 Kor 16:3; 2 Kor 8:4; Gal 2:10).⁸³ Situasjonen for Jerusalem-menigheten kan selvfølgelig ha bedret seg med årene etter Pauli brev, kanskje som en følge av den innsamling av gaver Paulus nevner. Et argument mot Jerusalem er det faktum at forfatterens bruk og avhengighet av den greske Septuaginta. Det indikerer at mottakerne trolig er helleniserte jøder i diasporaen. Det ville trolig vært mer sannsynlig at en tekst rettet til jøder i Jerusalem, som tar opp flere gammeltestamentlige temaer og spesielt drøfter den kultiske prestetjenesten, ville ha vært skrevet på hebraisk.

Blant et godt utvalg forskjellige teorier angående Hebreerbrevets destinasjon⁸⁴ er Aleksandria i Egypt ofte trukket frem. Det skyldes i hovedsak de mange likhetstrekkene mellom Hebreerbrevet og Aleksandrinsk litteratur, i hovedsak 4. Makkabeerbok, Visdommens bok og spesielt Filon.⁸⁵ Det var Klemens av Aleksandria som på 200-tallet først attribuerte Hebreerbrevet til Paulus. Siden det først var i Aleksandria at Hebreerbrevet ble feil

⁸⁰ Bruce, *Hebrews*, 3–4; Ellingworth, *Hebrews*, 21.

⁸¹ Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343.

⁸² Attridge, *Hebrews*, 9.

⁸³ Ellingworth, *Hebrews*, 28–29.

⁸⁴ Attridge ramser opp Samaria, Antiokia, Korint, Kypros, Efesos, Bitynia, Pontus og Kolossæ som kandidater for diverse teorier om Hebreerbrevets mottakersted. Se Attridge, *Hebrews*, 10, (merk n. 72–78).

⁸⁵ Jf. Bruce, *Hebrews*, 12; Ellingworth, *Hebrews*, 28.

attribuert til Paulus, er det lite trolig at det var en menighet i Aleksandria Hebreerbrevet ble skrevet til. Det er der tradisjonen og tilknytningen til Hebreerbrevet burde ha vært sterkest.⁸⁶ Likhetene mellom Hebreerbrevet og aleksandrinsk jødedom sier egentlig mer om forfatterens kjennskap til jødisk-aleksandrinske tanker, enn det sier om mottakernes kjennskap.

Hilsenen fra «de fra Italia» (οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας) kan tolkes i to retninger. 1) At forfatteren befinner seg et sted i Italia og overbringer hilsen fra den menigheten han er i (eg. de han er sammen med). Eller 2) forfatteren befinner seg ikke i Italia, men overbringer hilsen fra de ham er sammen med fra Italia som er kjent for mottakermenigheten. Det er den sistnevnte muligheten som virker mest logisk.⁸⁷ Det kan antyde at Hebreerbrevet ble skrevet til Italia, og da sannsynligvis en til menighet i Roma. En tilknytning til Roma kan understøttes av det faktum at Timoteus nevnes i Hebreerbrevet 13:23. Timoteus han var kjent for menigheten Roma, det kan man i hvert fall anta ut ifra hilsenen i Romerbrevet (jf. Rom 16:12). Teorien om Roma som destinasjon for Hebreerbrevet kan støttes av det faktum at det var Roma, og vestkirken, som lenge holdt fast på at det ikke var Paulus som hadde forfattet Hebreerbrevet. I tillegg var det nettopp i Roma at Klemens var pave, og hans kjennskap til Hebreerbrevet er tydelig, med tanke på siteringen 1. Klemensbrev.⁸⁸

Det er ikke mulig å si helt sikkert hvem mottakerne av Hebreerbrevet var eller hvor de holdt til. Det som derimot kan sies med stor sikkerhet er at Hebreerbrevet trolig er skrevet til en forsamling helleniserte jødekrister og gudfryktige hedninger et sted i diasporaen, godt mulig i en større by. Gjennom denne avhandlingen vil jeg henwise til de ukjente mottakerne av Hebreerbrevet simpelthen som «mottakerne».

1.5.4. *Hebreerbrevets sjanger.*

Som tidligere nevnt er tittelen Πρὸς Ἑβραίους trolig lagt til teksten når Hebreerbrevet ble lagt til i Corpus Paulinum, slik at den samsvarte med overskriften på Pauli brev. Hebreerbrevet er med andre ord ikke den originale tittelen på denne teksten. Det faktum at det heter *Hebreerbrevet* har egentlig ikke noe å si for tekstens sjanger, bortsett fra at den er blitt tolket som et brev, i kongruens med de paulinske brevene det har blitt ansett som en del av.

⁸⁶ Se: Bruce, *Hebrews*, 12.

⁸⁷ Attridge, *Hebrews*, 10, 409–10; Ellingworth, *Hebrews*, 29; Hvalvik og Stordalen, *Den store fortellingen*, 343.

⁸⁸ Bruce, *Hebrews*, 13–14; Ellingworth, *Hebrews*, 95.

Hebreerbrevet er ansett som en epistel, men er Hebreerbrevet faktisk en epistel? Hebreerbrevets avslutning (13:18-25) minner veldig om den vanlige bønne og hilsenen slik det forekommer i avslutningen på Pauli brev og kan dermed antyde en brevform. På den andre siden følger ikke starten på Hebreerbrevet den vanlige åpningen som er i alle Det nye testamentets brev (med unntak av 1. Johannes brev), og som var det vanlige i en epistel i antikken. Det er ingen henvisning til hverken avsender eller mottaker, eller hilsen i noen slags form. I stedet begynner teksten rett på sak med en språklig utsøkt innledning. Uoverensstemmelsen mellom Hebreerbrevets åpning og slutt, og spørsmålet om hvorvidt det er snakk om et brev eller ikke, har ført til teorier om at Hebreerbrevets epistolare innledning er gått tapt, eller at deler av Hebreerbrevets siste kapittel ikke er originalt.⁸⁹

Forfatteren selv gir en beskrivelse av hva det er han har skrevet, nemlig «formanende ord» eller «ord til veiledning» (jf. λόγος παράκλησις, Heb 13:22). I hovedsak er det akkurat dette Hebreerbrevet er og består av, disse «formanende ord». Dette er også årsaken til hvorfor Hebreerbrevet ble skrevet: for å formane og veilede. Konstruksjonen λόγος παράκλησις forekommer også i Apostlenes gjerninger 13:15, her i forbindelse med en preken i synagogen, etter tekstlesingen. Det kan indikere at Hebreerbrevet er ment som en preken, eller en homilie.

En preken, en λόγος παράκλησις, indikerer en muntlig form. Følgende detaljer i Hebreerbrevet kan antyde en muntlig form: 1) En gjennomgående bruk av første person flertall. 2) Gjentatte omtale av det å snakke og høre, fremfor å skrive og lese. 3) Gjennomgående veksling mellom fremlegging og formaning. Og 4) hvordan forfatteren nevner temaer som først senere blir fullt ut behandlet.⁹⁰ Dersom Hebreerbrevet var en muntlig preken, er det godt mulig at den ble diktet eller nedskrevet i etterkant, i den formen vi kjenner i dag. På den andre siden kan det være at Hebreerbrevet ble skrevet ned i sin helhet for så å bli lest opp fra under gudstjenesten.

1.5.5. *Hebreerbrevets struktur.*

Siden dette er en eksegetisk studie av et utvalg tekster i Hebreerbrevet er det viktig å se på Hebreerbrevets oppbygging. Dette vil gjøre det lettere å avgrense omfanget av tekstene som skal behandles og avgjøre den vide konteksten for eksegesen. Hebreerbrevet er så rik på litterære elementer at det er vanskelig å sette alt inn i et sammenhengende strukturelt

⁸⁹ Jf. Attridge, *Hebrews*, 13.

⁹⁰ Johnson, *Hebrews*, 10.

system.⁹¹ Det har ført til at det er gjort flere studier med forskjellige tilnærminger til Hebreerbrevets strukturelle oppbygning.⁹² For å ha en overhengende struktur i Hebreerbrevet som de aktuelle tekstene for eksegesen kan bli plassert i forhold til, vil jeg forholde meg til den litterære strukturen fremstilt av Albert Vanhoye⁹³. Vanhoyes strukturelle oppsett av Hebreerbrevet er slik:⁹⁴

	<i>Divisjon</i>	<i>Tema</i>
a	1:1-4	Introduksjon
I	1:5-2:18	Et navn, større enn englene
II	A. 3:1-4:14	Jesus en trofast øversteprest
	B. 4:15-5:10	Jesus en medlidende øversteprest
III	p. 5:11-6:20	Forberedende formanings – Jesus som øversteprest
	A. 7:1-28	Av same slag som Melkisedek
	B. 8:1-9:28	Har for evig nådd fullendelsen
	C. 10:1-18	Opphav til evig frelse
	f. 10:19-39	Avsluttende formanings
IV	A. 11:1-40	Forfedrenes tro
	B. 12:1-13	Viktigheten av utholdenhet
V	12:14-13:19	Frukten av rettferdighet / Rette veier
z	13:20-21	Konklusjon

Som dette strukturelle oppsettet viser, deler Vanhoye Hebreerbrevet inn i fem hoveddeler, i tillegg til innledning og avslutning («a» og «z»). Disse fem hoveddelene kan deretter deles inn i mindre seksjoner.⁹⁵ I tillegg har Vanhoye tilrettelagt hver av tekstens seksjoner etter

⁹¹ Attridge, *Hebrews*, 16.

⁹² For en oversikt over ulike tilnærminger til Hebreerbrevets strukturelle oppsett, se George H. Guthrie, *The structure of Hebrews: a text-linguistic analysis* (NovTSup 73; Leiden: E. J. Brill, 1994), kap. 1–2.

⁹³ Grunnet språkbarrieren har jeg ikke kunnet lest selve Vanhoye, *La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux* (Studia Neotestamentica 1; Bruges: Desclée De Brouwer, 1963). Vanhoyes strukturelle oppsett av Hebreerbrevet behandles jevnlig i sekundær litteratur. Vanhoye, *La structure*, er ikke oppført i bibliografien, siden jeg her har forholdt meg til sekundærlitteratur.

⁹⁴ Egen oversettelse av Vanhoyes litterære struktur, slik den blir fremstilt av bl.a. Black, Ellingworth, Giblin, Guthrie og Mitchell, se: David A. Black, «The Problem of the Literary Structure of Hebrews: An Evaluation and a Proposal.», *GTJ* 7, no. 2 (1986): 171; Ellingworth, *Hebrews*, 56; Charles H. Giblin, «La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux (review of Albert Vanhoye)», *CBQ* 26, no. 1 (1964): 135–38; Guthrie, *The structure of Hebrews*, 16; Mitchell, *Hebrews*, 19.

⁹⁵ Disse seksjonene kan deles inn i enda mindre biter, se Attridges fremstilling av Vanhoyes struktur.: Attridge, *Hebrews*, 15–16.

tekstens innholdsmessige natur. Han beskriver hver seksjon som enten formanende eller forklarende. Han har også satt opp de forskjellige seksjonene rundt en konsentrisk struktur, hvor hver seksjon korresponderer med den motsatte.⁹⁶ Ifølge denne strukturen utgjør del II-IV Hebreerbrevets hoved-korpus, og del III (Heb 5:11-10:39) selve kjernen. Del III er den største av Vanhoyes inndelinger og er innlemmet av det som blir fremstilt som forberedende («p») og avsluttende («f») formaninger (eng.: «Preliminary exhortation» og «Final exhortation»). Umiddelbart ut ifra Vanhoyes struktur ser vi at de aktuelle tekstene for den kommende eksegesen (Heb 2:5-18; 5:7-10; 6:19-20; 12:1-3; 13:20) befinner seg i hver av Vanhoyes fem hoveddeler av Hebreerbrevet. Selv om Vanhoyes struktur er blitt vel anerkjent, har den sine svakheter og har fått sin andel kritikk.⁹⁷

1.6. Litteratur for avhandlingen.

Det er blitt gjort mange relevante studier og arbeider i forbindelse med Hebreerbrevets forskjellige motiver og det er skrevet en rekke kommentarer til Hebreerbrevet. I forbindelse med den litterære eksegetiske analysen vil jeg benytte meg mye av kommentarlitteraturen, i tillegg til andre artikler og monografier. Hovedsakelig vil jeg bruke kommentarene til (i kronologisk rekkefølge) Attridge, Bruce, Ellingworth og Lane. Til tider vil jeg også benytte kommentarene til eksempelvis: Hughes, Koester, Johnson og Mitchell, i tillegg til de klassiske kommentarene til Moffatt og Westcott.

Ved analyse av en eller flere begreper i teksten vil jeg forholde meg til et utvalg greske ordbøker (eller semantisk leksika), det er: BDAG, LSJ, L&N og Ulrichsens to binds gresk-norske ordbok. Jeg vil også benytte artikler i diverse teologiske leksika, eksempelvis Kittels *Theological Dictionary of the New Testament*, eller Balz og Schneiders *Exegetical Dictionary of the New Testament*.

I tillegg til kommentarer og leksika er det flere artikler og monografier (og annen litteratur) som er av stor relevans. Dette er for eksempel: Croys omfattende studie av Hebreerbrevet 12 og det atletiske bildet, Dycks avhandling om ἀρχηγός, Lindars sammenfatning av Hebreerbrevets teologiske hovedpunkter, Petersons utførlige studie av

⁹⁶ Jf. Giblin, «La structure [...] (review of Albert Vanhoye)», 136.

⁹⁷ For kritikk av Vanhoye, se f.eks. Guthrie, *The structure of Hebrews*; James Swetnam, «Form and Content in Hebrews 1-6», *Bib* 53, no. 3 (1972): 368–85; James Swetnam, «Form and Content in Hebrews 7-13», *Bib* 55, no. 3 (1974): 333–48.

fullendelsesmotivet i Hebreerbrevet, Swetnams studie av Hebreerbrevet i lys av ofringen av Isak, og artikkelsamlingen «*A Cloud of Witnesses*». Det samme gjelder diverse artikler, blant annet artiklene til: Attridge, Black, Bruce, Davidson, Fuhrmann, Gudorf, Horning, Johnston, Mitchell, Scott og Young.

Det foreligger en del relevante studier og kommentarer på fransk og tysk, men språkbarrieren gjør at jeg må forholde meg til det som er av litteratur på norsk og engelsk. I noen tilfeller der det er gjort relevante studier må det benyttes sekundærlitteratur om det er tilgjengelig. Dette gjelder for eksempel Vanhoyes⁹⁸ studie av Hebreerbrevets strukturelle oppbygning, eller Müllers⁹⁹ omfattende studie av ἀρχηγός i Det nye testamentet, i tillegg til flere kommentarer til Hebreerbrevet.

1.7. Disposisjon.

Hovedvekten i denne avhandlingen vil ligge på eksegesi av et utvalg tekster som har betydning for forståelsen av kristusbetegnelsen ἀρχηγός, og som kan belyse hvorvidt ἀρχηγός utgjør en del av et større ledelsesmotiv. Før eksegesen er det derimot viktig å se nærmere på hvilken betydning selve begrepet ἀρχηγός har. Avhandlingens andre kapittel vil derfor bestå av en semantisk analyse av ἀρχηγός. Fokuset vil her være på den leksikalske betydningen av kristusbetegnelsen ἀρχηγός, i tillegg til bruken av ἀρχηγός i gresk-hellenistisk litteratur, i Septuaginta, og i Apostlenes gjerninger.

I den eksegetiske analysen vil det være spesielt fokus på de relevante elementer i teksten som belyser forståelsen av kristusbetegnelsen ἀρχηγός og et underliggende ledelsesmotiv. De aktuelle tekstene er i første rekke de to perikopene hvor selve kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer, nemlig Hebreerbrevet 2:5-18 (avhandlingens tredje kapittel) og 12:1-3 (fjerde kapittel). I tillegg til de to perikopene i Hebreerbrevet hvor kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer, vil tre andre av Hebreerbrevets tekster bli behandlet; det er Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20 (avhandlingens femte kapittel).

⁹⁸ Se n. 93 på s. 20.

⁹⁹ Paul-Gerhard Müller, *ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ: Der religionsgeschichtliche und theologische Hintergrund einer neutestamentlichen Christusprädikation* (Bern: Lang, 1973). Resultatet av hans studie, om enn meget forenklet og forkortet, vises i hans leksikonartikkel om ἀρχηγός: Paul-Gerhard Müller, «ἀρχηγός», i *EDNT*, 1990, 163–64. I tillegg trekkes viktige elementer av hans studie frem i noe sekundær litteratur. Siden jeg pga. språkbarrieren har måttet forholde meg til sekundærlitteratur er Müller, *ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ*, ikke oppført i bibliografien.

Dette tekstutvalget er gjort som hjelp for å belyse den rolle og funksjon kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, og for å belyse hvilken betydning ledelsesmotivet og andre elementer har for forståelsen av ἀρχηγός. For det første forekommer det i disse tre tekstene betegnelser som tilskrives Jesus. Disse tre betegnelse, αἴτιος («kilde» el. «opphav»), πρόδρομος («forløper») og ποιμήν («hyrde»), kan indirekte bidra til forståelsen av den funksjonen kristusbetegnelsen ἀρχηγός utfyller i Hebreerbrevet.

Etter eksegese av hver av de aktuelle tekstene, vil det gis et lite oppsummerende sammendrag, for å fremheve de elementer i teksten som bidrar til forståelse av ἀρχηγός eller ledelsesmotivet. Deretter, når hele eksegese av de aktuelle tekstene er gjennomført, vil det i avhandlingens sjette kapittel samles elementer og detaljer som har dukket opp gjennom eksegese. Det vil her fokuseres på den røde tråden som har vært gjennom avhandlingen, hva teksten indikerer om hvordan kristusbetegnelsen ἀρχηγός kan tolkes, og hvorvidt det i de aktuelle tekstene ligger et ledelsesmotiv som ἀρχηγός utgjør en del av.

2. SEMANTISK ANALYSE.

Fokuset for dette studiet er å analysere hvilken betydning et bestemt begrep, ἀρχηγός, har i en spesifikk kontekst, nemlig Hebreerbrevet 2:10 og 12:2. Det er likevel viktig å undersøke hvordan det samme begrepet er blitt benyttet i andre tekster og sammenhenger. Kristusbetegnelsen ἀρχηγός er ikke et hyppig brukt begrep i Det nye testamentet. Ordet ἀρχηγός forekommer kun fire ganger i Det nye testamentet, to ganger i Apostlenes gjerninger og to ganger i Hebreerbrevet. Og i alle fire forekomstene er ἀρχηγός brukt som en betegnelse på Kristus.

For å kunne avgjøre hvordan kristusbetegnelsen ἀρχηγός skal tolkes er det nødvendig å analysere betegnelsens leksikalske betydning i tillegg til å analysere den grunnleggende bruken av betegnelsen i andre tekster. Hebreerbrevets forfatter benytter seg av en rekke gammeltestamentlige bilder og allusjoner. Gjennom hele Hebreerbrevet bruker forfatteren sitater fra Septuaginta for å utbrodere og bekrefte sin utleggelse og argumentasjon. Septuaginta hatt stor betydning for Hebreerbrevets fremstilling. Derfor vil det etterpå analyseres i sammenfatning hvordan Septuaginta bruker betegnelsen ἀρχηγός. Den grunnleggende bruken av ἀρχηγός i andre hellenistiske tekster vil også gjennomgå, men vil ikke tillegges like mye vekt som Septuaginta. Det er Hebreerbrevet som er fokuset for denne avhandlingen. Likevel er det relevant for en god forståelse av ἀρχηγός å analysere bruken av kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger. Før gjennomgangen av den generelle bruken av ἀρχηγός utenfor Hebreerbrevet, er det viktig å avgjøre den leksikalske betydningen av ἀρχηγός.

2.1. Den leksikalske betydningen av ἀρχηγός.

For at det skal være mulig å drøfte den rolle og funksjon kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, er det nødvendig først å definere hva den leksikalske betydningen av begrepet

er. Leksemet ἀρχηγός er sammensatt av ἀρχή¹⁰⁰ og verbet ἄγω.¹⁰¹ Dette fører til et bredt spekter av mulige betydninger og tolkninger av ἀρχηγός, samtidig som en god, direkte oversettelse kan være vanskelig. Spekteret av mulige betydningsnyanser blir betydelig bredere når det tas i betraktning at ἀρχή har tre forskjellige homonymer:¹⁰²

ἀρχή^I = «begynnelse» (også «opprinnelse»)

ἀρχή^{II} = «autoritet, styre»

ἀρχή^{III} = «hjørne»

Hvert av disse homonymene har sine undergrupper og polysem,¹⁰³ noe som gir ἀρχή en rekke betydningsnyanser. Dersom man tar hensyn til Bauers tredeling av betydningene til ἀρχηγός, blir det tydelig at disse tre homonymene til ἀρχή også fremkommer i basisbetydningene av ἀρχηγός.¹⁰⁴

ἀρχηγός^I = «en som begynner noe»

ἀρχηγός^{II} = «en som har en fremragende posisjon»

ἀρχηγός^{III} = «en som er utgangspunktet for noe»

Siden ἀρχηγός er et sammensatt ord, er det viktig å ta hensyn til betydningene av både ἀρχή og ἄγω, i tillegg til hvordan de to røttene skal tolkes når de settes sammen. I motsetning til det vide betydningsspekteret hos ἀρχή, har ἄγω derimot én enkel grunnbetydning, «å bevege noe» ofte fra et punkt til et annet.¹⁰⁵ Betydningen av ἄγω tilfører ἀρχηγός enda en mulig betydningsnyanse, ἀρχηγός^{IV} = «en som leder eller fører». Bauer utelater tilsynelatende ἄγω helt fra oversikten over ἀρχηγός sine ulike betydninger. Kanskje er det likevel mest

¹⁰⁰ Det er mulig å betrakte ἀρχηγός som avstamning fra verbformen ἄρχω, fremfor ἀρχή, men siden ἀρχή og ἄρχω bygger på samme rot blir betydningen hovedsakelig det samme. Det er mer sannsynlig at ἀρχηγός er blitt sammensatt av et substantiv og et verb, fremfor to forskjellige verb.

¹⁰¹ Jf. Joseph Thayer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament (Abridged and Revised Thayer Lexicon)* (Ontario: Online Bible Foundation, 1997), s.v. ἀρχηγός; John R. Kohlenberger, Edward W. Goodrick, og James A. Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament* (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1995), s.v. ἀρχηγός; Jarl Henning Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok til Det nye testamente* (Trondheim: Tapir, 2009), s.v. ἀρχηγός.

¹⁰² Max Turner, «Modern Linguistics and the New Testament», i *Hearing the New Testament : strategies for interpretation* (red. Joel B. Green; 1. utg.; Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1995), 168. Se også BDAG, s.v. ἀρχή; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀρχή.

¹⁰³ Se Turner, «Modern Linguistics and the New Testament», 167–9.

¹⁰⁴ BDAG, s.v. ἀρχηγός. Tilsvarende gir Delling ἀρχηγός tre betydningsnyanser innenfor gresk litteratur, a) «hero» (ofte som grunnleggeren av en by, og ble byens beskytter), b) «originator», «author» og c) «captain». Se Gerhard Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1964, 1:487.

¹⁰⁵ BDAG, s.v. ἄγω, 1.

rimelig å se ἀρχηγός^{IV} som en kvalifisert tolkning av ἀρχηγός^{II}, i og med at begge indikerer en form for lederrolle.

I sin gresk-norske ordbok deler Ulrichsen betydningene til ἀρχηγός inn i to grupper, 1) anfører, leder og lignende «lederstillinger» og 2) grunnlegger, opphavsmann.¹⁰⁶ I tillegg tilegner Ulrichsen betydningen i gruppe 1 til Apg 3:15; 5:31 og betydningen i gruppe 2 til Heb 2:10; 12:2.¹⁰⁷ Tilsvarende todeling av ἀρχηγός betydninger kan ses i Louw og Nidas semantiske leksikon. Der settes ἀρχηγός inn i to forskjellige semantiske felt og ἀρχηγός gis grunnbetydningene «initiator» og «pioneer leader».¹⁰⁸ I lys av en slik todeling kan de fire basisbetydningene av ἀρχηγός deles inn i to grupper, med ἀρχηγός^{II} og ἀρχηγός^{IV} på den ene siden og ἀρχηγός^I og ἀρχηγός^{III} på den andre. En slik todeling av leksetet ἀρχηγός sine mulige betydninger, synes å avhenge av hvorvidt man legger hovedvekt på ἀρχή eller ἄγω.

Det er ikke forsvarlig å gi for mye fokus på bare én av røttene eller betydningsnyansene, siden begge røttene i utgangspunktet bør tillegges samme vekt. Dersom betydningsnyansene fra begge røttene skal legges til grunn, indikerer det en dobbel betydning i betegnelsen ἀρχηγός. Hughes gir en god beskrivelse av hva den en dobbel betydning av ἀρχηγός, med lik vekt på begge røttene (ἀρχή og ἄγω), innebærer:

It signifies one who is both the source or initiator and the leader [...] one who first takes action and then brings those on whose behalf he acted to the intended goal.¹⁰⁹

Å gi en direkte oversettelse av ἀρχηγός som gir like mye vekt til både ἀρχή og ἄγω, er neppe mulig. Derimot kan ἀρχηγός parafraseres slik at begge nyansene blir fanget opp. Det er mulig å forstå ἀρχηγός som en som både leder og er utgangspunktet for noe, med andre ord en «leder som er utgangspunktet for ledelsens resultat», en «leder som selv har gjort ledelseshandlingen mulig», en «leder som starter noe med den hensikt å sørge for at andre får del i det» eller en «leder og eksempel i en handling, som får andre til å følge etter»¹¹⁰.

¹⁰⁶ Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀρχηγός.

¹⁰⁷ Ibid. Lik todeling gis også hos Hans Bietenhard, «Beginning», i *NIDNTT*, 1975, 1:168, 4. archēgos.

¹⁰⁸ Johannes E. Louw og Eugene A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains* (2. utg.; New York: United Bible Societies, 1989), s.v. ἀρχηγός, 36.6; 68.2. Digital utgave av L&N: Bibleworks v.9.

¹⁰⁹ Hughes, *Hebrews*, 100 n. 88.

¹¹⁰ Jf. Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487.

2.2. *Ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.*

Det har tidligere blitt vist en tendens til å oversette ἀρχηγός forskjellig i 2:10 og 12:2.¹¹¹ I 12:2 gis ofte ἀρχηγός betydning i ἀρχηγός^I og ἀρχηγός^{III}. På norsk gjengis ἀρχηγός med «opphavsmann» i 12:2, i alle de store norske oversettelsene¹¹². Dette valget i oversettelse er trolig basert på at ἀρχηγός ses på som et direkte antonym til τελειωτής.¹¹³ Det er gode argumenter for å tolke forholdet mellom ἀρχηγός og τελειωτής i 12:2 som en antitese, siden røttene αρχ- og τελ- er rake motsetninger.¹¹⁴ Problemet med å tolke ἀρχηγός som et direkte antonym til τελειωτής, er at det legges for mye vekt på αρχή, mens ἄγω-aspektet blir neglisjert. Den kommende eksegesen av Hebreerbrevet 12:1-3 vil vise at konteksten kan antyde at ἀρχηγός heller bør ses som et kontekstuel synonym til τελειωτής enn et direkte antonym.¹¹⁵

I 2:10 er det mer mangfoldig hvordan ἀρχηγός blir oversatt. Mens nyere oversettelser (les: NO11 og diverse engelske) oversetter ἀρχηγός likt i både 2:10 og 12:2, gjengis ἀρχηγός i eldre oversettelser (NO30, NO78/85, NB88) med en som innehar en lederrolle, en «høvding». Også i 2:10 er det mulig å tolke en antitese mellom røttene αρχ- og τελ-, men den er ikke like syntaktisk tydelig som i 12:2. Siden ἄγω benyttes i konteksten rundt ἀρχηγός i 2:10, kan det indikere at fokuset på ἀρχηγός her trolig ligger på ἄγω-aspektet. Bruken av en antitese mellom αρχ- og τελ- i 2:10 er dermed lite holdbart. I 2:10 betegner ἀρχηγός den Gud bruker for å «føre mange barn til herlighet».¹¹⁶ Det er forskjellige elementer i syntaksen og konteksten til 2:10 og 12:2 som kan antyde hvilken betydning ἀρχηγός bør gis.

2.3. *Bruk av ἀρχηγός utenfor bibelsk litteratur.*

Siden Hebreerbrevet trolig er skrevet for en forsamling helleniserte jøder, det vil si jøder i diasporaen og ikke i Israel, er det relevant å undersøke hvordan ἀρχηγός brukes i hellenistisk litteratur. I den klassiske gresk-hellenistiske litteraturen brukes betegnelsen ἀρχηγός i en

¹¹¹ Se tabell over tolkningen av ἀρχηγός norske og diverse engelske oversettelser i kap 1.1.1. på s. 5.

¹¹² Les: NO30, NO78/85, NB88, BF97, NO11. I engelske oversettelser er variasjonen større, men det gjengis som oftest i samme betydningsnyanse som «opphavsmann». Se tabellen over ἀρχηγός i et utvalg engelske oversettelser i kap 1.1.1.

¹¹³ Den mulige antitesen mellom ἀρχηγός og τελειωτής i Heb 12:2 vil bli drøftet i kap. 4.3.2.1.

¹¹⁴ Jf. BDAG, s.v. αρχή, 1a: «opp. τέλος».

¹¹⁵ Eksegesen av Hebreerbrevet 12:1-3 vil utgjøre avhandlingens fjerde kapittel.

¹¹⁶ Jf. Attridge, *Hebrews*, 88.

rekke forskjellige settinger, og det tilskrives ἀρχηγός en rekke forskjellige betydninger. Der gis ἀρχηγός betydninger i flere nyanser, for eksempel som «grunnlegger» av en by (el. nasjon o.l.), ofte tilskrevet en guddom eller en hero, men også som stamfar for en slekt eller rase.¹¹⁷ Αρχηγός betegner en leder i ren militær eller politisk forstand.¹¹⁸ Det kan også betegne en leder i den forstand at ἀρχηγός begynner en aktivitet før andre, og dermed effektivt leder de andre i handlingen.¹¹⁹ I tilfeller hvor ἀρχηγός betegner en leder som utfører en aktivitet før de han leder, kan ἀρχηγός også tolkes som opphav eller bakmann for handlingen de andre utfører, for eksempel som en oppvigler til trøbbel.¹²⁰ I denne betydning er ἀρχηγός en pioner eller banebryter for en sak eller handling. I tillegg til å betegne en lederskikkelse, fungerer ἀρχηγός i noen tilfeller adjektivisk og betegner da funksjonen av å lede til noe.¹²¹ Som opphav for noe brukes ἀρχηγός også i positiv forstand, for eksempel som opphavet til «det gode».¹²² Det fremkommer uten tvil en stor variasjon i bruken av betegnelsen ἀρχηγός, noe som viser at det er konteksten som må avgjøre hvordan ἀρχηγός bør tolkes i hvert enkelt tilfelle.

2.3.1. Αρχηγός hos Josefus og Filon.

Hebreerbrevets mottakere er trolig helleniserte jøder, derfor er det relevant å undersøke bruken av ἀρχηγός i jødisk-hellenistisk litteratur. I jødisk-hellenistisk sammenheng, utenom Septuaginta, forekommer ἀρχηγός blant annet i Flavius Josefus sine tekster. Josefus betegner Noah som det hebraiske folks ἀρχηγός, i betydningen at han er grunnlegger av det hebraiske folk.¹²³ Josefus bruker også ἀρχηγός for å betegne en som «oppvigler til trøbbel» eller en som er kilden for lovløshet.¹²⁴

¹¹⁷ Attridge, *Hebrews*, 87 n. 95; Dellling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487, a. «hero»; Dyck, «Jesus Our Pioneer», 23; Henry G. Liddell og Robert Scott, *A Greek-English Lexicon* (red. Sir Henry S. Jones og Roderick McKenzie; 9. utg.; Oxford: Clarendon, 1940), s.v. ἀρχηγός, A II, [sitert 10 oktober 2013]. Online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057%3Aentry%3Dαρχηγος%2F>.

¹¹⁸ Attridge, *Hebrews*, 87; Dellling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487, c. «captain»; LSJ, s.v. ἀρχηγός, A II 2.

¹¹⁹ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 23–24; LSJ, s.v. ἀρχηγός, A: «primary, leading». Αρχηγός kan i denne sammenheng også betegne en speider som går i forveien for hæren, jf. «scout» hos Attridge. Se: Attridge, *Hebrews*, 87 (n. 96).

¹²⁰ Jf. Attridge, *Hebrews*, 87; Dyck, «Jesus Our Pioneer», 24–25.

¹²¹ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 23–24.

¹²² Jf. Attridge, *Hebrews*, 87.

¹²³ Josefus *Ag. Ap.* 1.130. ifølge Dyck, «Jesus Our Pioneer», 35. Attridge har knyttet ἀρχηγός i *Ag. Ap.* 1.130 til Moses, som også nevnes i den umiddelbare konteksten, istedenfor Noah, se Attridge, *Hebrews*, 87 n. 95.

¹²⁴ Dyck, «Jesus Our Pioneer», 35.

Ἀρχηγός forekommer derimot ikke i tekstene til Filon av Alexandria, i stedet benytter Filon begrepet ἀρχηγέτης, som er nært beslektet med ἀρχηγός.¹²⁵ Filon omtaler Abraham som jødernes ἀρχηγέτης, Abraham er jødernes stamfar, det vil si det jødiske folks opphav. I tillegg brukes ἀρχηγέτης for å betegne lederen av en gruppe,¹²⁶ og som en metafor for Gud, alle tings skaper.¹²⁷

2.4. Ἀρχηγός i Septuaginta.

Forfatteren av Hebreerbrevet har brukt Septuaginta i form av skriftsitater og har utførlig benyttet gammeltestamentlige allusjoner og bilder. Dermed stilles spørsmålet om hvorvidt hans bruk av ἀρχηγός bygger på den samme tilknytningen til Septuaginta. Derfor er det for tolkningen av funksjonen til kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet viktig å se på hvordan betegnelsen ἀρχηγός brukes i Septuaginta.

I Septuaginta forekommer ἀρχηγός 35 ganger¹²⁸ og blir benyttet som oversettelse for en rekke av hebraiske begreper.¹²⁹ I Septuaginta er ἀρχηγός hyppigst brukt som oversettelse for de hebraiske begrepene שׂר, אֲשֵׁר og שֵׁר,¹³⁰ som alle i hovedsak betegner en leder, høvding eller et «overhode».¹³¹ I tillegg gjengir ἀρχηγός seks andre hebraiske ord, ni tilsammen.¹³² Oftest bruker Septuaginta ἀρχηγός i sammenhenger hvor det tydelig er ment som leder, enten i politisk, familiær eller militær sammenheng.¹³³ Vanligst er ἀρχηγός brukt som en betegnelse på (familie-)overhodet eller høvdingen for hver av de tolv stammene.¹³⁴ Vanlig er også

¹²⁵ Delling fører opp ἀρχηγέτης som et tilsvarende begrep til ἀρχηγός, se: Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487 n. 1.

¹²⁶ Dyck, «Jesus Our Pioneer», 34.

¹²⁷ Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487.

¹²⁸ Jf. Müller, «ἀρχηγός», i *EDNT*, 1:163.

¹²⁹ Müller viser til (i *EDNT*) at det er 9 Hebraiske ekvivalenter til ἀρχηγός, og han ramser opp betydningene «confidant, physician, family or tribal representative, head, tip, (tree-)top, supervisor, prince, leader». Se Ibid. Derimot virker det i Jones' omtale av Müllers «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ» (1973) som at Müller legger mest vekt på אֲשֵׁר som det hebraiske motstykke til ἀρχηγός. Jf. Donald L. Jones, «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ: Der religionsgeschichtliche und theologische Hintergrund einer neutestamentlichen Christusprädikation (review of Paul-Gerhard Müller)», *JBL* 95, no. 2 (1976): 306.

¹³⁰ Jf. Attridge, *Hebrews*, 87 n. 99; Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487; Peterson, *Hebrews and perfection*, 57; Scott, «Archēgos», 47 n. 3.

¹³¹ De tre hebraiske begrepene har betydningen: אֲשֵׁר = «høvding», שׂר = gen. «hode» og שֵׁר = «høvding» el. «leder». Jf. Francis Brown, Samuel R. Driver, og Charles A. Briggs, *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon* (Peabody, Mass.: Hendrickson, 1996), s.v. אֲשֵׁר, שׂר og שֵׁר.

¹³² Det er 9 forskjellige Hebraiske ord som blir gjengitt med ἀρχηγός. Se Dyck, «Jesus Our Pioneer», 26.

¹³³ Jf. Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487.

¹³⁴ Se 2 Mos 6:14; 4 Mos 10:4; 13:2-3; 14:4; 25:4; 5 Mos 33:21; Dom 5:2; 1Krøn 5:24; Neh 7:70; Jes 3:6-7; 34:4.

bruken av ἀρχηγός som en militær leder, en krigshøvding.¹³⁵ Videre kan ἀρχηγός betegne lederen for Israel-menigheten¹³⁶ eller noens fysiske hode¹³⁷. I Mika 1:13 betegner ἀρχηγός utgangspunktet for noe, på samme måte som ἀρχηγός brukes i 1. Makabeerbok.¹³⁸

Hovedtyngden av Septuagintas bruk av betegnelsen ἀρχηγός ligger gjennomgående på en lederskikkelse eller en som besitter en lederrolle. Dersom man legger vekt på Septuagintas bruk av ἀρχηγός i tolkningen funksjonen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, indikerer det en rolle i form av en leder mer enn som et direkte utgangspunkt eller årsak for noe.

Av spesiell interesse for ἀρχηγός og et eventuelt ledelsesmotiv i Hebreerbrevet, er bruken av ἀρχηγός i tilknytning til Josva, Nuns sønn, og resten av de tolv som ble sendt inn i Kanaan for å speide ut landet (jf. 4 Mos 13:2f). En fra hver av de tolv stammene blir sendt ut, og de blir beskrevet som ἀρχηγοὶ for folket. Når de speider ut landet er disse tolv ἀρχηγοὶ representanter for hele folket.¹³⁹ Grunnen til at koblingen mellom betegnelsen ἀρχηγός og Jesu navnebror Josva (gr. Ἰησοῦς) er av spesiell interesse, skyldes at forfatteren av Hebreerbrevet selv nevner Josva i 4:8.¹⁴⁰ Josva, som både speidet landet og senere ledet Israelfolket inn i det lovede land, blir en typos for Jesu føring av barna til herlighet (jf. 2:10).¹⁴¹

2.5. *Ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger.*

Τὸν δὲ **ἀρχηγὸν** τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε ὃν ὁ θεὸς ἠγάπησεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν. (Apg 3:15)
 Τοῦτον ὁ θεὸς **ἀρχηγὸν** καὶ σωτῆρα ὑψώσεν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ [τοῦ] δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (Apg 5:31)

Dette er de to forekomstene av ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger. Peters taler utgjør konteksten for begge versene. Det første verset, 3:15, er en del av Peters tale ved tempelporten, og det

¹³⁵ Se Dom 11:6.11; 1Krøn 12:21; 26:26; 2Krøn 23:14; Neh 2:9.

¹³⁶ Se 4 Mos 16:2.

¹³⁷ Se 4 Mos 24:17; Klag 2:10.

¹³⁸ Se Mi 1:13 (sml. 1 Makk 9:61; 10:47). Her brukes ἀρχηγός som oversettelse for ראשית og betegner utgangspunktet for synd (LXX: ἀρχηγός τῆς ἁμαρτίας). Det er fullt mulig å tolke ἀρχηγός også her som betegnelse på en lederskikkelse, men det blir veldig kronglete i lys av konteksten.

¹³⁹ David M. Moffitt, *Atonement and the logic of resurrection in the Epistle to the Hebrews* (NovTSup 141; Leiden: Brill, 2011), 129–130.

¹⁴⁰ Josva og Jesus er varianter av samme navn, Ἰησοῦς (hebr. יהושוע). Forfatteren benytter dette egennavnet flere ganger i Hebreerbrevet, men akkurat i 4:8 gjør konteksten det tydelig at det ikke henviser til Jesus, men til Josva.

¹⁴¹ Tolkningen om Josva som en typos blir behandlet i kap. 3.5.1.

andre verset, 5:31, er en del av Peters forsvarstale foran Sanhedrinen (rådet). Slik som i Hebreerbrevet, tolkes de to forekomster av kristusbetegnelsen ἀρχηγός også her ofte forskjellig i de respektive kontekstene, og en konkret oversettelse av ἀρχηγός er vanskelig å gi.

I det første av de to «ἀρχηγός-versene» i Apostlenes gjerninger (altså 3:15) fremkommer det under Peters tale et paradoksalt perspektiv. Peter legger ut om hvem han og Johannes vitner om: han som er livets ἀρχηγός, som jødene hadde drept. Det paradoksale perspektivet i Peters tale kommer frem dersom betydningen av ἀρχηγός tolkes i retning av ἀρχηγός^I eller ἀρχηγός^{III}.¹⁴² Livets opphavsmann (ὁ ἀρχηγός τῆς ζωῆς), han som står bak selve livet, ble drept. Videre forteller Peter at denne «livets ἀρχηγός» har Gud reist opp fra de døde. Denne konkrete koblingen mellom oppstandelsen og betegnelsen på Jesus som livets ἀρχηγός antyder at oppstandelsen er her rammen for Jesu rolle som ἀρχηγός. Dersom oppstandelsen tolkes som rammen for Jesu rolle som livets ἀρχηγός, gir det mening å tolke ζωή som referanse på «livet etter oppstandelsen». Som livets ἀρχηγός er Jesus den første til å bli reist opp fra de døde, og han baner vei inn i det nye livet. I rollen som livets ἀρχηγός kan Jesus dermed fungere som en leder i oppstandelsen.¹⁴³ Derimot trenger ikke ἀρχηγός å innebære et aspekt av ledelse, forbindelsen med oppstandelsen kan tolkes i den retning at som livets ἀρχηγός er Jesus opphavet for det evige livet etter døden. I Apostlenes gjerninger 3:15 er det mulig å tolke begge aspektene ved betegnelsen ἀρχηγός. Han er samtidig livets opphavsmann og leder i den forstand at han åpnet opp veien gjennom oppstandelsen slik at andre kan følge. Han er livets pioner.¹⁴⁴

I Apostlenes gjerninger 5:31 forkynner Peter at Gud har reist Jesus opp fra de døde (jf. 5:30), opphøyd ham og satt ham ved sin høyre hånd. Ved Guds høyre hånd sitter Jesus som ἀρχηγός og σωτήρ. Videre i Apostlenes gjerninger 5:31 tydeliggjøres grunnen for Jesu rolle som ἀρχηγός og σωτήρ, nemlig for at han kan «gi Israel omvendelse og tilgivelse for syndene.» Akkurat som i Apostlenes gjerninger 3:15 er rammen for Jesu rolle som ἀρχηγός oppstandelsen, og spesielt opphøvelsen. Sammensetningen av titlene ἀρχηγός og σωτήρ indikerer at ἀρχηγός her betegner en lederskikkelse mer enn som noes utgangspunkt. Dette understrekes av at σωτήρ i den hellenistiske omverden ble brukt som tittel på politiske ledere.¹⁴⁵ Dette betegnelsesparet er ikke ukjent i antikk sammenheng, Herkules (Herakles) ble

¹⁴² ἀρχηγός^I = «en som begynner noe», ἀρχηγός^{III} = «en som er utgangspunktet for noe», se kap 2.1.

¹⁴³ Richard I. Pervo, *Acts: a commentary* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 2009), 105.

¹⁴⁴ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 32–33.

¹⁴⁵ Jf. BDAG, s.v. σωτήρ; Pervo, *Acts*, 145.

beskrevet både som ἀρχηγός og σωτήρ.¹⁴⁶ Trolig illustrerer ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger 5:31 den stilling og status den opphøyde Jesus har ved Guds høyre side.¹⁴⁷ «Høvdning», «fyrste» eller «prins» er trolig beste oversettelse av ἀρχηγός i Apg 5:31, siden de betegner autoritære stillinger.

Det er vanskelig å avgjøre den konkrete betydningen kristusbetegnelsen ἀρχηγός bør gis i Apostlenes gjerninger 3:15 og 5:31. Konteksten rundt kristusbetegnelsen ἀρχηγός er ulik i de to forekomstene i Apostlenes gjerninger. Det tydeligste likhetstrekket er at ἀρχηγός i begge tilfeller bør tolkes i lys av oppstandelsen og opphøyelsen.¹⁴⁸ Analysen av bruken av kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Apostlenes gjerninger tydeliggjør at det kun er den konteksten ἀρχηγός forekommer i som kan avgjøre tolkningen av ἀρχηγός.

2.6. Bruken av ἀρχηγός under eksegesen.

Denne avhandlingens fokus er å drøfte hvorvidt den rolle og funksjon kristusbetegnelsen ἀρχηγός utgjør, er en del av et større ledelsesmotiv i hebreerbrevet. Gjennom dette kapitlet er det vist en stor variasjon i mulige betydninger av kristusbetegnelsen ἀρχηγός, og en like stor variasjon i hvordan ἀρχηγός har blitt benyttet og tolket i forskjellige sammenhenger. Dette store spriket i mulige måter å tolke ἀρχηγός på, tydeliggjør viktigheten av konteksten ἀρχηγός forekommer i. For å avgjøre hvilken betydning og funksjon kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, er det nødvendig med eksegesi av de to perikopene (Heb 2:5-18 og 12:1-3) hvor ἀρχηγός forekommer. Siden konteksten er så avgjørende for tolkningen av ἀρχηγός, er det ikke mulig å gi en presis oversettelse av ἀρχηγός før konteksten er blitt analysert. Av den grunn vil jeg ikke gi en tentativ oversettelse av ἀρχηγός før konteksten blir analysert. De to neste av denne avhandlingens kapitler vil derfor bestå av en eksegesi av Hebreerbrevet 2:5-18 og 12:1-3.

¹⁴⁶ Lane, *Hebrews 1-8*, 56–57.

¹⁴⁷ Dyck, «Jesus Our Pioneer», 33–34.

¹⁴⁸ *Ibid.*, 34.

3. ΑΡΧΗΓΟΣ, FULLKOMMENGJORT GJENNOM LIDELSE. EN EKSEGETISK ANALYSE AV HEBREERBREVET 2:5-18.

Den første av Hebreerbrevets to forekomster av kristusbetegnelsen ἀρχηγός finner vi i Hebreerbrevet 2:10. Den andre forekomsten er i Hebreerbrevet 12:2 og vil bli behandlet i neste kapittel. For å kunne se hvilken funksjon ἀρχηγός har i konteksten rundt 2:10 og hvilken tolkningsbakgrunn teksten gir for kristusbetegnelsen ἀρχηγός, er det relevant å undersøke hvilke motiv som her ligger til grunn. Som vist i den semantiske analysen er ἀρχηγός sammensatt av ἀρχή og ἄγω. Det er blitt vist at fokuset i tolkningen av ἀρχηγός oftest ligger med vekt på enten ἀρχή eller på ἄγω. Det er konteksten som vil være til hjelp for hvilken nyanse som bør legges i ἀρχηγός. Målet med denne avhandlingen er å undersøke hvilken betydning kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, og i hvilken denne betydningen bygger på ἄγω-aspektet i form av et ledelsesmotiv. For å bedømme dette vil jeg undersøke konteksten rundt ἀρχηγός. Her vil det bli undersøkt hvorvidt det er momenter i teksten som kan støtte opp mot et slikt ledelsesmotiv i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός.

På leting etter momenter i teksten som kan underbygge et ledelsesmotiv, er det spesielt tre spørsmål som gjør seg gjeldende:

- 1) Hva er destinasjonen for eller resultatet av ledelseshandlingen?
- 2) Hvem er det som ledes, og hvem er det som leder dem?
- 3) Hvordan foregår eller utføres denne ledelseshandlingen?

I tillegg vil det være relevant å se om dette ledelsesmotivet bygger på noe lignende motiv i Det gamle testamentet, som dermed kan ha vært bakgrunn for forfatterens bruk av dette motivet.

I den følgende eksegetiske gjennomgangen av Hebreerbrevet 2:5-18 vil fokuset være på disse tre spørsmålene. Dette gjøres for å finne de elementer og aspekter i teksten som kan tyde på eller innebære et motiv av ledelse. I tillegg vil det tas frem relevante momenter i konteksten rundt perikopen der det vil være til hjelp for å belyse et ledelsesmotiv. For å unngå å miste den retoriske gangen i teksten, vil gjennomgangen gå kronologisk gjennom perikopen 2:5-18. Før eksegesen begynner, er det nødvendig å begrense perikopen og den relevante

konteksten for betegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10. Men aller først er det nødvendig med et overblikk på 2:10 for å se hvorfor det er relevant å se etter et ledelsesmotiv i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός.

3.1. Hvorfor ha Hebreerbrevet 2:10 som utgangspunkt?

ἔπρεπεν γὰρ αὐτῶ, δι' ὧν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Gud ville føre mange barn til herlighet. For ham og ved ham er alle ting. Da måtte han la frelsens [eg. *deres frelses*]¹⁴⁹ opphavsmann¹⁵⁰ nå fullendelsen gjennom lidelser.¹⁵¹ (Heb 2:10)

Hebreerbrevet 2:10 er et naturlig utgangspunkt for å søke etter et «ledelses»-motiv i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Dette skyldes først og fremst at det er nettopp her kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer. I tillegg er det i 2:10 et veldig tydelig ἄγω-motiv i teksten, bekreftet med tekstens eksplisitte bruk av ἄγω. Forfatteren skriver at Gud ville føre (el. lede, ἀγαγόντα) mange barn (eg. mange sønner, πολλοὺς υἱοὺς) til herlighet (εἰς δόξαν). Selv uten å ta med konteksten rundt, ligger det klart og tydelig aspekter til et «ledelses»-motiv i 2:10. Dette tydeliggjøres ved benyttelsen av selve ordet ἄγω.

Umiddelbart antydes det i 2:10 noen svar på de tre ovenfor nevnte spørsmålene, bare ved å se på ἀγαγόντα (partisipp aorist av ἄγω). Objektet for ἀγαγόντα,¹⁵² de som ledes (el. føres),

¹⁴⁹ «Frelsens». På gresk står τῆς σωτηρίας i en genitivsforbindelse med αὐτῶν, i NO11 forsvinner αὐτῶν i oversettelsen. Det bør her oversettes «deres frelses» istedenfor kun «frelsens», slik at spesifiseringen med det personlige pronomenet blir ivaretatt. En mulig grunn til hvorfor man i NO11 ikke har tatt med αὐτῶν kan være et forsøk på harmonisering med 12:2 «ὁ τῆς πίστεως ἀρχηγός». Her har man en lik syntaks med tittelen ἀρχηγός. Siden ἀρχηγός står sammen med to forskjellige leksem, σωτηρία i 2:10 og πίστις i 12:2, gir ikke dette et godt grunnlag for harmonisering. Selv om tro og frelse er teologisk tett knyttet sammen, er det ikke samme sak. Flere engelske oversettelser (bl.a. KJV, NRSV, ESV, men ikke bl.a. NAS NIV) skriver «our faith» i 12:2, igjen kan det virke som et forsøk på harmonisering mellom 2:10 og 12:2 fra oversetternes side. Det er ingen tekstvitner (jf. NA²⁸) som utelater αὐτῶν her, eller legger til et eiendomspronomen i 12:2, ingenting tyder altså på et tidlig forsøk på harmonisering av disse to stedene.

¹⁵⁰ Den norske teksten følger her NO11. «Opphavsmann», dette er den vanligste måten å oversette ἀρχηγός på norsk i Hebreerbrevet 12:2 (jf. NO30, NO78/85, NB88, BF97, NO11). Det er større variasjon i 2:10. NO78/85 oversetter hele frasen «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν» med «høvdingen som leder dem til frelsen», NB88 oversetter ἀρχηγός med «høvding» (slik også NO30, BF97), mens det kun er NO11 som oversetter med «opphavsmann» også i 2:10.

¹⁵¹ Heb 2:10 NO11, parenteser (med innhold) er lagt til. «Deres frelses» er eget innskudd der hvor NO11 skriver kun «frelsens», se n. 149.

er πολλοὺς υἱοὺς («mange barn», eg. «mange sønner»). Destinasjonen disse «mange barn» føres til er δόξα (herlighet). Δόξα som destinasjonen signaliseres tydelig med preposisjonen εἰς. Videre illustreres det at barna føres til δόξα, ved at deres frelses (τῆς σωτηρίας αὐτῶν) ἀρχηγός blir fullkommengjort¹⁵³ gjennom lidelse. Frelsen defineres nærmere som *deres* (αὐτῶν) frelse, det er altså frelsen til de mange barn som føres til δόξα. I forbindelse med at barna blir ført til δόξα, kan «*deres* frelse» tolkes på flere måter. «*Deres* frelse» kan tolkes enten som et resultat av at de føres til herlighet, slik at frelsen blir realisert som følge av ledelseshandlingen, eller som et middel for at de skal kunne føres til herlighet. Det er den første tolkningen, at frelsen er et resultat av ledelseshandlingen, som gir den beste meningen. Begrepene δόξα og σωτηρία fungerer dermed i forbindelse med det underliggende ledelsesmotivet som parallelle begreper, som begge indikerer resultatet av ledelseshandlingen.

Det er altså flere tydelige elementer i Hebreerbrevet 2:10 som indikerer at det i teksten ligger et «ledelses»-motiv. I den følgende eksegese vil det ses nærmere på detaljene i 2:10 og i perikopen rundt (2:5-18). Gjennom hele eksegese er det spesielt de momenter i teksten som har sammenheng med de «ledelses»-motiv aspektene som tydelig ligger i 2:10 som vil ha fokus og prioritet.

3.2. Konteksten rundt Hebreerbrevet 2:10.

Hebreerbrevet 2:10 forteller om mange barns (eg. «mange sønner», πολλοὺς υἱοὺς) frelses ἀρχηγός. I rolles som ἀρχηγός blir Jesus gjort fullkommen gjennom sine lidelser. Grunnen til fullkommengjøringen gjennom lidelsen forklares ved at det var nødvendig for at barna kunne føres til herlighet (δόξα). Det er Jesus det henvises til med tittelen ἀρχηγός, noe som blir tydeliggjort i sammenheng med det foregående verset, 2:9. I dette verset nevnes navnet Ἰησοῦς, for første gang i Hebreerbrevet, og det fortelles at han smakte «døden for alle», og at han ble «kronet med herlighet og ære fordi han led døden». Følgelig utbroderer Hebreerbrevet 2:10 det foregående verset, i tillegg til at forfatteren med dette verset forklarer grunnen til at

¹⁵² Det er mulig å se «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν» som objekt for ἀγαγόντα. Rent grammatisk sett er både «πολλοὺς υἱοὺς» og «τὸν ἀρχηγὸν» mulige objekter siden begge er akkusativer. Syntaktisk sett passer det bedre med «πολλοὺς υἱοὺς» som objekt.

¹⁵³ Kan også uttrykkes som at han «nådde fullendelsen». Se note 40 på s. 7.

Jesu kroning «med herlighet og ære» skjedde gjennom hans lidelse og død, nemlig for at Gud ville føre mange barn (eg. sønner, υἱοὺς) til herlighet.¹⁵⁴

Hebreerbrevet 2:5-18 kommer etter den første av flere formanende avsnitt fra forfatteren i 2:1-4.¹⁵⁵ Her oppfordres mottakeren til å holde fast ved det som har blitt dem fortalt, og advares om faren ved å «drive bort fra det». Etter denne formaningen fortsetter han på sin teologiske fremstilling. Ett nytt avsnitt blir innledet ved hjelp av frasen: «Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξεν τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν.» «For det er ikke under engler Gud har lagt den kommende verden som vi taler om.» (Heb 2:5). Dette englemotivet har vært i fokus helt siden det ble introdusert i Hebreerbrevet 1:4. På bakgrunn av skriftsitater viser 1:4-14 til den status Sønnen (jf. 1:2) har overfor englene. I tillegg dukker det i 1:14 opp en tanke som antyder at englenes rolle er å være i tjeneste for å «hjelp dem som skal arve frelsen» (Heb 1:14b, «τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν»). Denne tanken hentes inn igjen i 2:5 når det henvises til at den kommende verden («οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν») ikke er lagt under engler.¹⁵⁶

Ved å nevne engler i 2:5 knyttes det en link til 2:16, «οὐ γὰρ δῆπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται», «Det er jo ikke engler han tar seg av» (Heb 2:16a). Likheten mellom disse to versene, spesielt med bruken av «οὐ γὰρ [...] ἄγγελος» danner her en *inclusio*. Denne *inclusio* mellom vers 5 og 16 viser en strukturell ramme for dette tekstavsnittet.¹⁵⁷ Med dette danner forfatteren i tillegg både en link tilbake til det foregående kapittel og en introduksjon av et nytt perspektiv i Hebreerbrevet fremstilling.¹⁵⁸ Etter 2:16 forekommer ikke ἄγγελος igjen før i 12:22; 13:2, men brukes da i en helt annen sammenheng.

Hele perikopen 2:5-18 forbereder på å introdusere et nytt tema, som tas frem i 2:17, et tema som blir videre utdypet som et av kjernemotivene i denne homilien. Dette er beskrivelsen av Kristus som øversteprest (ἀρχιερέυς). De to siste versene, 2:17-18, som utgjør avslutningen på denne perikopen, henger syntaktisk sammen med de foregående versene, og kommer med en forklaring på nødvendigheten av Jesu lidelse i 2:9-10.¹⁵⁹ Versene 17 og 18

¹⁵⁴ Koester, *Hebrews*, 235–237.

¹⁵⁵ Attridge, *Hebrews*, 63.

¹⁵⁶ Craig L. Blomberg, «‘But We See Jesus’: The Relationship between the Son of Man in Hebrews 2.6 and 2.9 and the Implications for English Translations», i *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts* (red. Richard Bauckham et al.; LNTS 387; London: T&T Clark, 2008), 89.

¹⁵⁷ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 143–44; Lane, *Hebrews 1-8*, 44.

¹⁵⁸ Ellingworth, *Hebrews*, 144; Lane, *Hebrews 1-8*, 44.

¹⁵⁹ Attridge, *Hebrews*, 96.

fungerer både som en avslutning på Hebreerbrevets andre kapittel, og som et blick fremover på tematikk som blir utdypet senere i Hebreerbrevet.¹⁶⁰

Hebreerbrevet 2:10 utgjør altså tydelig en del av perikopen 2:5-18. Derimot hører både det foregående av Hebreerbrevets kapitler (Heb 1), og det etterfølgende (Heb 3 i tillegg til store deler av Heb 4) med i den brede konteksten. Denne perikopen utgjør slutten på første del av homilien i følge Vanhoyes fremstilling av Hebreerbrevets struktur.¹⁶¹ Perikopen, som er en hel strukturell enhet, består av to¹⁶² deler som er distinkte, men samtidig avhengig av hverandre: 2:5-9 og 2:10-18.¹⁶³ I 2:10 dukker det frem et tydelig skille i teksten. Det vises ved at det gjennom de foregående vers (2:1-9) flere steder henvises til forfatter og leser, signalisert med bruk av 1. person pluralis, «vi»/«oss». I 2:10-18 vender den kollektive referansen til de troende seg fra 1. person, «vi», til 3. person «dem», med hentydning på πολλοὺς υἱοὺς og τὰ παιδία.¹⁶⁴ Den kollektive referansen til leserne, «vi», vender tilbake i 3:1. Selv om det er et skille mellom 2:5-9 og 2:10-18, er de to avsnittene likevel såpass avhengig av hverandre at de bør ses som én enhet i sammenheng. Det bekreftes ved hjelp av αὐτῶ, i vers 10. Αὐτῶ peker med stor sannsynlighet tilbake på θεος (eg. θεου) i 2:9. I lys av konteksten passer det logisk sett best slik.¹⁶⁵ Dette kan underbygges av at *Ham* (αὐτῶ) blir utbrodert som «δι' ὄν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα» («For ham og ved ham er alle ting» Heb 2:10). Denne beskrivelsen kan derimot også passe på Jesus. Αὐτῶ ville i det tilfelle vist tilbake til foregående vers eller på ἀρχηγός, men syntaktisk sett passer det best med å identifisere αὐτῶ med θεος.¹⁶⁶

Hebreerbrevet 2:17-18 beskriver Kristus som en barmhjertig og troverdig (πιστός)¹⁶⁷ øversteprest. Hebreerbrevets tredje kapittel tar opp denne beskrivelsen av Jesus som troverdig i sin øversteprestelige tjeneste, Jesus blir sett i forhold til Moses, som også ble beskrevet som trofast (πιστός, 3:2). Selve øversteprestmotivet blir derimot ikke fullt utbrodert før i 4:14 og utover.

¹⁶⁰ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 143, 179–80.

¹⁶¹ Attridge, *Hebrews*, 14–19; Ellingworth, *Hebrews*, 55–58; Giblin, «La structure [...] (review of Albert Vanhoye)».

¹⁶² Det vanligste er å dele denne perikopen inn i to deler, men Westfall deler den inn i tre deler, nemlig 2:5-9, 2:10-13 og 2:14-18. Se. Cynthia L. Westfall, *A discourse analysis of the letter to the Hebrews: the relationship between form and meaning* (LNTS 297; London: T&T Clark, 2005), 100–104.

¹⁶³ Jf. Lane, *Hebrews 1-8*, 44.

¹⁶⁴ Ellingworth, *Hebrews*, 157–58.

¹⁶⁵ Se s. 53.

¹⁶⁶ Se Ellingworth, *Hebrews*, 158; Lane, *Hebrews 1-8*, 52–54.

¹⁶⁷ “Troverdig” er en av mulige betydninger av πιστός, men det kan bl.a. også bety «trofast», jf. BDAG, s.v. πιστός; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. πιστός.

3.3. Eksegese av Hebreerbrevet 2:5-9.

Etter forfatterens formanende innspill i 2:1-4 begynner det et nytt avsnitt og en ny perikope innledes. Starten på denne nye tekst-enheten markeres med konjunksjonen γάρ i 2:5,¹⁶⁸ men som konjunksjon kan γάρ også benyttes til å knytte to avsnitt sammen.¹⁶⁹ Den nye perikopen begynner med en fremstilling om at den kommende verden (τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν) ikke er underlagt (ὑπέταξεν, av ὑποτάσσω) engler. Med denne frasen hentes som nevnt englemotivet fra Hebreerbrevets første kapittel fram, spesielt fra 1:14 hvor englene beskrives som sendt ut «for å hjelpe dem som skal arve frelsen». Ὑπέταξεν, som er en aorist indikativ aktiv av ὑποτάσσω, indikerer at denne underleggelsen var en enkelt (*punktuell*) fortidig handling.¹⁷⁰ Når det spesifiseres at den kommende verden *ikke* er lagt under *englene*, hintes det implisitt til at den kommende verden er underlagt noen andre enn englene. I den parallelle frasen i 2:16 beskrives det veldig tydelig hvem det er som «holdes ved», når det ikke er englene det gjelder. Det nevnes ikke eksplisitt i 2:5 hvem det er den kommende verden er lagt under. I stedet kommer forfatteren med et sitat fra Salme 8.

Med ved bruken av nettopp dette salmesitatet kommer det frem at Gud vil legge alt under υἱὸς ἀνθρώπου («menneskesønn»). Salme 8 brukes med andre ord som nøkkelen for å forstå hvem den kommende verden er lagt under. Før det nærmere inngås på tolkningen av υἱὸς ἀνθρώπου i salmesitatet for å forstå hvem «den kommende verden» er underlagt, er det nødvendig å se nærmere på hva «den kommende verden» innebærer.

3.3.1. Den kommende verden.

Som tidligere nevnt, danner frasen «τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν» en link tilbake til det foregående av Hebreerbrevets kapitler, spesielt til 1:14. En partisippform av verbet μέλλω er brukt i både 1:14 og 2:5. Det blir flere steder i Hebreerbrevet benyttet et partisipp av μέλλω, to av disse er i 6:5, «τε μέλλοντος αἰῶνος», og 13:14, «τὴν [πόλιν] μέλλουσαν». Likheten frasen «τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν» i 2:5 har med de andre frasene med en partisipp μέλλω (6:5; 13:14), kan bidra til å forstå den kommende verden i 2:5 som eskatologisk.¹⁷¹

¹⁶⁸ Se Attridge, *Hebrews*, 69; Lane, *Hebrews 1-8*, 43; Mitchell, *Hebrews*, 64. Disse (m.fl.) velger her å tolke γάρ på denne måten, fremfor å bruke det som et bindeledd mellom to avsnitt.

¹⁶⁹ For en slik bruk her i 2:5 se: Blomberg, «‘But We See Jesus’», 92.

¹⁷⁰ Ibid.; Koester, *Hebrews*, 216.

¹⁷¹ Se Lane, *Hebrews 1-8*, 45.

Bruken av μέλλω kan tolkes i den retning at i 1:14 indikeres det ikke bare at frelsen er noe som vil skje de som skal arve den, men at det er forutbestemt¹⁷² at de skal «arve frelsen». Den kommende verden er ikke lagt under englene (2:5), men englene er «ånder i Guds tjeneste for dem som skal arve frelsen» (Heb 1:14b). Frelsen som skal arves er knyttet til at den kommende verden blir lagt under dem, og frelsen når sin fullhet i den kommende verden.

3.3.1.1. Den førstefødte føres inn i verden.

For å få en bedre forståelse av hva den kommende οἰκουμένη innebærer og betyr, så bør det første stedet οἰκουμένη nevnes, nemlig i 1:6, bli nærmere behandlet. Her forteller forfatteren om at den førstefødte (πρωτότοκος), det vil si Jesus, føres (el. ledes) inn i οἰκουμένη. Det ligger flere problemer i teksten som skaper en viss usikkerhet rundt den eksakte meningen, ett av disse problemene ligger i hvordan πάλιν skal leses. Πάλιν kan nemlig enten *a*) knyttes til verbet εισάγω, eller *b*) knyttes til verbet λέγω. Betydningen endres drastisk avhengig av hvilket av disse to alternativene som velges.¹⁷³ Dersom man velger alternativ *a*), å knytte πάλιν til verbet εισάγω, blir betydningen av setningen som følger: «Når han *igjen* (el. *på nytt*) fører den førstefødte inn i verden, sier han [...]»¹⁷⁴ Betydningen blir en helt annen dersom man velger alternativ *b*), å knytte πάλιν til verbet λέγω: «når han fører den førstefødte inn i verden, sier han *igjen* (el. *på nytt*).»¹⁷⁵ Tolkingsdilemmaet hviler på hvorvidt den førstefødte er blitt ført inn i οἰκουμένη en gang før, eller om Hebreerbrevet 1:6 omhandler den første (og foreløpig eneste) inngang i οἰκουμένη.

Denne omtalen av den førstefødtes (ὁ πρωτότοκος) føring inn i οἰκουμένη har blitt tolket enten som inkarnasjonen, opphøyelsen eller som en hentydning på Jesu gjenkomst.¹⁷⁶ Dersom πάλιν knyttes med εισάγω, og 1:6 dermed omhandler den førstefødtes føring inn i verden på nytt, impliserer det at han har blitt ført inn i verden minst en gang tidligere. Hebreerbrevet 9:28 kan gi en indikasjon på et *annet komme* når forfatteren skriver «og siden skal han for

¹⁷² Jf. BDAG, μέλλω 2.a.

¹⁷³ Jf. Ardel B. Caneday, «The Eschatological World Already Subjected to the Son: The Οἰκουμένη of Hebrews 1.6 and the Son's Enthronement», i *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts* (red. Richard Bauckham et al.; LNTS 387; London: T&T Clark, 2008), 29, 32–33; Koester, *Hebrews*, 117.

¹⁷⁴ Heb 1:6a, egen oversettelse, slik meningen blir hvis πάλιν knyttes til εισάγω.

¹⁷⁵ Heb 1:6a, egen oversettelse, slik meningen blir hvis πάλιν knyttes til λέγω..

¹⁷⁶ Se Attridge, *Hebrews*, 55–57; Caneday, «The Eschatological World», 30–32.

annen gang komme til syne». Siden det ikke er noen tydelig språklige likhetstrekk mellom 1:6 og 9:28, utgjør 9:28 kun et svakt argument for at 1:6 skal tolkes i retning av Jesu gjenkomst.

I Hebreerbrevet 1:5b fungerer *πάλι* som bindeledd mellom to sitater, («εἶπέν [...] [...] καὶ πάλι»). Forfatteren legger de to sitatene i Guds munn, og benytter *πάλι* i 1:5b for å indikere at igjen har Gud sagt (el. Gud har også sagt). Det virker rart om *πάλι* ikke skal fungere på samme måte i 1:6 (slik også i 2:13). Dermed gir det i konteksten, hvor forfatteren gjentatte ganger kommer med sitater lagt i Guds munn, mest mening å se *πάλι* som knyttet til λέγω, og ikke til εισάγω.¹⁷⁷ Føringen av πρωτότοκος inn i οἰκουμένη kan i den sammenhengen vanskelig sees på som en inngang nummer to i verden, og kan dermed ikke indikere Jesu gjenkomst.

Med tanke på den retoriske ferdigheten det kan antydes at den ukjente forfatteren har hatt, er det vanskelig å tenke seg at bruken av οἰκουμένη både her i 1:6 og i 2:5 er helt tilfeldig. Denne linken tydeliggjør at det er den *kommende* verden som er ment i begge tilfeller.¹⁷⁸ Den οἰκουμένη som den førstefødte blir ført inn i, bør derfor tolkes som den samme οἰκουμένη som i 2:5 omtales som den kommende. Dersom den kommende οἰκουμένη er lagt under *de som skal arve frelsen* (1:14), kan indikere en litt uvanlig betydning av οἰκουμένη, nemlig som hentydning til en himmelsk verden. Den vanlige betydningen av οἰκουμένη er «den bebodde verden».¹⁷⁹ Når det er veldig tydelig fra forfatterens side at han henviser til *denne* verden (Heb 4:3; 9:26; 10:5; 11:7.38) benyttes begrepet κόσμος, fremfor οἰκουμένη. Κόσμος bærer betydningen «verden», «jorden» eller «universet», men kan også betegne «den menneskelige verden».¹⁸⁰ Det faktum at det er nettopp οἰκουμένη, og ikke κόσμος, som benyttes både i 1:6 og 2:5, kan bidra til å forsvare en tolkning av οἰκουμένη som en henvisning til en himmelsk verden. Med andre ord betegner οἰκουμένη ikke denne verden, men en kommende, eskatologisk verden.¹⁸¹ Dersom οἰκουμένη i 1:6 er ment som betegnelse på en himmelsk verden, indikerer det at føringen av den førstefødte inn i οἰκουμένη bør tolkes som Jesu opphøyelse, og ikke som inkarnasjonen. Det er altså flere vanskeligheter knyttet til en tolkning av den førstefødtes føring inn i οἰκουμένη som en henvisning på inkarnasjonen.

¹⁷⁷ Hughes, *Hebrews*, 57–58; Caneday, «The Eschatological World», 29, 32–33.

¹⁷⁸ Jf. Caneday, «The Eschatological World», 31.

¹⁷⁹ Οἰκουμένη kan også brukes som betegnelse på det romerske imperiet som en administrativ enhet, men her er det denne mer generelle betydningen, «den bebodde verden», som gir mest mening i teologisk forstand. Se bl.a. BDAG, s.v. οἰκουμένη.

¹⁸⁰ Ibid., s.v. κόσμος 3.–7.

¹⁸¹ Se bl.a. Caneday, «The Eschatological World», 31; Ellingworth, *Hebrews*, 117–18; Lane, *Hebrews 1-8*, 27; Mitchell, *Hebrews*, 53. Derimot ser bl.a. Attridge problemer med en slik tolkning av οἰκουμένη, se Attridge, *Hebrews*, 55–57.

Selv om bruken av εἰσάγω godt kan antyde «inkarnasjonen av den pre-eksistente»¹⁸² Jesus, så gjør konteksten og bruken av οἰκουμένη at den best forståelige tolkningen er som en henvisning til opphøyelsen.

I Hebreerbrevet 10:5 skriver forfatteren «εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον» («han kommer inn i verden»). Denne formuleringen minner om formuleringen i 1:6, men i 10:5 benyttes κόσμος og ikke οἰκουμένη. Begrepsforskjellen i de to formuleringene antyder at 1:6 og 10:5 ikke refererer til den samme hendelsen. Ordbruken i 10:5 er et vanlig jødisk uttrykk for fødsel.¹⁸³ Etter denne formuleringen i 10:5 følger det et sitat fra Salme 40:6-8 (LXX 39:6-8) hvor blant annet frasen «σῶμα δὲ κατηπίσω μοι» («en kropp gjorde du i stand til meg») blir gjengitt. Masoretteksten bruker derimot i Salme 40:7 (LXX 39:7) en annen formulering: «אָזְנַי כָּרִיתָ לִי» («du har åpnet mine ører», NO11).¹⁸⁴ I dette sitatet er det tydelig at forfatteren har brukt Septuaginta, og tydelig vært avhengig av Septuagintas ordlyd for å gjøre sitt argument, siden den hebraiske formuleringen ikke passer overens med konteksten salmesitatet blir satt inn i. Forfatterens bruk av nettopp dette salmesitatet kan tyde på at *innkomsten til* κόσμος i 10:5 gjenspeiler inkarnasjonen. Det viser dermed en betydelig forskjell i Hebreerbrevets bruk av κόσμος og οἰκουμένη.

3.3.1.2. Ὁ πρωτότοκος, den førstefødte.

Et annet element som kan styrke tolkningen av den førstefødtes føring inn i verden som en illustrasjon på opphøyelsen, er selve betegnelsen πρωτότοκος. Betegnelsen πρωτότοκος brukes i Kol 1:18 og Åp 1:5 i en spesiell frase: «πρωτότοκος [ἐκ] τῶν νεκρῶν». I Kolosserbrevet og Johannes Åpenbaring blir Jesus beskrevet som den *førstefødte av de døde*, som innebærer betydningen at han er den første av de døde til å oppstå.¹⁸⁵ Det er mulig at en lignende bruk av πρωτότοκος kan være implisert her i Hebreerbrevet, i så fall vil det bidra til å forsterke tolkningen av 1:6 som illustrasjon på opphøyelsen, i sammenheng med

¹⁸² «Incarnation of the pre-existent», Wilhelm Michaelis, «πρωτότοκος», i *TDNT*, 1968, 6:880 B.6.

¹⁸³ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 500.

¹⁸⁴ Rahlfs utgave av Septuaginta bruker ὠτια (øre) i samsvar med MT i Salme 40:7 (LXX 39:7). Det samme gjør andre greske oversettelser av Tanakh, nemlig α', σ' og θ'. Det er derimot noen LXX manuskripter (spesielt X, A og B) som bruker σωμα, slik som her i Heb 10:5. Forfatteren av Hebreerbrevet har tydelig benyttet et LXX manuskript med σωμα. Mest sannsynlig er σωμα-varianten kommet inn i Salmen som en skribentfeil el. feillesing. Det er også mulig at bruken av σωμα skyldes en *parafraserende tolkning*. (Det er ingen betydelige varianter for Heb 10:5 i NT's greske manuskripter, jf. NA²⁸) Se Attridge, *Hebrews*, 274; Ellingworth, *Hebrews*, 500; Lane, *Hebrews 9-13*, 255 n. m.

¹⁸⁵ Ellingworth, *Hebrews*, 118; Hughes, *Hebrews*, 57–60.

oppstandelsen. Konstruksjonen «ἐκ νεκρῶν» forekommer i Hebreerbrevet 11:19 og 13:20. I 11:19 forekommer det i forbindelse med Abrahams ofring av Isak, der fortelles det at Abraham trodde at Gud kunne vekke opp døde (ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν). I 13:20 forekommer den i en omtale av at Gud førte Jesus, den store hyrden for sauene, opp fra de døde (ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν).¹⁸⁶ Selv om frasen «ἐκ [τῶν] νεκρῶν» forekommer i Hebreerbrevet er det derimot aldri brukt i forbindelse med πρωτότοκος. Det er dermed ikke noen garanti for at bruken av πρωτότοκος i Heb 1:6 er lik den i Kol 1:18 og Åp 1:5. Konteksten rundt Hebreerbrevet 1:6, som tydelig hentyder på Sønnens (υἱός, jf. 1:2.5) opphøyelse i 1:3, og sitatet i 1:8f og 1:13, antyder en bruk av πρωτότοκος slik det brukes i Kol 1:18 og Åp 1:5.¹⁸⁷

Hebreerbrevet 1:6 er det stedet hvor Jesus betegnes som πρωτότοκος, men det er ikke det eneste stedet i Hebreerbrevet hvor πρωτότοκος benyttes.¹⁸⁸ I Hebreerbrevet 12:23¹⁸⁹ blir de troende omtalt som ἐκκλησία πρωτοτόκων («forsamlingen av de førstefødte»). Deretter beskrives denne ἐκκλησία πρωτοτόκων som ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς («oppskrevet i himmelen»). Denne spesifiserende beskrivelsen gjør det nærmest umulig å tenke at πρωτότοκοι peker på englene som omtales i foregående vers.¹⁹⁰ Dersom πρωτότοκος i 1:6 impliserer en «πρωτότοκος [ἐκ] τῶν νεκρῶν» slik som i Kol 1:18 og Åp 1:5, er det mulig at πρωτότοκοι i 12:23 innehar samme betydningssfære. Ἐκκλησία πρωτοτόκων, som er «oppskrevet i himmelen», kan identifiseres med de som arver frelsen (jf. 1:14). Dermed kan ἐκκλησία πρωτοτόκων tolkes som dem den kommende οἰκουμένη (som mulig symboliserer en eskatologisk, himmelsk verden) er lagt under. Forsamlingen av de troende kalles førstefødte, slik Israel ble kalt Guds førstefødte, jamfør «υἱός πρωτότοκός μου Ισραηλ» (2 Mos 4:22). Ἐκκλησία πρωτοτόκων betegner Guds nye folk, og de har fått del i førstefødselsretten (jf. πρωτοτόκια i 12:16).¹⁹¹

Πρωτότοκος i 1:6 kan identifiseres med υἱός omtalt i 1:2 og 1:5. Videre i 2:11ff blir det tydelig at de mange barn (πολλοὺς υἱοὺς i 2:10) omtales som Jesu søsken.¹⁹² De troende, barna, Jesu søsken, er dem som i 12:23 blir omtalt som ἐκκλησία πρωτοτόκων. De har fått del i førstefødselsretten, og har ikke solgt eller sløst vekk sin førstefødselsrett slik Esau gjorde (jf.

¹⁸⁶ Bruken av «ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν» i Heb 13:20 vil bli behandlet i kap. 5.3.2.1.

¹⁸⁷ Michaelis, «πρωτότοκος», i *TDNT*, 6:880 B.6.

¹⁸⁸ Jf. Kohlenberger, Goodrick, og Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*, s.v. πρωτότοκος.

¹⁸⁹ I tillegg er πρωτότοκος brukt i Heb 11:28, her i en referanse til det første påskelammet, blodet ble strøket på dørkarmene for at de førstefødte (τὰ πρωτότοκα) av israelittene skulle bli spart.

¹⁹⁰ Bruce, *Hebrews*, 358; Ellingworth, *Hebrews*, 679; Michaelis, «πρωτότοκος», i *TDNT*, 6:881 B.7.; Dyck, «Jesus Our Pioneer», 73–74.

¹⁹¹ Dyck, «Jesus Our Pioneer», 74.

¹⁹² Mer om Jesus og barna (søsknene) fra side 57.

12:16). Jesus er ὁ πρωτότοκος, i motsetning til søsknene som er πρωτότοκοι (uten artikkel). Hebreerbrevet 1:2 forteller at Sønnen er blitt «innsatt som arving over alle ting» av Gud. Merk at det her er snakk om κληρονόμος (arving), og ikke førstefødselsretten (πρωτοτόκια). Hebreerbrevet 6:17 beskriver de troende som τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας (løftets arvinger). Dette kan være knyttet til Abrahams ætt (jf. 2:16), siden det i konteksten rundt 6:17 har omhandlet Guds løfte til Abraham. Både Jesus og de troende har del, som sønner og førstefødte i en arv og en førstefødselsrett. Som Jesu søsken har de troende fått del i hans arv, som blant annet innebærer frelse, (jf. «dem som skal arve frelsen» Heb 1:14).

Dette er en av flere sammenhenger i hebreerbrevet hvor Jesus kan ses på som et forbilde, en *par excellence* i forhold til de troende.¹⁹³ Jesu rolle som ὁ πρωτότοκος er tett knyttet opp mot hans rolle som ἀρχηγός. Begge betegnelsene har å gjøre med Jesu opphøyelse og død. Disse rollene kan indikere et forhold mellom Jesus og hans søsken, og den følge hans utøvelse av disse rollene har for søsknene.¹⁹⁴

3.3.1.3. Den kommende verden som vi taler om.

Den kommende οἰκουμένη i Hebreerbrevet 2:5 blir nærmere omtalt som den οἰκουμένη «som vi taler om» («περὶ ἧς λαλοῦμεν»). Dette indikerer med stor sannsynlighet at den kommende οἰκουμένη er del av det som er blitt behandlet i Hebreerbrevet frem til dette verset. Περὶ ἧς λαλοῦμεν peker tilbake på Hebreerbrevets første kapittel, i tillegg til det formanende innspillet i 2:1-4. Dersom funksjonen av γὰρ i begynnelsen av 2:5 er å knytte 2:1-4 og 2:5-9 sammen,¹⁹⁵ blir det dermed meget tydelig at περὶ ἧς λαλοῦμεν ikke bare peker tilbake på forholdet mellom Jesus og englene i Heb 1, men inkluderer også formaningene i 2:1-4. Den kommende οἰκουμένη *som vi taler om*, er den samme οἰκουμένη som den førstefødte ble ført inn i.¹⁹⁶ Den kommende οἰκουμένη utgjør den sfæren som frelsen, omtalt i 1:14 og 2:2-3, blir realisert i.¹⁹⁷

¹⁹³ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 74–76.

¹⁹⁴ Se Ibid., 76.

¹⁹⁵ Slik Blomberg bruker γὰρ, se n. 168 og 169 på s. 38. Jf. Blomberg, «'But We See Jesus'», 92.

¹⁹⁶ Caneday, «The Eschatological World», 34–35.

¹⁹⁷ Jf. Peterson, *Hebrews and perfection*, 53.

3.3.2. Bruken av Salme 8 i Hebreerbrevet 2:6b-8, ment som et kristologisk utsagn eller ment antropologisk?

Forholdet mellom Sønnen og englene som ble skissert i Hebreerbrevets første kapittel blir hentet inn igjen. Argumentasjonens fokus i Hebreerbrevets foregående kapittel var på Jesu høyere status over englene. Etter hvert, på tross av henvisningen til engler (ἀγγέλους) i vers 5 og 7, glir fokuset i teksten over på Jesu menneskelighet og etter hvert også på hans lidende død.

Hebreerbrevet 2:6b-8 omfatter et sitat fra Salme 8:5-7. Trolig bruker forfatteren nettopp dette sitatet til å forklare hvem den kommende verden er lagt under. Derfor er det viktig å få en forståelse av dette salmesitatet for å se helheten av det ledelses-aspektet som ligger i omtalen av den kommende verden. Med sitatet fra Salme 8 fortelles det om *menneske*, som deretter blir mer spesifisert gjennom bruken av *menneskesønn* (υἱὸς ἀνθρώπου). Menneskesønnen er den *tittelen* Jesus selv benyttet på seg selv i evangeliene, mer enn noen annen tittel. Det er stor sannsynlighet for at mottakerne kjente til Jesu bruk av menneskesønn-tittelen fra den apostoliske forkynnelsen, men det er ingen selvfølge. I Salme 8 ligger det en allusjon til υἱὸς ἀνθρώπου¹⁹⁸ i Daniel 7:13. Denne allusjonen kan man med stor rimelighet anta at var kjent for jødene blant mottakerne. Derimot var ikke *menneskesønnen* brukt som en spesifikk messiansk tittel i jødisk sammenheng.¹⁹⁹ Hebreerbrevets forfatter kan ha benyttet υἱὸς ἀνθρώπου i ren kristologisk forstand på bakgrunn av Jesu bruk av termen som en tittel i evangeliene.²⁰⁰ I hvilken grad forfatteren har kjent til υἱὸς ἀνθρώπου som en messiansk, kristologisk tittel forblir ren spekulering. I selve salmen er nok υἱὸς ἀνθρώπου (בן־אדם) brukt rent poetisk som en synonym parallell med ἄνθρωπος (ἄνθρωπος). Dersom det er tilfelle betyr υἱὸς ἀνθρώπου i Salme 8 rett og slett bare «*menneske*» i generell forstand, og er uten noe spesifikt messiansk innhold.²⁰¹ Den hebraiske ordlyden i Salme 8 tilsier at det er en ren parallell mellom de to begrepene. Med Septuagintas ordbruk er det derimot ikke like tydelig om υἱὸς ἀνθρώπου bør tolkes som en direkte parallell til ἄνθρωπος.²⁰²

Den kommende verden er ikke lagt under engler, men hvem er den kommende verden da lagt under? Svaret gis med υἱὸς ἀνθρώπου i salmesitatet, men hvem er denne υἱὸς ἀνθρώπου? I hovedsak er det to tolkningsretninger når det gjelder hvem υἱὸς ἀνθρώπου betegner, i en

¹⁹⁸ Masoretteksten bruker her det arameiske **בן־אדם**.

¹⁹⁹ Jf. Attridge, *Hebrews*, 73–74.

²⁰⁰ Ellingworth, *Hebrews*, 150.

²⁰¹ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 40–46.

²⁰² Se bl.a. Moffitt, *Atonement*, 123.

kristologisk eller i en antropologisk retning. Den kristologiske tolkningen har lenge vært (og er fortsatt) den vanligste, klassiske tolkningen.²⁰³ Nøkkelen til å avgjøre hvilken av tolkningsretningene som her passer best, ligger ikke i salmen selv, men i spørsmålet om αὐτῷ i 2:8 bør identifiseres med Ἰησοῦς i 2:9 eller ikke. Dilemmaet ligger altså i forfatterens utlegging om at «*Ennå* kan vi *ikke* se at alt er lagt under *ham*. Men *Jesus* [...] ser vi *nå* kronet [...]»²⁰⁴. Er det Jesus det henvises til gjennom hele avsnittet, eller gjelder det først Jesus når navnet Ἰησοῦς brukes? For å avgjøre hvilken tolkning som bør legges til grunn vil både en kristologisk og en antropologisk tolkning bli presentert.

3.3.2.1. Kristologisk tolkning av Hebreerbrevet 2:6b-8.

Det klareste argumentet for en kristologisk tolkning er det faktum at navnet Ἰησοῦς dukker opp i 2:9 sammen med en gjentakelse av termer fra salme 8. Den konkrete bruken av navnet Ἰησοῦς i forbindelse med elementer fra salmesitatet kan antyde at Jesus var implisert i sitatet fra Salme 8. Hebreerbrevet 2:9 er det første stedet hvor selve navnet Ἰησοῦς nevnes. Det er i tillegg en mulighet for at når selve navnet Jesus er brukt, er det den menneskelige siden av Jesus som er i fokus, hans menneskelighet, i sin lidelse og død (jf. «τῷ αἵματι Ἰησοῦ» i 10:19).²⁰⁵ Unntaket er 4:8 hvor det ut fra konteksten er veldig tydelig at Ἰησοῦς i dette tilfellet henviser til Jesu navnebror Josva, Nuns sønn. Selv om det i flere kontekster rundt forekomstene av navnet Ἰησοῦς i Hebreerbrevet kan passe å si at Ἰησοῦς sikter til Jesu menneskelighet, betyr ikke det at det nødvendigvis er slik at navnet Ἰησοῦς brukes i alle tilfeller.²⁰⁶ Derimot er Hebreerbrevet 5:7 et sted hvor det ville vært logisk å benytte navnet Ἰησοῦς dersom det kun refererer til Jesu menneskelige side. Derimot er navnet Ἰησοῦς helt fraværende i 5:7. Her fortelles det om «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» («Da Jesus levde som menneske»²⁰⁷ eg. «I hans 'kjøtts' dager»²⁰⁸). I stedet for egennavnet Ἰησοῦς har

²⁰³ Jf. Blomberg, «'But We See Jesus'», 88–89.

²⁰⁴ Heb 2:8c-9a NO11 utheving er lagt til.

²⁰⁵ Se Attridge, *Hebrews*, 66 n. 49, 356; Peterson, *Hebrews and perfection*, 169–70.

²⁰⁶ Se Blomberg, «'But We See Jesus'», 97. Ellingworth ser på det som litt «overforenklet» automatisk å identifisere Ἰησοῦς med Jesu menneskelige natur, jf. Ellingworth, *Hebrews*, 153.

²⁰⁷ Heb 5:7 NO11. Her oversetter flere oversettelser (NO78/85, NO11, og diverse engelske bl.a. ESV, NIV, NRS) αὐτοῦ i 5:7 eksplisitt som «Jesus». Dette kan være en indikator på at de respektive oversetterne tenker seg identifisering av navnet Ἰησοῦς i Hebreerne med Jesu menneskelige side.

²⁰⁸ Heb 5:7 Egen oversettelse, gjort konkordant for tydelig å vise understrekingen av at det er Jesu menneskelighet, hans tid som menneske i kjøtt (og blod) som her er i fokus.

forfatteren her brukt det personlige pronomenet αὐτός, og i den nærmeste konteksten er det tittelen Χριστός (i 5:5) som er brukt.

En kristologisk tolkning av 2:6b-8 tilsier at Sønnen (jf. 1:2), som det i Heb 1 ble forklart at står over englene, identifiseres med υἱὸς ἀνθρώπου. Ham ser vi nå inkarnert²⁰⁹, han er en *menneskesønn*. Alt snus en stund på hodet, han er ikke lenger stilt over englene, slik det ble beskrevet i Heb 1, men han er for en tid blitt gjort lavere enn englene. Forfatteren av Hebreerbrevet følger her, som vanlig, Septuagintas ordlyd. Septuaginta oversetter det hebraiske אלהים (Gud el. guder) i masoretteksten med ἀγγέλοι. Den samme endringen fra «Gud(er)» til engler finner en også Targum.²¹⁰ Høyst sannsynlig har אלהים i Salme 8 båret betydningen «himmelske vesener» heller enn «Gud», slik Septuaginta tydelig har tolket det. Septuagintas ordbruk passer best inn i Hebreerbrevets kontekst, spesielt med tanke på det fokuset som ligger på engler i Heb 1:5-14; 2:5.16.

Med den kristologiske tolkningen kommer det frem at selv om Jesus en tid var blitt stilt lavere enn englene, så er han nå blitt kronet med herlighet og ære, og alt er blitt lagt under hans føtter. Når det beskrives at alt er lagt under hans føtter pekes det tilbake på brevets innledning i 1:2, som forteller at Gud har gjort Sønnen til arving over alle ting. Med dette forklarer Hebreerbrevets forfatter at det var ikke noe Gud ikke la under menneskesønnen (υἱὸς ἀνθρώπου). *Alt* ble lagt under ham, men vi kan *ennå ikke* se alt som er lagt under ham. Det er altså menneskesønnen den kommende verden (2:5) er lagt under. Hebreerbrevet 2:7 blir delt i to, hvor den første delen (7a) henviser til inkarnasjonen, mens den andre delen (7b) henviser til opphøyelsen.²¹¹

En annen liten detalj som kan tyde på en kristologisk tolkning, er frasen ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ («under hans føtter») i 2:8a. Det er en liknende formulering i 1:13, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου («skammel for dine føtter»). Hebreerbrevet 1:13 består av et sitat fra Salme 110:1, og det er Jesus som omtales her. Likheten mellom de to formuleringene kan tyde på at det er Jesus som omtales også i Hebreerbrevet 2:8.²¹² Den samme omtalen om at fiendene skal bli lagt som skammel for Jesu føtter dukker igjen opp i 10:13. Hebreerbrevet 10:12f illustrerer at Jesus, som har «satt seg ved Guds høyre hånd» (Heb 10:12), venter på at «hans fiender skal

²⁰⁹ Med begrepet «inkarnasjon» legger jeg ikke her til grunn noe spesiell inkarnasjonsdogme. «Inkarnasjon» er her ment som et begrep i sin helt enkle betydning «legemliggjørelse», at Jesus har «blitt kjøtt og blod». Jf. 5:9 «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» («Da Jesus levde som menneske» NO11).

²¹⁰ Jf. Hughes, *Hebrews*, 85–86.

²¹¹ Attridge, *Hebrews*, 71–73; Blomberg, «‘But We See Jesus’», 89–91, 95.

²¹² Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 151.

bli lagt som skammel for føttene hans.» (Heb 10:13). I lys av Hebreerbrevet 10:12f kan dilemmaet²¹³ i 2:8b-9 forklares med at Jesu opphøyde stilling er ennå usynlig for verden.

Det eldste tekstvitnet \mathfrak{B}^{46} (samt B D² K L \mathfrak{M}) utelater en setning fra Salme 8:7, «καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου» («Du gjorde ham til herre over dine henders verk»). Derimot legger \mathfrak{N} A C D* P Ψ , pluss diverse minuskler og noen latinske og syriske manuskripter, til denne setningen på slutten av Heb 2:7. Den lengre varianten (som er fraværende i det eldste tekstvitnet) er trolig et tillegg for å assimilere hele sitatet med Septuagintas tekst. Den korteste varianten er derfor foretrukket.²¹⁴ Dersom Hebreerbrevets forfatter bevisst har utelatt denne setningen, kan det være for å styrke argumentet for en mer kristologisk lesing av Heb 2:6-8. Dette skyldes at den utelatte frasen er den delen av Salme 8 som tydeligst viser salmens opprinnelige antropologiske betydning.²¹⁵ Det er tydelig at forfatteren har latt Jesus ligge implisitt i bakgrunnen gjennom hele 2:6-8. Dette styrkes av at forfatteren i 2:9 skriver: «Men *Jesus*, som for en kort tid var stilt lavere enn englene, *ham* ser vi nå kronet med herlighet og ære fordi han led døden.»²¹⁶ Det er mange gode argumenter for en direkte kristologisk lesing. Samtidig kan det føres dos argumentasjon for en mer antropologisk lesing.

3.3.2.2. Antropologisk tolkning av Hebreerbrevet 2:6b-8.

Det er visse detaljer som gjør en ren kristologisk tolkning vanskelig. For det første er det ikke noe selvfølge for at det er en sammenheng mellom υἱὸς ἀνθρώπου i salmesitatet her og i Jesu egen bruk av denne tittelen i evangeliene. Faktisk er frasen «υἱὸς ἀνθρώπου» nesten fraværende (i NT) utenfor evangeliene.²¹⁷ For det andre tyder parallellen mellom 2:5 og 2:16 på at det er Abrahams ætt den kommende verden er lagt under. I 2:16 dukker det samme motsetningsparet, som brukes i omtalen av den kommende verden i 2:5, opp ved argumenteringen «ikke englene, men...». Koblingen med Abrahams ætt til 2:5 blir styrket av linken mellom den kommende verden og det at englene skal hjelpe dem som skal arve frelsen i 1:14, siden Abrahams ætt er løftets folk. I denne sammenhengen gir det bedre mening om

²¹³ Se s. 45.

²¹⁴ Jf. Bruce, *Hebrews*, 70 n. 13; Ellingworth, *Hebrews*, 148–49; Metzger, *Textual Commentary*, 593–594.

²¹⁵ Blomberg, «'But We See Jesus'», 95.

²¹⁶ Heb 2:9a NO11, utheving er lagt til.

²¹⁷ Jf. Kohlenberger, Goodrick, og Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*, s.v. ἄνθρωπος, υἱός.

ἄνθρωπος og υἱὸς ἀνθρώπου forstås som mennesket generelt, selve menneskeheten, og ikke *ett* menneske, som en *par excellence*.²¹⁸

«Jesus ser vi nå» (βλέπομεν Ἰησοῦν) kronet med herlighet og ære i 2:9. Her benyttes den samme formuleringen, «δόξη καὶ τιμῆ στεφανεῖν», som i beskrivelsen av υἱὸς ἀνθρώπου i 2:7b. I denne formuleringen er ikke underleggelsen av alt under ham eksplisitt beskrevet, slik det beskrives om υἱὸς ἀνθρώπου i 2:8a. Det er mulig at underleggelsen av alt er implisert i selve kroningen. En ren kristologisk lesing av 2:6b-8 gir dessverre noen logiske problemer. I 2:8 skriver forfatteren at «Ennå kan vi ikke se at alt er lagt under ham.» (Heb 2:8b). «Vi» (forfatter og mottakerne for Hebreerbrevet) ser *ennå ikke* (οὐπω ὀρώμεν) at alt er lagt under ham, her αὐτῷ. Det personlige pronomenet αὐτῷ peker tilbake på υἱὸς ἀνθρώπου. Dersom αὐτῷ i 2:8b leses som Jesus så blir setningen veldig knotete og rar. «**Ennå kan vi ikke se** at alt er lagt under Jesus. Men Jesus, som for en kort tid var stilt lavere enn englene, **ham ser vi nå** kronet med herlighet og ære fordi han led døden.»²¹⁹ Betydningen som kommer frem av uthevelsen her er at vi (forfatter og mottaker) ser nå det vi (forfatter og mottaker) ennå ikke kan se.

Dersom underleggingen (som ennå ikke ses) og kroningen (som vi nå ses) *ikke* er parallelle begrep, men beskriver to forskjellige hendelser, gir denne mulig motsettende syntaksen ingen problemer. Derimot er det mye som tyder på at det her, i hvert fall i selve salmen, er snakk om to parallelle begrep, brukt som poetisk eller retorisk hjelpemiddel, som omhandler samme hendelse. Det er liten sannsynlighet for at forfatteren her har en «allerede - ennå ikke» metafor, slik man finner i omtalen om Guds rike i evangeliene.

Leses αὐτῷ (i.e. ἄνθρωπος og υἱὸς ἀνθρώπου) som mennesket generelt, eller Abrahams ætt, og ikke Jesus, kan det oppnås en tydeligere, og muligens dypere, mening. Ennå kan vi (forfatter og mottaker) ikke se at alt, slik det er blitt lovet i 2:6b-8a, er lagt under *mennesket*, men vi (forfatter og mottaker) ser nå Jesus kronet med herlighet og ære, gjennom døden. Det vises nå at Jesus oppfyller det *mennesket* ikke klarte, han har åpnet veien for dem som skal arve frelsen.²²⁰

²¹⁸ Jf. Blomberg, «'But We See Jesus'», 93.

²¹⁹ Heb 2:8b-9a NO11. «Jesus» (med understreking) er satt inn for «Ham» i 2:8b for illustrasjon. Kursiv og utheving er lagt til for illustrasjon.

²²⁰ Blomberg, «'But We See Jesus'», 98.

3.3.2.3. Resultatet av en antropologisk tolkning.

En antropologisk rettet tolkning av Hebreerbrevet 2:5-8 passer bedre inn i sammenhengen enn en *rent* kristologisk tolkning. Det trenger derimot ikke bety at en tilnærming med en kristologisk nyanse er helt utelukket. Fordi det er termer fra salmesitatet som direkte benyttes på Jesus i 2:9, er det tydelig at det ligger en viss nyanse av kristologisk betydning i 2:5-8, selv om υἱὸς ἀνθρώπου ikke direkte skal identifiseres med Jesus.

En antropologisk tolkning av 2:5-8 viser at det er *mennesket* (som et kollektivt uttrykk) som den kommende verden er lagt under. *Mennesket* er lovet at alt skal legges under (ὑποτάσσω, samme begrep brukt om den kommende verden) deres føtter. Ἄνθρωπος og υἱὸς ἀνθρώπου identifiseres både med Abrahams ætt og «dem som skal arve frelsen», gjennom parallellen mellom 2:5 og 2:16, og linken mellom 1:14 og 2:5.

Ennå ser vi ikke at alt er lagt under *mennesket*, slik det er lovet. Men vi ser nå Jesus kronet med herlighet og ære, gjennom dødens lidelse, han som smakte døden for alle (jf. 2:9c). *Mennesket* er ennå ikke kommet til destinasjonen, den kommende verden som er lovet lagt under dem. Jesus gjør klar veien for dem, ved at han blir opphøyd fordi han led døden, han er en πρόδρομος²²¹ (jf. 6:20). I Hebreerbrevet 2:10 beskrives det at Gud ville føre mange barn til δόξα (herlighet). En antropologisk tolkningstilnærming til sitatet fra Salme 8 i Hebreerbrevet 2:6b-8a gjør det mulig å se denne føringen av barna til herlighet som oppfyllelse av det som blir lovet i salmesitatet. Den δόξα som Salme 8 illustrerer at *mennesket* blir kronet med blir realisert for barna som målet for deres ledelse i frelsen de skal arve (jf. 1:14).

3.3.3. Gjennom dødens lidelse.

Det beskrives i Hebreerbrevet 2:9 at Jesus er blitt kronet med herlighet og ære *fordi han led døden*. Deretter beskrives det i Hebreerbrevet 2:10 at han ble gjort fullkommen (el. nådde fullendelse), *gjennom lidelser*. Kroningen og oppnåelsen av fullkommenhet er her beskrivelser av opphøyelsen, og kan ses som et resultat av hans lidende død. Fuhrmann viser i

²²¹ Se kap. 5.2.

sin artikkel til at den gjentakende bruken av konstruksjonen «διὰ πάθημα» i både 2:9 og 2:10, kan tyde på at kroningen og fullkommengjøringen kan ses som direkte paralleller.²²²

Heb 2:9	διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου [...]	έστεφανωμένον
Heb 2:10	διὰ παθημάτων	τελειῶσαι ²²³

Διὰ πάθημα er én av de viktigste detaljene for hvordan de mange barn (πολλοὺς υἱοὺς) som skal arve frelsen, blir ført til sin destinasjon (jf. ledelses-motivet i teksten). Videre i 2:9 leser vi at Jesus smakte døden ὑπὲρ παντὸς (for alle). Dette er de «mange barn» Gud ville føre til herlighet (jf. 2:10), de som skal arve frelsen (jf. 1:14) og de som den kommende verden er lagt under.

Den parallelle bruken av denne διὰ-konstruksjonen viser nødvendigheten for lidelsen i Jesu opphøyelse og fullkommengjøring. Kroningen av Jesus med herlighet og ære i 2:9 kan direkte relateres til Jesu opphøyelse etter oppstandelsen, spesielt på bakgrunn av at kroningen skjer διὰ (gjennom eller på grunn av) lidelse og død. Hebreerbrevet 2:9 illustrerer med andre ord at Jesu lidende død var grunnlaget for hans opphøyelse. På samme måte illustrerer også 2:10 hvordan lidelsen var noe Jesus måtte gå gjennom for å bli fullkommengjort.²²⁴

Sammenhengen mellom Jesu opphøyelse og fullkommengjøring blir tydeligere sett i lys av Hebreerbrevet 7:28. Der blir det illustrert at Sønnen, innsatt som øversteprest, «for evig har nådd fram til fullendelsen» (τὸν αἰῶνα τετελειωμένον). Videre beskriver Hebreerbrevet 8:1f at Jesus (i rollen som øversteprest) har «satt seg på høyre side av Majestetens trone i himmelen». I motsetning til i 2:10 (og 5:9)²²⁵ spesifiseres det her at Jesu fullkommengjøring er evig. Også i Hebreerbrevet 7:28 kan Jesu fullkommengjøring knyttes til hans lidelse og død. For i 7:27 blir det omtalt at Jesus i sin øversteprestelige rolle bar han frem offer «én gang for alle da han ofret seg selv» (Heb 7:27).

Uttrykksmåten brukt i Hebreerbrevet 2:9 om å «smake døden for alle», på gresk uttrykt med «ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου», kan være litt forvillende. Dette uttrykket kan lett misforstås dersom man leser γεύομαι som å smake, i den retning at han bare *smakte* døden, altså ikke døde fullstendig.²²⁶ Dersom γεύομαι ikke tolkes helt bokstavelig, kan γεύομαι få en

²²² Sebastian Fuhrmann, «Christ Grown into Perfection: Hebrews 9,11 from a Christological point of view», *Bib* 89, no. 1 (2008): 95.

²²³ Fuhrmanns oppsett for å vise parallell mellom διὰ-konstruksjonen i 2:9 og 2:10, se: *Ibid.*

²²⁴ Jf. Peterson, *Hebrews and perfection*, 68–69.

²²⁵ Se den eksegetiske analysen av Hebreerbrevet 5:7-10 i kap. 5.1.

²²⁶ Slik Khrysostomos leste, jf. Attridge, *Hebrews*, 77 (n. 80); Bruce, *Hebrews*, 76–77 (n. 46).

betydning som «å bli kjent med noe», «å erfare noe» eller «å oppleve noe».²²⁷ Uttrykket «γεύομαι θανάτου» betyr ikke «å smake døden» i den forstand at man «tar en smakebit av døden». Nei «γεύομαι θανάτου» bør heller gis betydningen å oppleve el. erfare døden, altså «å dø».²²⁸ Ved å bruke nettopp dette uttrykket for å illustrere at Jesus døde for alle, bringes det frem «bitterheten av opplevelsen»²²⁹ ved hans lidelse og død.

3.3.3.1. Smakte Jesus døden «χαριτι θεου» eller «χωρις θεου»?

Beskriver Hebreerbrevet 2:9c at Jesus smakte døden «ved Guds nåde», eller «uten Gud»? Det er nemlig en del tekstvitner som har «χωρις θεου» («uten Gud») istedenfor «χαριτι θεου» («ved Guds nåde»). «Χωρις θεου» er bevitnet i: 0121b 0243 424^c 1739*, i tillegg til vg^{ms} syr^{pmss} og en rekke sitat hos tidlige kirkefedre.²³⁰ På den andre siden har et stort flertall av tekstvitnene frasen «χαριτι θεου», blant annet: ℞⁴⁶ ⚭ A B C D Ψ (ℳ).²³¹ Dette flertallet inkluderer de eldste av tekstvitnene. Det er mulig at χωρις kan være en enkel lese- eller skrivefeil av χαριτι. Med tanke på det store antallet kirkefedre som siterer med χωρις, er det godt mulig det er et mer bevist valg som ligger bak, særlig med tanke på at alle de eldste tekstvitnene har χαριτι. Metzger (m.fl.) mener χωρις trolig er en «*marginal gloss*» (dvs. en note i margen) som senere ble plassert inn i teksten.²³² En slik marginal note er trolig brukt for å vise at πάντα i vers 8 ikke inkluderer Gud, det vil si understreke at når Gud la alt (πάντα) under ham var ingen ting unntatt, bortsett fra Gud selv (jf. χωρις θεου). Det er mulig at en slik forklaringsnote ble lagt til på bakgrunn av 1. Korinterbrev 15:27. Hvis «χωρις θεου» var en marginal note til salmesitatet i vers 8b, og i hvert fall dersom det skyldes påvirkning 1 Kor 15:27, så er den blitt malplassert i teksten.²³³ På grunn av plasseringen i 9c, heller enn i 8b, er teorien om en «*marginal gloss*» svak. Så sant da ikke skribenten som førte noten inn i selve teksten misforsto hvor den hørte til. En slik antagelse baserer seg derimot kun på vill gjetning.

²²⁷ Jf. BDAG, s.v. γεύομαι; Ellingworth, *Hebrews*, 157.

²²⁸ Ellingworth, *Hebrews*, 157.

²²⁹ «A biblical expression that evokes the bitterness of the experience», Attridge, *Hebrews*, 77.

²³⁰ Jf. *Ibid.*, 76–77; Frederick F. Bruce, «Textual problems in the epistle to the Hebrews», i *Scribes and scripture: New Testament essays in honor of J. Harold Greenlee* (red. David A. Black; Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns, 1992), 28–29; Ellingworth, *Hebrews*, 155–56; Hughes, *Hebrews*, 94–97; Metzger, *Textual Commentary*, 594.

²³¹ Jf. Attridge, *Hebrews*, 76–77; Bruce, «Textual problems», 28–29; Ellingworth, *Hebrews*, 155–56; Hughes, *Hebrews*, 94–97; Metzger, *Textual Commentary*, 594.

²³² Se Metzger, *Textual Commentary*, 594. Slik også bl.a. Attridge, *Hebrews*, 77.

²³³ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 156.

Bruce trekker frem at dersom «χωρίς θεου» kom inn i teksten via en marginal note, kan det være mulig at heller ikke «χαριτι θεου» var originalt i teksten, men kom som en korreksjon av «χωρίς θεου».²³⁴ Dette forklares med at det er større sannsynlighet for at χωρίς av skribenter har blitt rettet til χαριτι, enn det motsatte. Dersom dette er tilfelle må det derimot ha skjedd nokså raskt, siden \mathfrak{B}^{46} (fra ca. år 200) har χαριτι.²³⁵ Dessuten er det underlig dersom χαριτι var en korreksjon av χωρίς, mens de eldste tekstvitnene alle sammen har χαριτι. Χωρίς er helt klart den vanskeligste lesemåten og er mulig den foretrukne lesemåten, selv om de eksterne kriterier peker mot χαριτι.²³⁶ Det er χαριτι som er foretrukket av NA²⁸ og UBS⁴, i tillegg til andre utgaver av det greske nytestamentet, blant annet utgavene til Westcott-Hort, Tregelles og Robinson-Pierpont. Derimot foretrekker SBLGNT χωρίς.²³⁷

«Χαριτι θεου» eller «χωρίς θεου» hører syntaktisk sammen med utleggingen om at Jesus skulle «smake døden for alle» (ὕπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου). Både «χαριτι θεου» og «χωρίς θεου» kan gi mening i konteksten. Jeg vil foretrekke å lese χαριτι, selv om χωρίς helt klart er den vanskeligste lesemåten. Dette på bakgrunn av at χαριτι er meget velattestert i omfanget av tekstvitner, i tillegg til at «χαριτι θεου» gir bedre mening i den kontekstuelle sammenhengen. Dersom han smakte døden «χωρίς θεου» (uten Gud) kan det (i hvert fall til en viss grad) implisere at Jesu død skjedde uten påvirkning fra Gud. Det gir ikke helt mening i lys av det påfølgende verset (2:10) som klart viser Guds medvirkning i Jesu lidelse. I 2:10 blir det tydelig illustrert at det sømte seg for Gud å la Jesus (τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν) bli fullkommengjort gjennom lidelse.²³⁸ Med dette i tankene gir «χαριτι θεου» den beste meningen. Det var ved Guds nåde Jesus smakte døden for alle.

Min mening er at «χαριτι θεου» gir best mening i konteksten dersom det knyttes til ὑπὲρ παντὸς («for alle»). Slik at Guds nåde (χαριτι θεου) for alle kan ses som årsak til hvorfor Jesus smakte døden for dem. Når forfatteren i 2:10 skriver «ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ» (for det sømte seg for ham), knyttes det link tilbake til χαριτι θεου. Αὐτῷ peker her tilbake på θεος. Guds nåde kan ses på som en årsak til hvorfor det sømte seg at Jesus smakte døden og ble kronet og fullkommengjort gjennom lidelse. I sammenheng med 2:10 gir dette en mye dypere og bedre mening enn om det leses «χωρίς θεου». Hebreerbrevet 2:9c fungerer dermed som en bro

²³⁴ Jf. Bruce, *Hebrews*, 70 n. 15; Bruce, «Textual problems», 28–29.

²³⁵ Jf. Bruce, *Hebrews*, 70 n. 15.

²³⁶ Ellingworth velger χωρίς som foretrukken lesemåte, men med en viss usikkerhet. Se: Ellingworth, *Hebrews*, 156.

²³⁷ Det minimale noteapparatet til SBLGNT (SBL Greek New Testament [2010], fritt distribuert i digitalt format på <http://sblgnt.com>) gir ingen forklaring på hvorfor χωρίς er valgt fremfor χαριτι, den sier kun at det er redaktøren, Michael W. Holmes, sin foretrukne variant.

²³⁸ Se kap. 3.4.1 og 3.4.2.

mellom Jesu kroning gjennom dødens lidelse i 2:9b og årsaken og resultatet av Jesu lidelse som blir utbrodert i 2:10ff.

3.4. Eksegese av Hebreerbrevet 2:10-18.

I begynnelsen av dette kapittelet ble det vist at Hebreerbrevet 2:10 utgjør en viktig kjerne for et ledelsesmotiv, eller et «ἄγω»-motiv. Videre vil det gås dypere inn på de forskjellige detaljer i teksten. Hele avsnittet 2:10-18 er viktig og sentralt i Hebreerbrevets fremstilling, og flere av homiliens teologiske momenter dukker opp her. Blant annet er det i vers 17 at fremstillingen av Kristus som øversteprest, som er et hovedanliggende i Hebreerbrevet, først dukker opp.

3.4.1. Nødvendigheten av lidelsen.

Den «destinasjonen» Gud vil føre disse mange barn til, er (som vist tidligere) δόξα (herlighet). Bruken av δόξα som destinasjonen for ledelseshandlingen kan danne en link mellom δόξα og «den kommende verden» i 2:5. Både δόξα og «τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν» uttrykker destinasjonen for en ledelseshandling. Og «den kommende verden» kan ses på som den sfæren de mange barnas δόξα hører til i eller er en del av.²³⁹

Konjunksjonen γὰρ knytter her sammen 2:10 med det foregående verset,²⁴⁰ som omhandler Jesu lidende død og hans opphøyelse. I 2:10 blir så Jesu død videre utbrodert. Forfatteren forsøker å forklare hvorfor Jesus måtte lide døden for å bli «kronet med herlighet og ære» (jf. 2:9). Det var fordi Gud ville føre mange barn (eg. mange sønner, πολλοὺς υἱοὺς) til herlighet.²⁴¹

Det personlige pronomenet αὐτῷ, som *alt er for og alt er ved* (δι' ὧν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα) må peke tilbake på θεός i foregående vers. Siden τελειῶσαι er en aktiv infinitiv, er det å identifisere αὐτῷ med Jesus vanskelig, siden det er Jesus som ἀρχηγός, handlingen utføres på. Om αὐτῷ ble identifisert med Jesus ville det krevd at τελειώω her skulle vært i medium eller passiv istedenfor aktiv.²⁴²

²³⁹ Jf. Peterson, *Hebrews and perfection*, 57.

²⁴⁰ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 158.

²⁴¹ Koester, *Hebrews*, 235–237.

²⁴² Jf. Attridge, *Hebrews*, 82 n. 42.

Verbet $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ i 2:10 har betydningen «å sømme seg» el. «å være passende».²⁴³ Og frasen «ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ» kan oversettes: «for det sømte seg for ham» eller «for det var passende for ham». Når $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ står sammen med et personlig pronomen (her αὐτῷ) og er etterfulgt av en infinitiv (her τελειῶσαι, aorist aktiv infinitiv av τελειόω) indikerer $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ at det «sømte seg» eller «var passende for» noen (her αὐτῷ) å utføre den handlingen infinitiven indikerer.²⁴⁴ $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ er derimot ikke bare knyttet til τελειῶσαι. Konteksten antyder at $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ bør knyttes tett opptil διὰ παθημάτων, «gjennom lidelse». Det var med andre ord ikke bare passende for Gud at «deres frelses ἀρχηγός» skulle bli fullkommengjort, men fokuset ligger på at det var passende at fullkommenheten ble nådd «διὰ παθημάτων», «gjennom lidelser», det vil si gjennom Jesu død (jf. 2:9, 14f).²⁴⁵

Hvorfor var det passende for Gud at Jesus skulle bli gjort fullkommen gjennom lidelse? Grunnen som umiddelbart blir gitt er at Gud ville føre mange barn (eg. sønner, υἱοὺς) til herlighet. Jesu lidelse og død, og spesielt hans fullkommengjøring, har en rolle å spille for barnas oppnåelse av herlighet. Den har en frelsende funksjon. Det er noe av grunnen til at forfatteren bruker et såpass kraftig uttrykk for å si at det var passende for Gud å la Jesus lide og dø.²⁴⁶

Verbet $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ er ikke vanlig å bruke på Gud og en slik bruk er ikke å finne andre steder i Bibelen.²⁴⁷ Dersom det hos mottakerne av Hebreerbrevet var tvil om Guds rolle i Jesu lidende død, er det mulig at nettopp bruken av et så uvanlig uttrykk som $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ på Gud, var ment for å bevise nettopp dette og fjerne all tvil.²⁴⁸ Dette er ikke eneste gangen $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ brukes i Hebreerbrevet, men det er eneste gangen i en omtale av Gud. $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ er igjen brukt i 7:26, hvor forfatteren skriver at det var «*passende* for oss» å ha en øversteprest som er «hellig, uten ondskap, ren, atskilt fra syndere og opphøyd over himlene» (Heb 7:26b). Bruken av $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ i 7:26 hjelper til med å tolke grunnen til at det var passende at Jesus måtte lide, det var den beste måte å «føre barna til herlighet», det var det beste for dem (og leseren, jf. «oss» (ἡμῖν) i 7:26).

²⁴³ Jf. BDAG, s.v. $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$; L&N, s.v. $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ (§66.1); Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$.

²⁴⁴ Jf. Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ 2.

²⁴⁵ Ellingworth, *Hebrews*, 158.

²⁴⁶ Attridge, *Hebrews*, 82–83.

²⁴⁷ Jf. Peterson, *Hebrews and perfection*, 55.

²⁴⁸ Jf. Alan C. Mitchell, «The use of $\pi\rho\acute{\epsilon}\pi\epsilon\upsilon$ and rhetorical propriety in Hebrews 2:10», *CBQ* 54, no. 4 (1992): 689.

3.4.2. Deres frelses ἀρχηγός.

Gud ville føre (ἀγαγόντα) mange barn (eg. sønner, υἱούς), de som skal arve frelsen «som er så mye større» (jf. 1:14; 2:3), til herlighet (δόξα). Den samme δόξα som Jesus ble kronet med (jf. 2:9), han som er «utstrålingen av Guds herlighet» (1:2a). Herligheten er her en allusjon på frelse og er en «himmelsk og eskatologisk tilstand»²⁴⁹. For å kunne føre dem til denne frelsen, var det passende for Gud å la deres (dvs. barnas) frelses ἀρχηγός lide døden, for å oppnå fullkommenhet. Her er Jesus objektet for τελειώω. Han blir gjort fullkommen, men han beskrives senere også som den som utfører fullkommengjøringen (jf. bl.a. betegnelsen av Jesus som τελειωτής i 12:2).

Gud ville føre mange barn til herlighet (δόξα). Dette kan ses på som den samme herlighet som ble lovet i sitatet av Salme 8 i Hebreerbrevet 2:6b-8a, særlig dersom en antropologisk lesing av salmesitatet legges til grunn. I salmesitatet blir nemlig υἱὸς ἀνθρώπου kronet med herlighet og ære (δόξα καὶ τιμή). Det ble i 2:9 beskrevet at «vi» ser Jesus kronet med herlighet og ære (δόξα καὶ τιμή), han som er «utstrålingen av Guds herlighet» (jf. 1:3). For å kunne føre barna til herlighet, måtte Kristus bli gjort fullkommen. Kroningen med herlighet og ære er et parallelt begrep med fullkommengjøring.²⁵⁰ Kristi herlighet blir ved hans død til herlighet for barna.²⁵¹ Δόξα er en allusjon til frelse og barna Gud ville føre til herlighet er dermed de «som skal arve frelsen» i 1:14.

Som nevnt er ἀρχηγός sammensatt av ἀρχή og ἄγω, og partisippet ἀγαγόντα (av ἄγω) har ofte blitt brukt for å få forståelse av ἀρχηγός. Vi har vært borti ἄγω en gang tidligere i Hebreerbrevet, nemlig i 1:6. Her blir den førstefødte ført inn (εἰσαγάγη) i verden (εἰς τὴν οἰκουμένην). Denne οἰκουμένη er, som forklart tidligere, den *kommende verden* i 2:5, som ikke er lagt under engler, men under «dem som skal arve frelsen». For å føre barna til herlighet, var det passende (om ikke nødvendig) at han først førte den førstefødte dit, han som er ἀρχηγός, dette måtte skje via Jesu lidelse og død.

Blant annet Käsemann²⁵² og Delling²⁵³ tolker ἀρχηγός som subjektet for ἀγαγόντα²⁵⁴, i motsetning til den vanligste tolkningen med å ha Gud som subjektet.²⁵⁵ Begge muligheter er

²⁴⁹ «A heavenly and eschatological condition», Attridge, *Hebrews*, 83.

²⁵⁰ Jf. bruken av «διὰ πάθημα» i både 2:9 og 2:10, se kap. 3.3.3. Jf. Fuhrmann, «Christ grown into perfection», 95.

²⁵¹ Peterson, *Hebrews and perfection*, 56.

²⁵² Käsemann, *Wandering People*, 143 n. 156.

²⁵³ Implisert når han skriver «Christ is the ἀρχηγός τῆς σωτηρίας. *He leads many brethren to the honour or glory which is the end of σωτηρία.*» (kursiv lagt til). Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:488.

²⁵⁴ Du Plessis, kommentert hos Peterson, bruker ἀγαγόντα som en tittel på Kristus, på lik linje med ἀρχηγός. Se Peterson, *Hebrews and perfection*, 216–17 n. 39.

grammatisk mulig, men i konteksten er det mest nærliggende at Gud er subjektet for ἀγαγόντα. Bruken av αὐτῶν i frasen «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν» kan blant annet hjelpe til med å antyde at ἀγαγόντα bør knyttes til Gud, særlig siden αὐτῶν ville vært overflødig dersom ἀρχηγός var subjektet for ἀγαγόντα.²⁵⁶

3.4.2.1. Tolkning av ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10.

I Hebreerbrevet 5:9 blir Jesus beskrevet som αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου («opphav til evig frelse»)²⁵⁷. Det er en klar likhet mellom «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν» og «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου», hovedsakelig siden begge fraser omhandler frelsens utgangspunkt. På grunn av denne tydelige parallellen når det gjelder σωτηρία, og siden αἴτιος og ἀρχηγός er mulige språklige synonymmer, kan αἴτιος påvirke hvordan man her tolker ἀρχηγός. Dessuten er det et mulig spill på antitesen som ligger mellom røttene ἀρχ- og τελ-²⁵⁸. På bakgrunn av αἴτιος og antitesen som spiller på røttene ἀρχ- og τελ-, blir ἀρχηγός ofte gitt betydning som «opphavsmann» eller lignende termer som fokuserer på «opphavs»-aspektet (dvs. ἀρχή) ved ἀρχηγός. Det er helt klart at fokuset i teksten er at barna skal ledes til herlighet. I lys av dette fokuset på ledelsen av barna, gir det ikke god mening å legge for mye vekt på det motsettende forholdet mellom røttene ἀρχ- og τελ-.

En mulig tolkning av ἀρχηγός i lys av ledelsesaspektet er at Jesus er en som leder (el. fører), eller, i overført forstand, en som går foran (el. i forveien, jf. πρόδρομος²⁵⁹ i 6:20) og viser vei eller *rydder veien*. Den funksjonen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet 2:10 er som det instrumentet Gud bruker for å «føre mange barn til herlighet»²⁶⁰. Fokuset i betegnelsen ἀρχηγός kan ikke bare ligge på ἄγω, det er like viktig å ta hensyn til ἀρχή sitt aspekt. En direkte oversettelse av ἀρχηγός er vanskelig å gjennomføre dersom det skal legges like mye vekt på alle nyansene av ordet. Derimot er det mulig å parafrasere ἀρχηγός på en måte slik at både elementer fra ἀρχή og ἄγω blir inkludert.²⁶¹ Det er derimot blitt vist flere elementer i

²⁵⁵ Se bl.a. Attridge, *Hebrews*, 82–83; Ellingworth, *Hebrews*, 159–60; Hughes, *Hebrews*, 101–2; Koester, *Hebrews*, 227.

²⁵⁶ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 159; Hughes, *Hebrews*, 101–2.

²⁵⁷ Mer om αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου i kap. 5.1.

²⁵⁸ Denne mulige antitesen vil bli diskutert i kap. 4.3.2.1, i forbindelse med eksegesen av Heb 12:2. Den grammatiske likheten mellom ἀρχηγός og τελειωτής i 12:2 gjør det lettere å se et spill på antitesen der.

²⁵⁹ Mer om πρόδρομος i kap. 5.2.

²⁶⁰ Attridge, *Hebrews*, 88.

²⁶¹ Se analyse av den leksikalske betydningen av ἀρχηγός i kap. 2.1.

teksten rundt kristusbetegnelsen ἀρχηγός som tydelig antyder et underliggende ledelsesmotiv. Og hvordan kristusbetegnelsen ἀρχηγός betydning og rolle i teksten utgjør en del av dette ledelsesmotivet. En oversettelse av ἀρχηγός, eller mer nøyaktig en parafisering av betegnelsens betydningsinnhold, som ivaretar det underliggende ledelsesmotivet, vil legge mer vekt på ἄγω enn på ἀρχή. Med fokus på ledelsesaspektet kan ἀρχηγός her parafraseres: en «leder som baner vei», altså en «leder som går foran og gjør ledelseshandlingen mulig», eller en «leder og eksempel i en handling, som får andre til å følge etter»²⁶².

3.4.3. Jesus og fellesskapet med hans søsken

I Hebreerbrevet 2:11-18 blir det utdypet hvorfor det var passende for Gud å la Jesus lide døden for å bli gjort fullkommen. Versene 2:16-18 utdyper det i forhold til Jesus, frelsens ἀρχηγός, og versene 2:11-15 utdyper det i forhold til barna, de som skal «arve frelsen» (jf. 1:14).²⁶³

«Han som helliggjør, og de som blir helliggjort, kommer alle fra den ene.» (Heb 2:11a) Den som helliggjør, *den helliggjørende* (ὁ ἀγιάζων), er Sønnen (jf. 1:2), altså Jesus. De som blir helliggjort blir av Sønnen kalt søsken, de er barna (πολλοὺς υἱοὺς) Gud ville føre til herlighet. De blir helliggjort av Sønnen, fordi han (av Gud) er blitt gjort fullkommen gjennom sin lidelse og død. Verbet ἀγιάζω brukes ellers i Hebreerbrevet i tilknytning til den øversteprestelige tjenesten (se Heb 9:13; 10:10.14.29; 13:12). Det kan antyde at omtalen av Jesus som øversteprest er knyttet til beskrivelsen av Jesus som den helliggjørende (ὁ ἀγιάζων). Denne beskrivelsen av Jesus som ὁ ἀγιάζων kan også minne om omtalen av Gud som «Israels Hellige» (ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραηλ, Salme 70:22; Jes 12:6; 30:12.15; 41:20) i Septuaginta. I innvielsen av tabernaklet og innsettelsen av Aron til hans øversteprestelige tjeneste beskrives det gjentatte ganger at alteret, telthelligdommen og Arons kledning, i tillegg til Aron selv, blir gjort hellig (se bl.a. 2 Mos 29:1-46; 3 Mos 8:1-34). Det passive partisippet οἱ ἀγιαζόμενοι («de som blir helliggjort») brukes i Septuaginta blant annet i omtalen av gaver og offer som bringes frem for Herren (se 4 Mos 5:9-10; 18:8-9.29).²⁶⁴ Helliggjøringen kan da tolkes synonymt med å bli ledet til δόξα. I tillegg illustrerer Hebreerbrevet 10:14 at Jesus, i lys av sin øversteprestelige tjeneste, har «for alltid gjort dem som helliges, fullkomne»

²⁶² Jf. Delling, «ἀρχηγός», i *TDNT*, 1:487.

²⁶³ Peterson, *Hebrews and perfection*, 55.

²⁶⁴ Jf. Johnson, *Hebrews*, 97.

(10:14) gjennom én eneste offergave, som han bar frem «én gang for alle da han ofret seg selv» (jf. 7:27). Fullkommengjøringen av «han som helliggjør» blir gitt videre til «de som blir helliggjort». Dermed kan også helliggjøringen og fullkommengjøringen her brukes synonymt. Betegnelsen på Jesus som ὁ ἁγιάζων kan da tolkes synonymt med τελειωτής i 12:2.

Jesus og barna kommer fra den ene (ἐξ ἐνός). De har med andre ord et felles opphav, enten fysisk eller åndelig. De er en familie. I 2:14 dukker igjen likheten mellom Kristus og barna opp. Barna *har del i* (dvs. er av) kjøtt og blod, «αἵματος καὶ σαρκός», de er mennesker fullt ut. Jesus måtte da på samme måte få del i dem, dvs. han fikk del i det samme kjøtt og blod, gjennom inkarnasjonen, han ble fullt og helt menneske.

3.4.3.1. Ἐξ ἐνός.

Hvem eller hva er *den (eller det) ene*, som de kommer fra? Rent grammatisk kan ἐνός her være enten maskulin eller intetkjønn. Hvis man tolker ἐνός som intetkjønn, kan «det ene» muligens identifiseres med αἵματος eller σαρκός, eller til og med σπέρματος Ἀβραάμ (2:16).²⁶⁵ Jesus måtte bli lik sine søsken, jamfør 2:17. Likheten mellom Jesus og barna blir i beskrevet gjennom deres del i det samme kjøtt og blod, en fysisk relasjon (i motsetning til en åndelig), og i at Jesus kaller dem sine søsken (2:12.17). Denne fysiske relasjon i kjøtt og blod, gjør at ἐξ ἐνός av mange har blitt tolket som Adam²⁶⁶ eller som Abraham²⁶⁷. Spesielt bra passer det med Abraham, siden Abraham eksplisitt omtales i 2:16. Der nevnes σπέρματος Ἀβραάμ, og Abrahams ætt blir brukt som et eksempel for mennesket, i kontrast mot englene. I tillegg refereres Abraham i 11:12 ved ὁ ἐξ ἐνός, et synonymt uttrykk med ἐξ ἐνός, selv om det er en annen preposisjon.²⁶⁸ Hva som legges til grunn for om en identifiserer ἐξ ἐνός med Adam eller Abraham, avhenger mye av det tolkningsperspektivet man har, eller forsøker å påvise. Som eksempel identifiserer Swetnam ἐνός med Abraham. Hans perspektiv er å se hele 2:5-18 i lys av ofringen av Isak.²⁶⁹

Sitatet fra Jesaja 8:18 i Heb 2:13, som forfatteren plasserer i Jesu munn, sier: «Jeg og barna som Gud har gitt meg.» Sønnen, og barna er fra Gud, det er derfor han kan kalle dem

²⁶⁵ Ellingworth, *Hebrews*, 164.

²⁶⁶ Se bl.a. Moffitt, *Atonement*, 130–37; Otto Procksch, «ἁγιάζω», i *TDNT*, 1946, 1:112.

²⁶⁷ Se bl.a. Johnson, *Hebrews*, 97–98; James Swetnam, *Jesus and Isaac: a Study of the Epistle to the Hebrews in the Light of the Aqedah* (AnBib 94; Roma: Pontifical Biblical Institute, 1981), 132–34.

²⁶⁸ Ellingworth, *Hebrews*, 164–66; Koester, *Hebrews*, 229–30.

²⁶⁹ Swetnam, *Jesus and Isaac*, 132–34.

søsken, uten skam (jf. 2:11b). Både Sønnen og hans søsken, barna, er alle av Gud. På bakgrunn av sitatet fra Jesaja i 2:13 mener mange at det passer bedre å tolke ἐνὸς teologisk, altså at det refererer til Gud, enn å tolke det antropologisk, dvs. refererer til f.eks. Adam eller Abraham, siden de er gitt av Gud.²⁷⁰ Språkbruken i konteksten rundt ἐξ ἐνὸς, med ord som δόξα, σωτηρία, ἀγιάζω etc., kan antyde en ren teologisk tolkning av ἐξ ἐνὸς. Selv om ἐνὸς tolkes utelukkende teologisk, uten antropologiske underlinjer, utelukker ikke det muligheten for at Hebreerbrevets forfatter kan ha hatt en dobbelt betydning i tankene.

På bakgrunn av den eksplisitte henvisningen til Abrahams ætt i 2:16 og den tydelige parallellen mellom 2:5 og 2:16, er det veldig nærliggende at ἐνὸς kan referere til Abraham. Dersom υἱὸς ἀνθρώπου i 2:6-8 identifiseres med σπέρματος Ἀβραὰμ i 2:16,²⁷¹ og det dermed er σπέρματος Ἀβραὰμ den «kommende verden» er lagt under, gir det god mening å tenke at ἐξ ἐνὸς refererer til Abraham. Betydningen av denne tolkningstilnærmingen blir dermed at Jesus og søsknene alle er av Abrahams ætt. I Hebreerbrevet 11:12 forteller forfatteren at en tallrik ætt kom ἀφ' ἐνὸς (fra én). Verset rett før har omhandlet Sara, men siden ἐνὸς ikke kan være feminin (den feminine formen av ἐνὸς er μιᾶς) må det referere til Abraham (v. 8-10). Selv om det i 2:11 og 11:12 brukes to forskjellige fraser, ἐξ ἐνὸς og ἀφ' ἐνὸς, er de synonyme og kan indikere at Abraham dermed også er implisert i ἐξ ἐνὸς.²⁷²

3.4.3.2. Σπέρματος Ἀβραὰμ.

Σπέρματος Ἀβραὰμ trenger ikke nødvendigvis å sikte til en fysisk familierelasjon, dvs. at de er alle fysiske etterkommere av Abraham. Det kan hende at σπέρματος Ἀβραὰμ brukes billedlig, fokuset ligger da på Abrahams åndelige etterkommere, med andre ord de troende.²⁷³ Dersom mottakermenigheten for Hebreerbrevet hovedsakelig besto av jøder,²⁷⁴ kan det være en selvfølge at σπέρματος Ἀβραὰμ brukes rent bokstavelig som Israel og Israels folk, jødene. I 7:14 nevner forfatteren at Jesus er av Judas stamme, og det er dermed tydelig at det i hebreerbrevet legges vekt på Jesu jødiske avstamning. Men σπέρματος Ἀβραὰμ trenger ikke

²⁷⁰ Slik også: Attridge, *Hebrews*, 88–89; Bruce, *Hebrews*, 81 n. 64; Ellingworth, *Hebrews*, 164–65; Koester, *Hebrews*, 229–30; Lane, *Hebrews 1-8*, 58; Mitchell, *Hebrews*, 74; Brooke F. Westcott, *The Epistle to the Hebrews, the Greek text with notes and essays* (3. utg.; ICC; London: Macmillan, 1909), 50.

²⁷¹ Se kap.3.3.2.

²⁷² Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 164–66, 590.

²⁷³ Se bl.a. Bruce, *Hebrews*, 87; Swetnam, *Jesus and Isaac*, 134–36.

²⁷⁴ Se drøfting av spørsmålet rundt Hebreerbrevets forfatterskap og mottakere i kap. 1.5.

nødvendigvis å avgrenses til Israel, for selve navnet Ἀβραάμ knyttes til «mange folkeslag» (jf. Gen 17:4-6).²⁷⁵

I sammenheng med ledelsesmotivet blir Abrahams ætt, som identifiseres med *οἱ οὖνοὶ ἀνθρώπου* og *ἐξ ἑνός*, de som gjennom teksten er objekt for ledelseshandlingen. Bruken av *σπέρματος Ἀβραάμ* indikerer, med stor sannsynlighet, Guds folk (jf. *λαός* i 2:17), dvs. løftets folk (jf. løftet til Abraham i 6:13ff). Målet for ledelseshandlingen kan dermed tolkes som oppfyllelsen av løftet.

3.4.3.3. Frykt for døden.

Hebreerbrevet 2:14b-16 forteller at Jesus ble som barna, han fikk del i det samme som dem, det vil si at han ble kjøtt og blod. Dette var for å kunne gjøre ende på djevelen, han som har makt over døden. For å beseire *han som har makt over døden*, måtte han bli menneske. Ved å beseire djevelen, og djevelens makt over døden, kunne han «befri dem som av frykt for døden var i slaveri gjennom hele livet.» (Heb 2:15). I 2:16 dukker referansen til engler opp igjen, men nå er det uten tvil Abrahams ætt som sammenlignes med engler. Distinksjonen her er altså at det er ikke englene han, Jesus, holder ved, men Abrahams ætt. Det er mennesket som trenger frelse fra dødens makt, mens englene er i Guds tjeneste, og de sendes for å hjelpe dem som skal *arve frelsen* (jf. 1:14).

I sin artikkel mener derimot Gudorf²⁷⁶ at det er «frykt for døden» som *holder dem*. Han tolker dette verset slik at englene ikke holdes av frykt for døden. Englene kan jo ikke dø, og har derfor ingen frykt for døden. Derimot holdes Abraham ætt av frykt for døden, og derfor trenger de frelse fra døden. Denne tolkningen er problematisk og sammenhengen med de foregående versene og 2:17f blir mindre tydelig. Hoved-subjektet i de foregående versene har vært Jesus. Det er også han som er subjektet i 2:17f. Gjennom disse versene henvises det til Jesus via 3. person singularis, oftest som implisitt subjekt i verbet. Det blir kaotisk dersom det implisitte subjektet (3. p. sg.) plutselig skifter frem og tilbake uten noen klare eksplisitte antydninger til hvorfor.

²⁷⁵ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 178–79.

²⁷⁶ Michael E. Gudorf, «Through a classical lens: Hebrews 2:16», *JBL* 119, no. 1 (2000): 105–8.

3.4.3.4. Ἐπιλαμβάνω, «å holde fast» eller «å ta seg av»?

Ordet ἐπιλαμβάνω utgjør nøkkelen til hvordan man kan tolke at han *holder ved* Abrahams ætt (og ikke englene). Ἐπιλαμβάνω har betydningen «å holde ved» eller «å holde fast», men kan også ha en litt mer overført betydning «å ta seg av»²⁷⁷. Betydningen «å ta seg av», i form av å hjelpe, er en vanlig måte å tolke ἐπιλαμβάνω på i 2:16, ofte forsvart på bakgrunn av Sirak 4:11.²⁷⁸ Denne betydningen bør her unngås, siden ἐπιλαμβάνω i 8:9 tydelig betyr å *fysisk* «holde fast». Dessuten utgjør betydningen «å ta seg av» (el. bry seg om, hjelpe) en degradering av ordets betydning. Ellers i Det nye testamentet bærer ἐπιλαμβάνω tydelig en mening av «å holde» eller «ta fatt i», og er ofte brukt i forbindelse med fiendtlig kontakt (se bl.a. Apg 16:19; 17:19; 18:17; 21:30.33; 23:19), eller i betydningen å redde fra fare (se spesielt Matt 14:31; Heb 8:9).²⁷⁹

Bruken av ordet ἐπιλαμβάνω bidrar til å se det underliggende ledelsesmotivet. I tillegg til at ἐπιλαμβάνω brukes to ganger i 2:16, forekommer det et annet sted i Hebreerbrevet, nemlig i overnevnte 8:9. Hele Hebreerbrevet 8:8b-12 består av gammeltestamentlige sitat, og 8:9a er et sitat fra Jeremia 31:32 (LXX 38:32): «Ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου» («Den dagen jeg tok dem i hånden og førte dem ut av Egypt» Heb 8:9a). I dette sitatet brukes ἐπιλαμβάνω i forbindelse med utgangen av Egypt, på befrielse fra slaveri. Selv om ἐπιλαμβάνω i 8:9 er knyttet spesifikt til χεῖρ, er det mulig at den samme billedbruken med ἐπιλαμβάνω kan benyttes i 2:16. Som Gud holdt tak i Israelittene og førte dem ut av slaveriet i Egypt, slik holder Jesus tak i Abrahams ætt og fører dem ut av slaveriet under dødens frykt.²⁸⁰ Ved hjelp av ordet ἐπιλαμβάνω kommer det altså (via 8:9) frem en tydelig ledelseshandling, med en direkte link til eksodus-motivet i Det gamle testamentet. Man kan da se på den ledelseshandlingen Jesus, som ἀρχηγός, utfører som en form for et nytt eksodus. Han leder dem ut av slaveriet, de som gjennom hele livet har vært i slaveri under frykten for døden.

Hebreerbrevet 2:16 ble av kommentatorer lenge sett på som en henvisning til Jesu inkarnasjon. Verset ble tolket som at Jesus «tok på seg selv» menneskeform og ikke

²⁷⁷ Slik det er oversatt i NO30, NO78/85, NB88 og NO11. Bauer gir dette som en mulig definisjon jf. BDAG, s.v. ἐπιλαμβάνω 5. «be concerned with/about». Denne definisjonen er fraværende hos Liddell og Scott, jf. LSJ, s.v. ἐπιλαμβάνω.

²⁷⁸ Jf. Attridge, *Hebrews*, 94 n. 176.

²⁷⁹ Se bl.a. Peterson, *Hebrews and perfection*, 62, 222 n. 89; Edmund K. Simpson, *Words worth weighing in the Greek New Testament* (London: Tyndale Press, 1946), 27–29.

²⁸⁰ Peterson, *Hebrews and perfection*, 62.

engleform.²⁸¹ En slik tolkning bryter med den retoriske gangen i teksten, og i lys av 8:9 bør 2:16 heller ses på som en beskrivelse av formålet med inkarnasjonen: for at mennesket skulle føres ut av slaveriet under frykt for døden.²⁸²

3.4.4. *Jesus, en barmhjertig og trofast øversteprest.*

Helt siden Hebreerbrevet 2:9 har spørsmålet om hvorfor Jesus måtte lide og smake døden for å kunne frelse sine søsken, hengt delvis ubesvart i luften. Perikopens avslutning i 2:17f kommer med nøkkelen til å besvare dette.

Derfor måtte han på alle måter bli lik sine søsken, så han kunne være en barmhjertig og trofast øversteprest for Gud og sone folkets synder. Fordi han selv led og ble fristet, kan han hjelpe dem som blir fristet. (Heb 2:17-18)

For å kunne hjelpe fra synd og lidelse, måtte han i alt bli dem lik, han måtte selv erfare den samme fristelsen og lidelsen. Det gjorde at han kunne «sone folkets synder». Hebreerbrevet 4:15 illustrerer at Jesus som øversteprest (ἀρχιερέυς), ble «prøvet i alt» slik som sine søsken, men selv etter alle prøvelser er han uten synd. Siden han er uten synd, uten å ha gitt etter for prøvelsene og fristelsene, er han derfor mer kvalifisert enn noen annen til å hjelpe «dem som blir fristet». Kvalifikasjonen til å være en fullkommen øversteprest innebærer solidaritet og evnen til å sympatisere med dem han tjenestegjør på vegne av, slik Bruce illustrerer i sin kommentar:

In order to be a perfect high priest, a person must sympathize with those on whose behalf he acts, and he cannot sympathize with them unless he can enter into their experiences and share them for himself.²⁸³

Gjennom bruken av ὀφείλω pekes det tilbake på πρέπω i 2:10, siden πρέπω og ὀφείλω er tilsvarende begreper.²⁸⁴ Både πρέπω og ὀφείλω kan betegne en ting eller handlingsnødvendighet, men med forskjellig nyanser. Mens πρέπω betegner hva som er passende, kan

²⁸¹ Jf. Hughes, *Hebrews*, 115–16.

²⁸² Se Peterson, *Hebrews and perfection*, 62.

²⁸³ Bruce, *Hebrews*, 81.

²⁸⁴ Guthrie, *The structure of Hebrews*, 77–78; Swetnam, *Jesus and Isaac*, 130–31; Westfall, *A discourse analysis*, 100.

ὁφείλω benyttes til å betegne moralsk forpliktelse.²⁸⁵ Bruken av ὁφείλω illustrerer en kraftigere nødvendighet enn πρέπω i 2:10.²⁸⁶ Det tyder på hvor stor betydning den solidaritet Jesus har med sine søsken, har for at han skal kunne «ta seg av» (jf. 2:16) og hjelpe dem. Tilsvarende nødvendighet i forhold til Jesu øversteprestelige rolle blir også illustrert i Hebreerbrevet 7:26. Der beskrives det hvordan det var passende for oss (πρέπω) å ha en øversteprest som er «hellig, uten ondskap, ren, atskilt fra syndere og opphøyd over himlene» (Heb 7:26).

Avsnittet 2:10-18 har vist hvordan Jesus kan være en mye bedre øversteprest, enn de levittiske øversteprestene noen gang kunne være. Han deler samme opphav med sine søsken, i den betydning at han har del i deres menneskelighet. Han måtte selv smake døden for å kunne fri mennesket fra dødens makt. Fordi han selv erfarte fristelse og lidelse, kan han, som en barmhjertig øversteprest, sone folkets synder.²⁸⁷ Videre i Hebreerbrevet, under forfatterens fremstilling av Jesu øversteprestelige tjeneste, dannes det et tydelig skille mellom den gamle, levittiske prestedtjenesten og Jesu øversteprestelige tjeneste som langt overgår den levittiske. Øversteprestens mest sentrale rolle var å bære frem offer på vegne av folket. De levittiske prestene måtte bære frem nye offer igjen og igjen, dag for dag. Derimot har Jesus båret frem offer én gang for alle. «For offeret har han båret fram én gang for alle da han ofret seg selv» (Heb 7:27b). Det nye prestedømme overgår det levittiske fordi Jesus er øverstepresten i det nye prestedømmet.²⁸⁸

Omtalen av Jesu kroning med herlighet og ære i Hebreerbrevet 2:9 illustrerer Jesu opphøyelse, men det er også en mulighet for at det kan symbolisere Jesu innsettelse til hans øversteprestelige tjeneste. Kroning indikerer vanligvis en konge, men kan også brukes på seierskransen til en atlet. En direkte beskrivelse av kroning i forbindelse med innsettelsen av en øversteprest er ikke vanlig, men brukes i Sirak 45:12, som utgjør en bearbeidelse av 2 Mos 28:6.²⁸⁹ Siden kroningen med herlighet og ære kan ses på som et parallelt begrep til Jesu fullkommengjøring, på bakgrunn av konstruksjonen «διὰ πάθημα», åpnes det en mulighet for at Jesu øversteprestelige tjeneste er et underliggende resultat av hans kroning i Hebreerbrevet 2:9. Spesielt med tanke på hvordan Jesu fullkommengjøring gjennom Hebreerbrevet blir fremstilt som en forutsetning for hans øversteprestelige utøvelse (5:9f; 7:28).

²⁸⁵ Ellingworth, *Hebrews*, 158, 180.

²⁸⁶ Jf. Attridge, *Hebrews*, 94–95 n. 181.

²⁸⁷ Mitchell, «The use of πρέπειν», 696.

²⁸⁸ Bruce, *Hebrews*, 175–76.

²⁸⁹ Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 155.

3.4.4.1. Trofast og barmhjertig.

Beskrivelsen av Jesus som øversteprest er et av Hebreerbrevets hovedperspektiv og blir introdusert for første gang nettopp her i Hebreerbrevet 2:17f. Det er i 2:7 to adjektiv som illustrerer Jesus i hans øversteprestelige rolle: han er barmhjertig (ἐλεήμων) og trofast (πιστός). Disse to adjektivene hentyder også til aspekter ved Jesu øversteprestelige tjeneste som blir utdypet senere i Hebreerbrevets fremstilling.²⁹⁰ I en viss grad kan hele Hebreerbrevet 2:10-18 tolkes som en introduksjon til Hebreerbrevets omfattende fremstilling av Jesus som øversteprest.

Ἐλεήμων brukes ingen andre steder, hverken i Septuaginta eller i Det nye testamentet, som en beskrivelse på en øversteprest.²⁹¹ Det indikerer at den barmhjertigheten Jesus har i sin øversteprestelige rolle, er et aspekt ved hans øversteprestelige tjeneste som skiller seg fra den levittiske. I 4:14-16 blir det tydeliggjort hvordan Jesus som barmhjertig øversteprest skiller seg fra det levittiske prestedømmet. Andre øversteprester kan ikke «lide med oss i vår svakhet», men Jesus er «prøvet i alt på samme måte som vi, men uten synd» (jf. 4:15).

Πιστός har flere betydninger og kan i tillegg til «trofast» blant annet oversettes med «troverdig».²⁹² Både «trofast» og «troverdig» er gyldige oversettelser av πιστός som beskrivelse av Jesus i sin øversteprestelige rolle og gir forskjellige nyanser av Jesu funksjon som øversteprest. Dersom betydningen «troverdig» legges til grunn, indikerer det Jesu pålitelighet i sin øversteprestelige tjeneste.²⁹³ Derimot vil «trofast» kunne indikere den lydighet Jesus har vist i forbindelse med hans øversteprestelige innsettelse og tjeneste som blir illustrert i Hebreerbrevet 5:7-10.²⁹⁴ Siden begge nyansene passer som beskrivelse knyttet til Jesu øversteprestelige rolle, er det vanskelig å utelukke én av dem. Med beskrivelsen av Jesus som πιστός dannes det en link til de følgende versene 3:1-6, hvor Jesus blir sett i forhold til Moses, som også blir beskrevet som πιστός (jf. 3:2).²⁹⁵

²⁹⁰ Jf. Attridge, *Hebrews*, 95.

²⁹¹ Ellingworth, *Hebrews*, 181–82.

²⁹² Jf. BDAG, s.v. πιστός; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. πιστός.

²⁹³ Jf. «As the heavenly intercessor, Christ is reliable and to be trusted.», se Attridge, *Hebrews*, 95.

²⁹⁴ Se kap. 5.1.

²⁹⁵ Ellingworth, *Hebrews*, 179.

3.5. Å komme inn i Guds hvile.

I behandlingen av det underliggende ledelsesmotivet, og motivets innvirkning på ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:5-18, er det viktig å ta hensyn til det påfølgende av Hebreerbrevets kapitler. Det ligger i Hebreerbrevet 3-4 flere elementer i teksten som kan indikere motiv av ledelse. Gjentatte ganger i Hebreerbrevet 3-4 trekkes det frem en tanke om å komme inn i Guds hvile (κατάπαυσις).²⁹⁶ Rammen for fremstillingen i Hebreerbrevets tredje kapitel er Moses og Israelittenes 40-årige vandring i ørkenen. Den ukjente forfatteren gir et sitat fra Salme 95:7-11 (LXX 94:7-11), hvor israelittenes motvilje og opprør mot Gud under ørkenvandringen illustreres. Salmesitatet slutter med Guds respons på israelittenes opprør og motsettelse, Gud sverget at «aldri skal de komme inn til min hvile». Denne omtalen av å komme inn i Guds hvile trekkes frem gjentatte ganger i Hebreerbrevet 3-4. I 5. Mosebok 12:9 omtales Kanaan som «hvilen» (κατάπαυσις) og «den eiendom som Herren din Gud vil gi deg»,²⁹⁷ og det er trolig samme bilde som brukes her.

I Hebreerbrevet 4:8 beskrives det at «hvis Josva²⁹⁸ hadde ført dem til hvilen, ville ikke Gud senere ha talt om en annen dag». Det blir her tydelig at den omtalte hvilen ikke kan brukes som et bilde på Kanaan, det lovede land, siden det var Josva som ledet Israel inn i Kanaan. Hvilen må også innebære noe mer eller annerledes enn den hvilen som beskrives i Josva 21:44 og 23:1.²⁹⁹ Videre fremlegger forfatteren at det for Guds folk (τῶ λαῶ τοῦ θεοῦ) fremdeles venter en sabbatshvile (σαββατισμός). Σαββατισμός er ikke direkte synonymt med «hvile», og indikerer sabbaten som ikke bare er en hvilens dag, men en festdag.³⁰⁰ Det er mulig at denne sabbatshvilen kan kobles til «det himmelske Jerusalem» i Hebreerbrevet 12:22ff.³⁰¹

Begynnelsen av salmesitatet, «I dag, om dere hører hans røst, så gjør ikke hjertene harde» (3:7b-8a), gjentas i 3:15 og 4:7. Denne gjentakelsen antyder hva som er meningen bak forfatterens bruk av Salme 95.³⁰² Det fungerer som en formaning til mottakerne om ikke å gjøre slik som israelittene. I Hebreerbrevet 4:11 formaner forfatteren mottakerne direkte til å

²⁹⁶ Spesielt disse to kapitlene (Heb 3-4) har gitt grunnlaget for tolkningen av et "pilegrimsmotiv", et motiv om vandring, i Hebreerbrevet. Se f.eks. William G. Johnsson, «Pilgrimage motif in the Book of Hebrews», *JBL* 97, no. 2 (1978): 239–51; Käsemann, *Wandering People*.

²⁹⁷ Jf. Bruce, *Hebrews*, 99 n. 56.

²⁹⁸ På gresk brukes her egennavnet Ἰησοῦς. Det gir her best mening om Ἰησοῦς oversettes med Josva (slik som her) fremfor å oversette med Jesus. Josva er Jesu navnebror, og begge navn er varianter av יהושוע og Ἰησοῦς.

²⁹⁹ Bruce, *Hebrews*, 108.

³⁰⁰ Jf. Attridge, *Hebrews*, 130–31.

³⁰¹ Koester, *Hebrews*, 272.

³⁰² Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 219.

«ivre etter å komme inn til denne hvilen». Med denne hvilen er det trolig referert spesielt til den nevnte sabbatshvilen i 4:8, selv om det i 4:11 brukes *κατάπαυσις* og ikke *σαββατισμός*. Videre utlegger forfatteren hvorfor mottakerne skal iver etter hvilen, nemlig for at «ingen faller fra på grunn av samme slags ulydighet». Hebreerbrevet 4:1 gjør det tydelig at «løftet om å komme inn til Guds hvile fortsatt gjelder». Og at det er «vi som tror» (jf. 4:3) som skal få gå inn i hvilen. Det gis her et bilde som danner en link til Hebreerbrevet 11:39-40,³⁰³ hvor det omtales at alle de som fikk godt vitnesbyrd for sin tro, likevel ikke oppnådde å få det som var lovet. Og videre at de «ikke skulle nå fram til fullendelsen uten oss» (11:40).

3.5.1. Josva, en typos?

Som nevnt illustrerer Hebreerbrevet 4:8 at Josva ikke førte Israelsfolket inn i den hvilen Gud hadde lovet. Han førte dem bare inn i selve landet Kanaan. Det ble nevnt under redegjørelsen av hvordan *ἀρχηγός* brukes i Septuaginta, at Josva, Nuns sønn, var en av de tolv *ἀρχηγοὶ* for folket, som ble sendt inn i Kanaan for å speide ut landet.³⁰⁴ Det faktum at Josva var en *ἀρχηγός* for Israel kan tyde på betegnelsen av Jesus som *ἀρχηγός* som en typologi.

Jesus blir i Hebreerbrevet 3:1 omtalt som *ἀπόστολος* («utsending», «en som er utsendt») i tillegg til *ἀρχιερέυς*. Han er den «utsending og øversteprest som vi bekjenner». Koester, som tolker *ἀρχηγός* som «pioneer», viser til at ved å betegne Jesus som *ἀπόστολος* føres ideen om Jesus som *ἀρχηγός*.³⁰⁵ Videre viser Koester til tett tilknytning mellom verbet *ἀποστέλλω* og *ἀρχηγός*, og viser til 4. Mosebok 13:2 som et eksempel: «Send av gårde [*ἀπόστειλον*] noen menn for å utforske Kanaan-landet, som jeg vil gi israelittene. Én mann for hver av fedrenes stammer skal dere sende, og alle skal være ledere [*ἀρχηγός*]». Tilsvarende forhold mellom *ἀποστέλλω* og *ἀρχηγός* kan også ses i Dom 5:15 og Neh 2:9.³⁰⁶ Det er nettopp i 4. Mosebok 13:2ff at Josva og resten av de tolv blir sendt ut som *ἀρχηγοὶ* for folket, for å speide landet. Det er mulig at den uvanlige bruken av *ἀπόστολος* som betegnelse på Jesus, antyder en Josva typologi.

Siden forfatteren av Hebreerbrevet ikke utfolder denne tilknytningen til Josva, er det derimot ikke sikkert at en typologi er implisert. Det kan godt være at forfatteren, med å

³⁰³ For behandling av Hebreerbrevet 11:39-40, se kap. 4.2.

³⁰⁴ Se kap. 2.4.

³⁰⁵ Koester, *Hebrews*, 243.

³⁰⁶ *Ibid.*

beskrive at Josva ikke førte dem til hvilen, mente å vise at Guds hvile ikke ble realisert i den nye generasjonen av israelsfolkets inngang inn i Kanaan, under ledelse av Josva.³⁰⁷

3.6. Ledelsesmotivet i Hebreerbrevet 2:5-18, et sammendrag.

Fokuset i denne eksegetiske gjennomgangen av Hebreerbrevet 2:5-18 har vært å undersøke hvorvidt det finnes et ledelsesmotiv i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Eksegesen sier at det finnes flere elementer som klart bidrar til å danne inntrykket av et ledelsesmotiv. Nedenfor gis et sammendrag av disse. Sammendraget vil fokusere på å besvare de tre spørsmålene (hvor, hvem, hvordan?) som ble stilt i begynnelsen av kapitlet.³⁰⁸

Det er visse elementer i Hebreerbrevet 2:5-18 som kan tolkes som *destinasjonen* eller målet for dette ledelsesmotivet. «Den kommende verden» (2:5) er lovet å være underlagt Abrahams ætt (jf. parallellen med 2:16), «de som skal arve frelsen» (1:14b). Bruken av sitatet fra Salme 8 (i Heb 2:6b-8a), spesielt dersom det tolkes antropologisk, viser at det som er blitt lovet lagt under *mennesket* ennå ikke er underlagt dem, de har ennå ikke oppnådd den lovede herligheten og frelsen. Hebreerbrevet 2:10 viser at Gud ønsker å føre «mange barn» til herlighet. De gis her en allusjon til eksodus og inntagelsen av Kanaan: *barna* blir ledet til den lovede herligheten og frelsen, som blir realisert i den eskatologiske οἰκουμένη. Koblingen til et eksodusmotiv blir tydelige i lys av Hebreerbrevet 2:14-16, spesielt vers 15, hvor det sies at Jesus skulle befri dem som hele livet har vært *slaver* under frykt for døden. Dette understrekes av ordspillet med ἐπιλαμβάνω, som er tilknyttet befrielsen av Israel fra slaveriet i Egypt (jf. Jer 31:32) og omtalen av at det er Abrahams ætt Jesus «holder ved» (ἐπιλαμβάνω) i 2:16.

Det er de «mange barn» (πολλοὺς υἱοὺς) i 2:10 som ledes til herlighet og frelse. De kan identifiseres med Abrahams ætt, Guds løftes folk (som inkluderer de troende, dvs. Hebreerbrevets mottakere). Det er de som blir helliggjort, og omtales som Jesu søsken. De er frelsens arvinger som blir ledet til herlighet, til en eskatologisk oppfyllelse av det som er lovet. De blir ført ut av slaveriet under frykt for døden.

Denne ledelsen skjer ved Jesus. Som πρωτότοκος (1:6) har Gud ført Jesus inn i den samme οἰκουμένη som er underlagt Abrahams ætt. Jesu kroning med herlighet og ære kan ses som et frempek på den eskatologiske underleggelsen av οἰκουμένη. Gjennom sin død beseiret

³⁰⁷ Jf. Dyck, «Jesus Our Pioneer», 82–83.

³⁰⁸ Se s. 33.

Jesus djevelen, han som har dødens makt, og kan dermed frelse dem som har vært slaver hele livet under frykt for døden. På den måten er Jesus som ἀρχηγός, gjennom døden, blitt årsaken til frelsen. Muligheten for å kunne frelse Abrahams ætt fra slaveriet, ligger i Jesu øversteprestelige rolle. Den solidariteten han har med sine søsken gjør at han i sin øversteprestelige tjeneste kan «sone folkets synder» og hjelpe dem som blir fristet.

Det ledelsesmotivet som kan skimtes her i Hebreerbrevet 2:5-18 er altså todelt. En todelt ledelse hvor Gud fører Jesus gjennom død og lidelse til fullkommengjøring og herlighet. Denne ledelsen muliggjør Jesu ledelse av barna til oppfyllelsen av den lovede herligheten og frelsen. Det var nødvendig at Jesus som ἀρχηγός ble fullkommengjort gjennom lidelse, for å muliggjøre ledelsen av barna ut fra slaveriet under frykt for døden og til den lovede herligheten og frelsen de skal arve.

4. MED BLIKKET FESTET PÅ JESUS, TROENS ΑΡΧΗΓΟΣ OG ΤΕΛΕΙΩΤΗΣ. EN EKSEGETISK ANALYSE AV HEBREERBREVET 12:1-3.

[...] δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα ἀφορῶντες
εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν.
[...] og med utholdenhet fullføre det løpet som ligger foran oss, med
blikket festet på ham som er troens opphavsmann³⁰⁹ og fullender,
Jesus. (Heb 12:1c-2a)

Den andre av Hebreerbrevets forekomster av kristusbetegnelsen ἀρχηγός er å finne i 12:2. Den følgende eksegetiske gjennomgangen av den aktuelle perikopen 12:1-3, vil foregå slik som det ble gjort i forbindelse med 2:5-18. Det vil også her ses på hvorvidt ἀρχηγός kan sies å gjenspeile et mulig «leder»-motiv. I forrige kapittel utgjorde 2:10 et utgangspunkt for søket etter et ledelsesmotiv i teksten, i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Det skyldtes spesielt to detaljer. For det første var det her selve kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekom. Den andre og viktigste detaljen er den eksplisitte bruken av ἄγω. Er det like tydelige momenter i 12:2?

Først og fremst er det her at kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer og det danner en kontekstuell link til 2:10. Det er syntaktiske, parallelle likheter mellom ἀρχηγός-forekomstene. Begge steder er ἀρχηγός knyttet til et nomen i genitiv. Og begge steder forekommer også et ord av stammen τελ-, som viser tanken om fullkommengjøring, men er syntaktisk knyttet forskjellig til ἀρχηγός. Denne parallelle bruken av ἀρχηγός antyder at ἀρχηγός i stor grad vil kunne bære samme betydningsaspekt begge steder. Dessverre er denne parallellen i seg selv ikke nok til å kunne fastslå om det ligger et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 12:1-3.

³⁰⁹ «Opphavsmann», dette er den vanlige måten å oversette ἀρχηγός på norsk her i 12:2, jf. NO30, NO78/85, NB88, NO11. Siden både ἀρχηγός og τελειωτής står i samme syntaktiske forhold til genitiven av πίστις, og på grunn av antitesen mellom røttene ἀρχ- og τελ-, er det vanlig at man oversetter slik med et fokus på ἀρχή-aspektet til ἀρχηγός, dvs. «opphav» eller «begynnelse». Dette er sannsynligvis for å styrke antitesen «begynnelse» - «slutt». Problemet med det er at ἄγω-aspektet til ἀρχηγός betegnelsen nærmest forsvinner i det veldige fokuset på ἀρχή. Hvorvidt denne antitesen bør gis stor vekt i tolkningen av ἀρχηγός vil bli drøftet i kap. 4.3.2.1.

Det er ingen umiddelbare detaljer i teksten som antyder at det her ligger et ledelsesmotiv, slik det var i 2:10 med bruken av ἄγω. Det er derimot i 12:1-2 tydelig atletisk billedbruk.³¹⁰ Troen innebærer et løp som de troende formanes å løpe, med utholdenhet, mens de har blikket festet på Jesus som er troens ἀρχηγός καί τελειωτής. I dette bilde av et løp virker det som at når de troende i løpet fester blikket på Jesus, innebærer det at Jesus, som ἀρχηγός, er foran de troende og viser veien løpet går. I overført betydning «ledes» de troende, og løpet i tro beskriver veien (eller deler av veien) frem til destinasjonen for ledelseshandlingen. Denne atletiske billedbruken utgjør ikke direkte noe ledelsesmotiv.

På leting etter momenter i teksten som kan underbygge et slikt ledelsesmotiv, vil de spørsmålene som gjorde seg gjeldende i forbindelse med 2:10,³¹¹ også behandles her. 1) Hva er destinasjonen for eller resultatet av ledelseshandlingen? 2) Hvem er det som ledes, og hvem er det som leder dem? 3) Hvordan foregår eller utføres denne ledelseshandlingen? I tillegg er det relevant å se på om noen av de momentene som antydte et ledelsesmotiv i 2:10 går igjen eller kan henvises til i 12:2 sin kontekst. Før eksegesen og forsøket på å finne et ledelsesmotiv i teksten begynner, er det nødvendig å begrense perikopen og den relevante konteksten for kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 12:2.

4.1. Konteksten rundt Hebreerbrevet 12:2.

Hebreerbrevet 12:1-2 er en formaning fra forfatteren til mottakeren om å løpe et løp med utholdenhet. Som hjelp i løpet formanes de til å ha blikket festet på Jesus, han som er troens ἀρχηγός καί τελειωτής. Den aller nærmeste konteksten til Hebreerbrevet 12:2 er avsnittet 12:1-3, og det er i dette avsnittet hovedfokuset i dette kapittelet vil ligge. I det foregående av Hebreerbrevets kapitler (Heb 11), som populært blir kalt «troens kapittel»³¹², har forfatteren gitt en fremstilling av diverse «helter» fra Det gamle testamentet, som var eksempler i tro. Forfatteren bruker disse heltene som ideelle forbilder og eksempler. Hele 10:19-12:29 omfatter en større formaning til utholdenhet i tro.³¹³ Og Lindars mener hele 10:19-12:29, som Hebreerbrevet 11 er en del av, utgjør høydepunktet og dermed kjernen i Hebreerbrevets

³¹⁰ For gjennomgang av den atletiske billedbruken, se kap. 4.3.1.

³¹¹ Se s. 33.

³¹² Jf. kapittel og avsnittsoverskrifter i diverse oversettelser. I tillegg til det tydelige fokuset som her ligger på tro, med tanke på hyppigheten av ordet πίστις.

³¹³ Dyck, «Jesus Our Pioneer», 124, 150.

argumentasjon.³¹⁴ Heltelisten i Hebreerbrevet 11 utgjør en viktig del av homiliens høydepunkt og argumentasjon. Hebreerbrevet 11 skiller seg litt fra den vanlige gangen i denne homilien. Forfatteren har brukt disse heltene fra Det gamle testamentets historie som «eksempla» i tro, fremfor å argumentere med skriftene ved bruk av skriftsitater, slik han ellers gjør i Hebreerbrevet.³¹⁵ «Troens kapittel» får sin avslutning i 11:39-40, som også fungerer som en bro over til neste del.

Hebreerbrevet 12:1-13 utgjør, i Vanhoyes struktur, slutten på fjerde del av Hebreerbrevet,³¹⁶ og denne delen omtales som en «ekkesiologisk formaningsstale»³¹⁷. Den formaning som ligger i 12:1-3, utgjør innledningen til et nytt tema. En innledning av det kapittelet i Hebreerbrevet (Heb 12) som inneholder det som av flere ses på som høydepunktet i forfatterens argumentasjon, spesielt versene 12:18-24.³¹⁸ I versene som følger etter avsnittet 12:1-3, altså 12:4-13, formaner mottakeren til å holde ut i disiplin (παιδεία), og bygger med det videre på formaning i 12:1-3.

4.1.1. Troens helter, eksempler i troen.

Tro, πίστις, er hovedmomentet for denne delen av Hebreerbrevet, 10:19-12:29. Det kommer tydelig frem når man ser hyppigheten av ordet πίστις. Av Hebreerbrevets 32 forekomster av πίστις, er hele 28 av dem innenfor 10:19-12:29. I tillegg finner en noen få forekomster av verbet πιστεύω og adjektivet πιστός.³¹⁹ Hebreerbrevets ellefte kapittel, «troens kapittel», innledes med en definering av tro fra forfatterens side. Hebreerbrevet 11 består av en lang liste³²⁰ over personer som fremsto som eksempler i tro. Disse *troens helter* er patriarkene og matriarkene for Israels folk. Om disse heltene beskrives det at de handlet i eller ved tro, troen deres var ikke noe de *hadde* men var noe de handlet etter.³²¹ Det er selve *saken* tro de

³¹⁴ Barnabas Lindars, «The rhetorical structure of Hebrews», *NTS* 35, no. 3 (1989): 382–406.

³¹⁵ Croy, *Endurance in suffering*, 165.

³¹⁶ Jf. Giblin, «La structure [...] (review of Albert Vanhoye)», 136.

³¹⁷ «Ecclesiological Paraenesis», Attridge, *Hebrews*, 15–16.

³¹⁸ Bl.a. Ellingworth setter høydepunktet i 12:18-24, jf. Ellingworth, *Hebrews*, 637,669. Croy mener hele Heb 12 mulig kan regnes som Hebreerbrevets klimaks, jf. Croy, *Endurance in suffering*, 165 n. 9. Lindars legger klimaket i hele 10:19-12:29, jf. Lindars, «The rhetorical structure of Hebrews», 406.

³¹⁹ Jf. Kohlenberger, Goodrick, og Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*, s.v. πιστεύω, πίστις, πιστός.

³²⁰ Denne listen har flere likhetstrekk med andre lister blant annet i de apokryfe skriftene Sirak 44-50, 1. Makkabeerbok 2:51-60 og Visdommens bok 10. Jf. bl.a. Pamela M. Eisenbaum, *The Jewish heroes of Christian history: Hebrews 11 in literary context* (SBLDS 156; Atlanta, Ga.: Scholars Press, 1997), 17.

³²¹ Jf. *Ibid.*, 146.

beskrives med, ikke direkte handlingen å tro. Dette vises ved hyppig bruk av hovedsakelig substantivet πίστις (oftest i dativ) i tillegg til πιστός, heller enn bruk av verbet. Selve verbet πιστεύω, å tro, er bare brukt én eneste gang, i 11:6.³²²

Den tro disse «heltene» hadde, er ikke ment som tro i slik man definerer tro i klassisk kristen forstand, det vil si tro en kristologisk³²³ sentrert tro. En tro på Jesus som Messias, Guds Sønn, som døde for våre synder, og sto opp igjen den tredje dag. Den troen disse «heltene» hadde, er essensielt det å tro at Gud er til, å stole på Gud og være trofast mot Ham.³²⁴ Slik beskrives det blant annet at Abraham var lydig i tro (jf. 11:8). «For den som trer fram for Gud, må tro at han er til» (Heb 11:6b). «For sin tro fikk de gamle godt vitnesbyrd» (Heb 11:2). Disse *heltene* i tro beskrives her som πρεσβύτεροι³²⁵ (de gamle), og peker muligens tilbake til τοῖς πατέρασιν ἐν τοῖς προφήταις i Hebreerbrevet 1:1. Det blir meget tydelig i 11:39-12:1 at det ligger et skille mellom de gamle generasjoner og den nye (dvs. mottakenes) generasjon, slik som det illustreres i homiliens introduksjon (1:1-2).³²⁶

4.2. En viktig link mellom Hebreerbrevet 11:39-40 og 12:1-3.

En kontekstuell link som utgjør stor relevans for et mulig ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 12:2, er forholdet mellom 11:39-40 og 12:1-3. I Hebreerbrevet 11:39-40 blir det beskrevet at alle «heltene» som er blitt fremstilt som eksempler i tro gjennom hele Hebreerbrevet 11 ikke fikk oppnå det som var blitt lovet dem, selv om de for sin tro fikk bære et godt vitnesbyrd. For Gud ville noe bedre for oss³²⁷, «at *de ikke* skulle nå fram til fullendelsen *uten oss*»³²⁸.

Som det kom frem under arbeidet med kristusbetegnelsen ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10, ble barna ført til herlighet. Herlighet (δόξα) ble brukt som et parallelt begrep med

³²² Jf. Kohlenberger, Goodrick, og Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*, s.v. πιστεύω, πίστις, πιστός.

³²³ Med kristologisk sentrert tro mener jeg slik det fremgår fra bekjennelser som Nikenum og Apostolikum.

³²⁴ Jf. Eisenbaum, *The Jewish heroes of Christian history*, 144 (merk n. 43).

³²⁵ Πρεσβύτερος har grunnbetydningen "en som er eldre", men har også en betydning som "leder", ekvivalent med det latinske «senator». Den siste betydningen fikk stor rolle innenfor kirken, kirkelederne ble kalt πρεσβύτερος. Her i Heb 11 gir det best mening med «eldre», her som et synonym med «forfedre». Jf. BDAG, s.v. πρεσβύτερος.

³²⁶ Jf. Attridge, *Hebrews*, 314; Ellingworth, *Hebrews*, 568.

³²⁷ Når forfatteren bruker 1. person flertall betegner det først og fremst mottakerne av Hebreerbrevet. I videre forstand kan det også tolkes som referanse til de troende generelt.

³²⁸ Heb 11:40b NO11, kursiv er lagt til

fullkommengjøringen.³²⁹ Her i 11:40 er fullkommengjøring det målet man oppnår. Dersom herlighet og fullkommengjøring begge er resultat av en ledelseshandling, beskriver 11:39-40 både mottakerne (altså de troende) og *trosheltene* fra gammelt av som objekter for ledelseshandlingen.

Partikkelen τοιγαροῦν i 12:1 markerer starten på ett nytt avsnitt og en ny strukturell enhet (12:1-13).³³⁰ Τοιγαροῦν innleder en *konkluderende slutning*,³³¹ på bakgrunn av fremstillingen av troens helter i Hebreerbrevet 11, kanskje spesielt 11:39-40. Deretter kommer forfatterens formaning om at *av den grunn* (eller «derfor», τοιγαροῦν) la oss «med utholdenhet fullføre det løpet som ligger foran oss» (Heb 12:1c). Endringen som skjer fra *alle disse* (οἱ πάντες, 11:39) til *oss*, (ἡμεῖς, 12:1ff) viser en overgang mellom to seksjoner i teksten. Samtidig gjør kontrasten mellom 3. person og 1. person det tydelig at temaet Hebreerbrevet 11 (*heltenes* utholdenhet i tro) ikke blir avsluttet helt, men blir overført som en formaning til mottakeren.

Det er en forbindelse mellom versene 11:39-40 og 12:1, som tydeliggjøres mer ved blant annet bruken av noen like termer. For det første ser vi at μαρτυρηθέντες (aorist passivt partisipp, av μαρτυρέω, som betyr: «å bære vitnesbyrd» eller «å vitne») i 11:39a, får en gjenklang i μαρτύρων («vitner») i 12:1a.³³² For det andre bringes mottakeren inn i bildet igjen i 11:40 med dobbel bruk av ἡμῶν, og med καὶ ἡμεῖς i 12:1.³³³ Det har ikke vært noen henvisninger til mottakeren ved bruk av 1. person flertall siden 10:39, med unntak av 1. person flertall brukt i 11:1-3. I tillegg avsluttes Hebreerbrevets 11. kapittel med τελειωθῶσιν (av τελειώω) som siste ord. Roten τελ- gjenspeiles med nomenet τελειωτής i 12:2.

Det er klart at 12:1-3 er helt avhengig av forholdet til 11:39-40. Hebreerbrevet 11:39-40 hjelper med til å innlede til høydepunktet i hele fremstillingen om tro, nemlig Jesus som selve troens ἀρχηγός og τελειωτής. Med dette bildet blir fremstillingen av eksempler i troen rundet av, Jesus illustreres som det ypperste eksempelet i tro.

³²⁹ At δόξα og τελειοῦν kunne ses på som parallelle begrep ble forklart ved hjelp av konstruksjonen «διὰ πάθημα» som var i både 2:9 og 2:10. Jf. Fuhrmann, «Christ grown into perfection», 95.

³³⁰ Ellingworth, *Hebrews*, 637; Lane, *Hebrews 9-13*, 403-4.

³³¹ Jf. BDAG, s.v. τοιγαροῦν: «a particle introducing an inference».

³³² Lane, *Hebrews 9-13*, 403.

³³³ Ibid.

4.3. Eksegese av Hebreerbrevet 12:1-3.

Hebreerbrevet 12:1-3 utgjør et formanende høydepunkt i forfatterens fremstilling av troen og det å holde ut i troen. I Hebreerbrevet 12:1 blir ikke mottakeren direkte formanet «til å tro», men til å løpe et løp «i tro» med utholdenhet. Det er flere momenter som indikerer at forfatteren her har benyttet et atletisk bilde, men hva har denne atletiske billedbruken å gjøre med et eventuelt ledelsesmotiv? Det løpet forfatteren formaner adressaten til å løpe, er på gresk betegnet med ἀγών³³⁴ som bygger på den samme roten som ἄγω. Derimot har ikke ἀγών direkte noe om å lede eller føre direkte i sin betydning.

4.3.1. En atletisk billedbruk på troen.

Det kristne fellesskapet (mottagermenigheten eller det fellesskapet denne homilien ble skrevet til), som blir signalisert med 1. person flertall ἡμεῖς (12:1), er omringet av en sky av vitner, «véφορ μαρτύρων». Disse vitnene er *alle disse* (οἱ πάντες) «trosheltene» fra 11:39. Det er her et sterkt skifte fra 3. person *dem* (*alle disse*, οἱ πάντες) til 1. person *oss* eller *vi* (ἡμεῖς). Denne motsetningen mellom οἱ πάντες (11:39) og ἡμεῖς (12:1ff) forsterkes av det som ble sagt i 11:39-40, «at *de ikke* skulle nå fram til fullendelsen *uten oss*»³³⁵

Her i Hebreerbrevet 11:39, etter å ha henvist til troen disse heltene fra gammelt av handlet i, skriver forfatteren at «Alle disse fikk godt vitnesbyrd for sin tro, men de oppnådde ikke å få det som var lovet.» Selv om disse heltene var ivrige og utholdende i sin tro, fikk de aldri oppleve å bli gjort fullkomne. Forfatteren skriver at Gud ønsker at de troende skal bli gjort fullkomne, derfor oppfordrer han mottakerne til å *løpe* med samme utholdenhet som trosheltene i Hebreerbrevets ellefte kapittel.

Horning viser i sin artikkel til at τρέχω (å løpe) er det eneste aktive verbet i 12:1-2 som ikke er del av en leddsetning.³³⁶ Denne konjunktiven (τρέχουμεν) viser den sterke formaningen som ligger i disse versene, og når den er setningens *hoved-verb* blir dette ekstra tydelig. Leserne blir ikke bare oppfordret til å løpe, men å løpe *med utholdenhet* (δι' ὑπομονῆς). Dette

³³⁴ Ordet ἀγών har i tillegg til betydningen «løp» el. «kappløp» også betydningen «kamp» el. «strid» jf. BDAG, s.v. ἀγών. Ἀγών kan også ha betydningen «forsamling» el. «forsamlingsplass». Selv om denne definisjonen av ἀγών er ikke nevnt hos Bauer, er det andre som gir ἀγών denne mulige betydning, jf. LSJ, s.v. ἀγών; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀγών.

³³⁵ Heb 11:40b NO11, kursiv er lagt til

³³⁶ Estella B. Horning, «Chiasmus, Creedal Structure, and Christology in Hebrews 12:1-2», *BR* 23 (1978): 38–39.

indikerer at det er et langt og tungt løp, en maraton, de oppfordres til, ikke bare en liten sprint eller kortdistanse.³³⁷

Bruken av verbet τρέχω («å løpe») er her del av en metafor på et løp på stadion. Denne metaforikken om en idrettsstadion vises også i flere andre momenter i teksten.³³⁸ Et av de tydeligste elementene som illustrerer en idrettsmetafor er ordet ἀγών. Ordet ἀγών kan være hvilken som helst atletisk konkurranse, generelt en «kamp» eller «strid», oftest mot en motstander.³³⁹ I tilknytning til τρέχω er det derimot tydelig at ἀγών har den mer spesifikke betydningen «(et) løp» eller «kappløp».³⁴⁰

I tillegg oppfordrer forfatteren mottakeren til å «legge av alt som tynger» (ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα), men også å legge av seg «synden som så lett fanger» (Heb 12:1b). Legg av alle bekymringer, det er lettere å løpe dersom det er mindre som holder igjen. Den bokstavelige betydningen av ἀποτίθημι kan være å «kle av seg» eller å «ta av seg klær».³⁴¹ Hvis det her er ment å «kle av seg» kan det passe inn i det atletiske bilde, siden utøverne på stadion, og ved lekene, var nakne. Byrden eller «det som tynger», illustreres med hjelp av ὄγκος³⁴², som er en bibelsk hapax. I det atletiske bildet er det mulig at ὄγκος henviser til vekter brukt til utholdenhetstrening, eller mer billedlig på overflødig kroppsfett.³⁴³ Derimot antyder den kvantitative ὄγκος, signalisert med bruken av πάντα, at det ikke nødvendigvis trenger å være én spesiell byrde som er ment, men alt som *kan* være en byrde. Det blir illustrert at synden lett «fanger inn» eller «er til hinder»³⁴⁴. En byrde for den som løper er, det som hindrer ham i å løpe effektivt og utholdende.

4.3.1.1. Skyen av vitner, tilskuere for løpet.

Ἀγών kan opprinnelig ha betyd «et sted hvor folk føres sammen» eller selve «samlingen av folk», i sammenheng med å se lekene.³⁴⁵ Med tanke på den atletiske metaforen i

³³⁷ Jf. Attridge, *Hebrews*, 355.

³³⁸ For en utførlig analyse av den atletiske metaforen brukt i Heb 12, se Croy, *Endurance in suffering*.

³³⁹ Jf. BDAG, s.v. ἀγών, 2; LSJ, s.v. ἀγών, III.

³⁴⁰ Jf. BDAG, s.v. ἀγών, 1.

³⁴¹ Jf. *Ibid.*, s.v. ἀποτίθημι 1.a.

³⁴² ὄγκος kan også brukes i metaforisk forstand om «stolthet» (eng.: «pride»), jf. Bruce, *Hebrews*, 335 n.26; LSJ, s.v. ὄγκος, II 2.

³⁴³ Jf. Croy, *Endurance in suffering*, 62–63, 170–71.

³⁴⁴ Jf. «obstructing», se BDAG, s.v. εὐπερίστατος.

³⁴⁵ Jf. Liddell og Scotts grunnbetydning av ἀγών: «*gathering, assembly*» og «*assembly of the Greeks at the national games*», se LSJ, s.v. ἀγών. Se også Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀγών.

Hebreerbrevet 12:1f er det nærliggende å tolke $\nu\epsilon\phi\omicron\varsigma \mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\rho\omega\nu$ som *tilskuere*³⁴⁶ på stadion, selv om denne (rent passive) betydningen av $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ slett ikke er vanlig.³⁴⁷ Verbet $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$ betyr «å ligge rundt på alle sider» eller «å omringe noe».³⁴⁸ Med beskrivelsen av «skyen av vitner» som $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ dannes det et bilde av at et amfiteater, med skyen av vitner som tilskuere på alle kanter. Denne «skyen av vitner» er «trosheltene» omtalt i Hebreerbrevet 11, det er *alle disse* ($\omicron\upsilon\tau\omicron\iota \pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$) i 11:39 som har fått «godt vitnesbyrd for sin tro». Det gjør at denne skyen av vitner ikke nødvendigvis bare må ses på som passive tilskuere til leserens løp. De har nemlig også selv løpt i selve løpet, og de har vært utholdende i troen som de fikk «godt vitnesbyrd for».³⁴⁹

Hebreerbrevet 11:13 viser at alle disse ($\omicron\upsilon\tau\omicron\iota \pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$, samme som i 11:39) døde «uten å ha fått det som var lovet», men forklarer videre at de i troen så langt borte det som var lovet. Som nevnt illustrerer Hebreerbrevet 11:39-40 at «de oppnådde ikke å få det som var lovet» (11:39), men utdyper at de «ikke skulle nå fram til fullendelsen uten oss» (11:40). Når *troens helter* da dras frem som en sky av vitner, binder det sammen bildet dannet av Heb 11:13.39f, og gir en mer passiv tolkning av skyen av vitner som tilskuere. *Troens helter* sitter som tilskuere til løpet, de ser målet langt borte, men kan ikke nå det selv. De heier på Hebreerbrevets mottakere i deres løp, for at de sammen skal «nå fram til fullendelsen» (jf. 11:40). Det kan her gis inntrykk av at alle disse som har fått «godt vitnesbyrd for sin tro», er avhengige av mottakerens løp for selv å nå fullendelsen (el. blir fullkommengjort).³⁵⁰

$\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$ kan i tillegg til «å ligge rundt på alle sider» også bety «å være kledd i noe»³⁵¹. Det er også allerede blitt vist at $\acute{\alpha}\pi\omicron\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ kan oversettes som å «kle av seg» eller å «ta av seg klær».³⁵² Det er en liten mulighet for at det kan være et ordspill mellom $\acute{\alpha}\pi\omicron\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ og $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$. Formaningen til løperne i troens løp kan i lys av et slikt ordspill tolkes som at løperen skal «kle av seg» eller legge av seg alt som tynger. Derimot forblir ikke løperen

³⁴⁶ Jf. Thayer, *Greek-English Lexicon*, s.v. $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$. Hverken Bauer, Ulrichsen eller Liddell og Scott fører opp «tilskuer» som mulig betydning av $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$, jf. BDAG, s.v. $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$; LSJ, s.v. $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$. Attridge mener $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ kan ha betydningen «tilskuer», se Attridge, *Hebrews*, 354. Lane ser muligheten, men viser til problemer med å gi $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ en såpass passiv betydning, se Lane, *Hebrews 9-13*, 408. Westcott ser vanskeligheter med å tolke $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ direkte som «tilskuer», men sier likevel: «it is impossible to exclude the thought of the spectators in the amphitheatre.», se Westcott, *Hebrews*, 393. For tolkning av $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ som «tilskuer», se også Croy, *Endurance in suffering*, 58–62.

³⁴⁷ Jf. Lane, *Hebrews 9-13*, 408; Croy, *Endurance in suffering*, 58–62.

³⁴⁸ Jf. BDAG, $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$.

³⁴⁹ Bruce, *Hebrews*, 333: «rather in the sense that by their loyalty and endurance they have borne witness to the possibilities of the life of faith.»; BDAG, s.v. $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ 2.b.: «of those witnesses whose faith is tried and true»; Hermann Strathmann, « $\mu\alpha\rho\tau\acute{\upsilon}\varsigma$ κτλ.», i *TDNT*, 1967, 4:491.

³⁵⁰ Patrick Gray, «Brotherly Love and the High Priest Christology of Hebrews», *JBL* 122, no. 2 (2003): 343.

³⁵¹ Jf. BDAG, s.v. $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$, 2; LSJ, s.v. $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$.

³⁵² Jf. BDAG, s.v. $\acute{\alpha}\pi\omicron\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ 1.a.

«naken», han er «ikledd» en sky av vitner, som motiverer til utholdenhet. Det er derimot lite trolig at det her ligger et slikt ordspill til grunn.

4.3.1.2. Løpet i tro, en kappestrid?

Hebreerbrevet 12:4 kan gi indikasjoner på at det er en mer blodig kamp som er tenkt, når det nevnes at «i kampen mot synden har dere ennå ikke gjort slik motstand at det kostet blod» (Heb 12:4). Likevel er det lite sannsynlig at 12:4 henviser på dette løpet i tro, spesielt siden det i 12:4 brukes ἀνταγωνίζομαι og ikke ἀγών.

Det deponente verbet ἀνταγωνίζομαι bygger på ἀγών og bærer betydningen «å kjempe mot noe(n)»³⁵³ og koblingen til blod indikerer en mer fysisk kappestrid. Det er med tanke på frasen «ἀντικατέστητε [...] ἀνταγωνίζομαι» en mulighet for at ἀγών i 12:1-2 bør ses i militaristisk billedbruk. Ounsworth, i sin behandling av Josva-typologi, legger til grunn en slik billedbruk og tolker Jesus som en militær leder, en Josva-skikkelse som leder folket i en eskatologisk erobring av det lovede land.³⁵⁴ Det kan godt være at det ligger en Josva-typologi i omtalen av Jesus som ἀρχηγός, men med fokuset som i 12:1-2 ligger på utholdenhet i tro, er det ikke holdbart å tolke Hebreerbrevet 12:1ff i et rent militaristisk bilde.

Med beskrivelsen av at «kampen mot synden» ennå ikke har «kostet blod» i 12:4 er det i lys av konteksten mer trolig ment som en indikasjon på at løpet (eller kampen) kommer til å bli mer krevende og dermed vanskeligere å løpe med utholdenhet. I tillegg kan det her ligge en parallell til omtalen av Jesus på korset i 12:2. Fokuset blir dermed ikke på selve kampen og blodsutgivelsen, men på Jesus som det ypperste eksemplet i utholdenhet. Hebreerbrevet 12:3 kan her fungere som nøkkelen som binder dette sammen. «Ja, tenk på ham som holdt ut en slik motstand fra syndere, så dere ikke blir trette og motløse» (Heb 12:3). Løpet eller kampen vil bli tøffere og man kan lett bli trett og motløs, men man kan bli motivert av å tenke «på ham som holdt ut», ham som blikket skal være festet på (jf. 12:2), det ypperste eksemplet på utholdenhet i tro.

³⁵³ Ibid., s.v. ἀνταγωνίζομαι; LSJ, s.v. ἀνταγωνίζομαι; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀνταγωνίζομαι.

³⁵⁴ Jf. Richard J. Ounsworth, *Joshua typology in the New Testament* (WUNT² 328; Tübingen: Mohr Siebeck, 2012), 130.

4.3.2. *Jesus, troens ἀρχηγός καί τελειωτής.*

Her kommer kjernen i avsnittet 12:1-3, nemlig formaningen om ikke bare å løpe med utholdenhet, men å ha blikket festet på troens ἀρχηγός καί τελειωτής («opphavsmann og fullender»)³⁵⁵ som er Jesus. Som nevnt tidligere, er det godt mulig at når forfatteren benytter selve navnet Ἰησοῦς er det Jesu menneskelige side som er i fokus, men det er ikke nødvendigvis en selvfølge.³⁵⁶ Den plasseringen egennavnet har i slutten av setningen bidrar til å forsterke den betydningen Jesus har i rammen av konteksten.

Med konstruksjonen «ἀφοράω εἰς» («å ha blikket festet på») kan det dras en link til den parallelle konstruksjonen «ἀποβλέπω εἰς» i 11:26. I Hebreerbrevet 11:26 illustreres det at Moses «så fram til lønnen» som ventet på ham. Denne parallellen kan indikere at det i ἀφοράω εἰς ligger den samme udelte oppmerksomheten som illustreres med ἀποβλέπω εἰς. Formaningen blir dermed ikke lenger bare å feste blikket på Jesus, men det å ikke ha «øyne for noe annet enn Jesus»³⁵⁷. Tilsvarende brukes κατανοέω («å legge merke til» el «å betrakte»)³⁵⁸ i 3:1 der forfatteren formanet mottakeren til å «se på Jesus, den utsending og øversteprest som vi bekjenner». I tillegg kan parallellen mellom 11:26 og 12:2 bidra til å tolke «ἀφοράω εἰς»,³⁵⁹ i lys av ledelsesmotivet, som å ha blikket festet på «målet» for ledeshandlingen, eller på den som viser veien til målet, altså Jesus.

Τελειωτής, er et hapax legomenon i Bibelen. Det er blitt antatt at forfatteren av Hebreerbrevet var den første som brukte ordet τελειωτής, spesielt siden senere forekomster hovedsakelig er i kristen sammenheng.³⁶⁰ Men det er ikke en fullstendig hapax i antikk gresk litteratur, Croy viser til en antikk tekst ofte er blitt helt oversett, hvor nettopp dette begrepet brukes.³⁶¹ Den teksten Croy henviser til er fra Dionysios' «*De Dinarcho*» og er fra det første århundre f.Kr.³⁶² Uavhengig av om ordet τελειωτής var en konstruksjon av Hebreerbrevets

³⁵⁵ Dette er den vanlige måten å oversette disse to begrepene til norsk på, se NO30, NO78/85, NB88 og NO11.

³⁵⁶ Se s. 46.

³⁵⁷ «With no eyes for anyone or anything except Jesus», James Moffatt, *A critical and exegetical commentary on the Epistle to the Hebrews* (opptrykk 1979.; Edinburgh: T&T Clark, 1924), 196; Peterson, *Hebrews and perfection*, 169.

³⁵⁸ Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. κατανοέω.

³⁵⁹ Med bruken av frasen «ἀφορῶντες εἰς [...] Ἰησοῦν» er det i tillegg en likhet med «εἰς θεὸν ἀφορῶντες» i 4. Makkabeerbok 17:10. Hvor det omtales at martyrene holdt ut tortur ved å feste blikket på Gud. Jf. DeSilva, *Perseverance in gratitude*, 431 n. 123.

³⁶⁰ Jf. bl.a. Attridge, *Hebrews*, 356 n.53; Ellingworth, *Hebrews*, 640. Se også Gerhard Delling, «τέλος κτλ.», i *TDNT*, 1972, τελειωτής, s. 86–87.

³⁶¹ Se. Croy, «A Note on Hebrews 12»; Croy, *Endurance in suffering*, 175–76.

³⁶² Croy, «A Note on Hebrews 12», 117, se også n. 5 samme side.

forfatter eller ikke, gir betegnelsen av Jesus som τελειωτής en annen vinkling på fullkommengjøringstanken enn slik det fremkommer i 2:10.

I Hebreerbrevet 12:2 er det ikke Jesus som blir gjort fullkommen, slik som i 2:10 (og 5:9; 7:28). Jesus omtales her som subjektet for fullkommengjøringen og ikke objektet, han blir fremstilt som *den som gjør fullkommen* (τελειωτής). Det virker heller ikke her som at det er de troende som blir gjort fullkomne, slik som i 11:40 (eller 10:14). Nei, det er selve troen som er objektet for Jesus fullkommengjøring, som troens ἀρχηγός er han også troens τελειωτής. Her står ἀρχηγός muligens i kontrast til τελειωτής, og spiller trolig på en antitese mellom røttene ἀρχ- og τελ-. Denne kontrasteringen mellom stammene ἀρχ- og τελ-, hos ἀρχηγός og τελειωτής, gjør at ἀρχηγός her ofte blir gitt betydning på bakgrunn av kontrasten med τελειωτής. Man oversetter vanligvis τελειωτής med fullender/fullkommengjører (eng.: perfecter el. finisher). Αρχηγός oversettes her på norsk vanligvis med «opphavsmann»,³⁶³ mens det på engelsk er et bredere spekter, med oversettelser som: «pioneer», «author», «originator» eller «source».³⁶⁴ På bakgrunn av motsetningen mellom røttene ἀρχ- og τελ-, blir ἀρχηγός her oftest oversatt med tyngdepunktet på ἀρχή, uten mye hensyn til ἄνω.

4.3.2.1. En antitese mellom ἀρχηγός og τελειωτής.

Hvor stor vekt bør det legges på å tolke ἀρχηγός på bakgrunn av antitesen mellom røttene ἀρχ- og τελ-? Det er fem steder i Hebreerbrevet hvor syntaksen kan tyde på et spill med antitese mellom ἀρχ- og τελ-, i Hebreerbrevet 2:10; 3:14; 6:1; 7:3 og 12:2. Dersom ἀρχηγός bør tolkes i lys av det antitetiske forholdet med τελειωτής, vil det bare være mulig dersom ἀρχή-aspektet ved ἀρχηγός blir lagt til grunn. For å avgjøre om hvor stor vekt som bør legges på en eventuell antitese mellom ἀρχηγός og τελειωτής i 12:2 er det relevant å se på resten av disse antitesene i Hebreerbrevet.

I Hebreerbrevet 3:14 spiller forfatteren direkte på motsetningene mellom ἀρχή og τέλος. Han gir en formaning om å «holde fast» det grunnlaget mottakerne (de troende) hadde i begynnelsen (ἀρχή) helt til enden (τέλος). Det ligger her en tydelig antitese med fokus på *begynnelse - ende* eller *første - siste*. Her brukes dette forholdet med «begynnelse - ende» for å indikere samsvar mellom dem. Det de troende har holdt fast ved helt til det siste, bør

³⁶³ Betegnelsen ἀρχηγός oversettes i 12:2 med «opphavsmann» i de store norske oversettelsene, NO30, NO78/85, NB88, BF97 og NO11. Kun NO11 oversetter ἀρχηγός med «opphavsmann» i 2:10.

³⁶⁴ Se tabellen over oversettelse av ἀρχηγός i norske og engelske oversettelser i kap. 1.1.1.

samsvare med det grunnlaget de begynte med. Det antitetiske forholdet mellom ἀρχή og τέλος er enda tydeligere i 7:3. I Hebreerbrevet 7:3 fortelles det om Melkisedek, og at «hans dager har ingen begynnelse og livet tar ikke slutt». Her benyttes denne antitesen mellom «begynnelse - slutt» for å vise til evighet, det er ingen start og ingen ende. Forholdet mellom ἀρχ- og τελ- røttene tar en annen retning i Hebreerbrevet 6:1. Under forfatterens formaning om å gå fra å leve av melk til å bli fullvoksne og fullmodne, ligger det et forhold mellom ἀρχ- og τελ- som bygger på en endring eller overgang. Forfatteren formaner om å gå videre fra den første lære om Kristus (τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον), og fram mot «full modenhet» eller fullkommenhet (τελειότης). I Hebreerbrevet 6:1 ligger ikke det samme «begynnelse – ende» forholdet som i 3:14 og 7:3.

Bør det legges lik vekt på det antitetiske forholdet ἀρχ- og τελ- også i Hebreerbrevet 12:2? Det er fullt mulig i lys av konteksten at ἀρχηγός og τελειωτής blir tolket i lys av et antitetisk forhold mellom røttene. Betydningen av frasen «τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν» blir dermed at Jesus er troens opphavsmann og fullender, han er troens alfa og omega. Betydningen av teksten blir dermed at i troens løp oppfordres de troende til å ha blikket festet på ham som er selve troens årsak, han som er opphavet for troen, han som også er troens endepunkt, han som gjør troen fullkommen, som gir troens løp et mål. Det er fullt mulig å legge til grunn dette antitetiske forholdet for betydningen av ἀρχηγός, men gir det den beste meningen?

Det ble i forrige kapittel påvist at ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 er knyttet opp til ledelsesmotivet som ligger i teksten. I Hebreerbrevet 11:39-12:3 ligger det en tanke om å nå en destinasjon, i lys av å oppnå fullkommenhet (jf. 11:40). Den atletiske billedbruken viser oppnåelsen av «det som var lovet» (jf. 11:39) som et løpt som ligger forut. Dette løpet skal løpes med utholdenhet, med blikket festet på Jesus, det fullkomne eksemplet på tro. Det viser at Jesus i rollen som ἀρχηγός er et forbilde som leder løperne i troens løp. Siden konteksten tilsier at ἀρχηγός, i hvert fall indirekte, innebærer det å lede i en eller annen forstand, er det dermed viktig å ta hensyn til den betydning dette har å si for ἀρχηγός, spesielt med tanke på ἄγω-aspektet. Dersom ἀρχηγός skal forstås på bakgrunn av det ledelsesmotivet som antydes i tilknytning til både 2:10 og 12:2, bør ikke ἄγω-aspektet tilsidesettes. Det er fullt mulig å tolke ἀρχηγός og τελειωτής som saklige paralleller, og ikke nødvendigvis som direkte antonymer.

4.3.3. *Han holdt ut korset.*

Selv om Jesu lidelse og død omtales flere steder i Hebreerbrevet (2:9-18; 4:15; 5:7-10; 9:12-14; 10:19), er dette det eneste stedet i Hebreerbrevet hvor selve *korset* (σταυρός) nevnes. Forfatteren forklarer her at Jesus holdt ut korset og ikke brydde seg om skammen. Døden på korset var med stor sannsynlighet *den* verste måten å bli henrettet på.³⁶⁵ På korset bar han frem seg selv som offer (jf. Heb 7:27; 9:12.28; 10:10.12). Det å bli korsfestet må utvilsomt ha påført store fysiske smerter, i tillegg til påkjennelser. I Hebreerbrevet 5:7-10 illustreres Jesus i bønn med «høye skrik og tårer». Det er en mulighet for at Hebreerbrevet 5:7 kan tolkes i lys av korset på Golgata.³⁶⁶ Dersom det er tilfelle, kan beskrivelsen av Jesus i «høye skrik og tårer» illustrere korsets påkjennelser.

Det er stor sannsynlighet for at Hebreerbrevets mottakermenighet i stor grad består av jødekristne.³⁶⁷ Når det i jødisk sammenheng omhandler korset, kan man ikke unngå å ta 5. Mosebok 21:22f med i betraktningen, der står det nemlig:

Når en mann får dødsstraff og han blir henrettet og hengt opp på et tre, skal du ikke la den døde kroppen hans bli hengende på treet, men gravlegge ham samme dag. For den som blir hengt opp, er forbannet av Gud. (5 Mos 21:22f)

Denne teksten fra 5. Mosebok omhandler ikke korsfestelse, men det at liket skal henges «på et tre» etter en henrettelse, og omfatter sannsynligvis steiningen av avgudsdyrkere og gudsbespottere.³⁶⁸ Når Jesus hang på korset, ble han utsatt for en grufull henrettelsesmetode, men kan han også ha blitt stemplet som en synder og gudsbespottet av tilskuerne og blitt «forbannet av Gud» på korset? Anklagen de jødiske lederne hadde på Jesus innebar gudsbespottelse, men det er ikke noe her i Hebreerbrevet som direkte antyder en gudsforbannelse på korset.

Det at han ikke brydde seg om skammen («αἰσχύνῃς καταφρονήσα»), kan tyde på at han ikke hadde seg selv og sitt eget velvære i tankene. Fokuset lå på det målet som skulle bli resultatet av hans lidende død på korset, nemlig at mange barn skulle bli ført til herlighet jf. 2:10. Han brydde seg ikke om skammen fordi han visste hva målet var, gleden som var satt foran ham. Når denne gleden beskrives som å være satt foran ham, gir dette et bilde av gleden

³⁶⁵ Jf. Johannes Schneider, «σταυρός κτλ.», i *TDNT*, 1971, 7:573–74 A II 2.

³⁶⁶ Hvorvidt Jesu bønner og nødrops med «høye skrik og tårer» i Heb 5:7 kan tolkes i lys av Golgata vil bli drøftet i eksegesen av Heb 5:7-10. Se kap. 5.1.2.1.

³⁶⁷ Se den generelle diskusjonen om Hebreerbrevets mottaker i kap. 1.5.3.

³⁶⁸ Jf. Schneider, «σταυρός κτλ.», i *TDNT*, 7:574 A II 3.

som et mål (en målstrek el. mållinje) eller en premie, (f.eks. en seierskrans). Dette passer inn i den atletiske metaforen som brukes ellers i Hebreerbrevet 12:1-3.³⁶⁹

Preposisjonen *ἀντί* utgjør et problem for oversettelsen her. *Ἀντί* har som oftest betydningen «istedenfor»³⁷⁰, men kan også ha betydning mer mot hensikten for noe eller resultatet av det, dvs. «fordi». Valgte Jesus å holde ut korset, *istedenfor* å ta gleden? Eller holdt han ut korset *fordi* han visste hva gleden som lå foran ham, målet, var? Dersom man tolker *ἀντί* som «istedenfor», kan det dermed her i Hebreerbrevet 12:2 ligge et bilde som minner litt om den synoptiske pasjonstradisjonen. I de synoptiske evangeliens påskeberetning blir Jesus hånet og bedt «stige ned fra korset» (Mar 15:30, 32 par.). Istedenfor å stige ned fra korset med guddommelig kraft, valgte han å holde ut korset, «ikke som jeg vil, bare som du vil» (Mar 14:36). Istedenfor å ta den enkle veien ut, stolte han på Guds plan, og viste seg dermed som det perfekte eksemplet i tro.³⁷¹ Dersom man i *ἀντί* derimot legger betydningen «fordi», altså med en tanke på en hensikt, gir det en mye bedre forklaring av årsaken til hvorfor han valgte å holde ut korset. Han holdt ut korset *fordi* han så målet, han visste hva resultat av å holde ut korset ville innebære. Min formening er at det er denne betydningen av *ἀντί* som passer best, i lys av løps-metaforikken.

Her blir Jesu opphøyelse igjen beskrevet som resultatet av Jesu død, forklart på bakgrunn av Salme 110:1 (111:1 LXX). Opphøyelsen blir ikke vist som del av Jesu fullkommengjøring slik som i 2:10. I stedet omtales han plass på «høyre side av Guds trone» («ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν»), og med den omtalen trekkes det en parallell til 1:3. Det er flere elementer i Hebreerbrevet 12:2b som minner om lignende fraser i Det nye testamentet, spesielt i Pauli brev, som kan tyde på en hymnisk bakgrunn.³⁷² I tillegg fyller 12:2b flere kriterier for å definere Hebreerbrevet 12:2b som en bekjennelsesformel.³⁷³ Müller³⁷⁴ kommer med det forslaget at Jesus holdt ut korset med en tro lik den troen som er illustrert i Hebreerbrevet 11:19. En tro på at Gud kunne reise mennesket opp fra de døde. Og gjennom oppstandelsen gjorde Jesus en slik tro fullkommen.³⁷⁵

³⁶⁹ Attridge, *Hebrews*, 357.

³⁷⁰ Bauer legger denne betydningen av *ἀντί* i Heb 12:2. Jf. BDAG, s.v. *ἀντί* 1.

³⁷¹ Bruce, *Hebrews*, 338.

³⁷² Se David A. Black, «A note on the structure of Hebrews 12:1-2», *Bib* 68, no. 4 (1987): 547–50.

³⁷³ Se Horning, «Chiasmus, Creedal Structure, and Christology», 39–40.

³⁷⁴ Ifølge Peterson, se: Peterson, *Hebrews and perfection*, n. 43 på s. 283.

³⁷⁵ Jf. Müller henviser til hos Peterson, se: *Ibid.*

4.3.4. Jesus - det ypperste eksempelet i tro.

I Hebreerbrevet 12:3 går forfatterens formaningsord fra «la oss løpe med utholdenhet» og «ha blikket festet på Jesus» over til «tenk på» (ἀναλογίζομαι) ham som utholdt alt dette. ἀφοράω og ἀναλογίζομαι er synonyme og deler samme semantiske felt.³⁷⁶ Denne bruken av disse to synonymene kan nesten sees på som parallellisme, og kan tyde på at det med ἀφοράω ikke bare er ment den rent fysiske handlingen av å feste blikket rent bokstavelig, men også å feste tanken på Jesus, det å *grunne på* det en ser. Denne «motstand fra synderne» i Hebreerbrevet 12:3 kan være en hentydning til selve korsfestelsen, korset er jo allerede omtalt. «Synderne» kan da fungere som en henvisning til selve aktørene bak korsfestelsen.³⁷⁷ Hebreerbrevets mottaker skal tenke på den motstand Jesus holdt ut for at de selv skal kunne løpe løpet. En atlet må holde seg i god form, det samme må de troende, for å kunne «løpe» med utholdenhet.³⁷⁸ Forfatteren formaner mottakeren til å ha Jesus i tankene som det ypperste eksempelet på utholdenhet, slik at de «ikke blir trette og motløse» (12:3b).

Mottakeren formaneres til å løpe med utholdenhet (ὕπομονή), med blikket festet på ham som holdt ut (ὕπομένω, 12:2.3) korset og all motstanden. Videre i Hebreerbrevet formaner forfatteren til å holde ut (ὕπομένω) og «la dere oppdra». Forfatteren henviser her til Jesus, i hans rolle som ἀρχηγός, som det ypperste eksempelet på utholdenhet. Som ἀρχηγός har Jesus allerede holdt ut all motstand og er dermed den beste motivasjonen de troende kan ha for å løpe troens løp med utholdenhet.

Jesus er selv blitt betegnet som πιστός («trofast» el. «troverdig») i Hebreerbrevet 2:17.³⁷⁹ Han er pålitelig og trofast. Når forfatteren formaner løperne i *troens løp* til å feste blikket på Jesus, han som holdt ut alt dette, er det ikke ment at Jesus er objektet for troen de løper i. Nei, Jesus fremstilles som det ypperste eksempelet på utholdenhet og urokkelighet i tro. Han langt overgår de «gamle» trosheltene illustrert i Hebreerbrevet 11. Slik Leivestad ordlegger det: «Jesus er aldri objekt for tro; han er det ideale subjekt, den som demonstrerer hva tro virkelig er».³⁸⁰ Dermed er en tolkning av Jesus som troens ἀρχηγός som troens «opphavsmann» eller troens «grunnlegger» ikke helt holdbar. Som troens ἀρχηγός er Jesus troens «banebryter»,

³⁷⁶ Jf. L&N, s.v. ἀναλογίζομαι (§ 30.10) og ἀφοράω (§ 30.31).

³⁷⁷ Ellingworth, *Hebrews*, 644.

³⁷⁸ Croy, *Endurance in suffering*, 190.

³⁷⁹ Se kap. 3.4.4.1.

³⁸⁰ Leivestad, «Jesus som forbillede ifølge Hebreerbrevet», 199.

troens «pioner».³⁸¹ Som troens ἀρχηγός og τελειωτής er han den som gjør det mulig å tro, ved å følge ham, og han er det fullkomne eksempelet på tro.

4.4. En kiasme i Hebreerbrevet 12:1-2.

Tyngdepunktet i Hebreerbrevet 12:1-3 er formaningen om å ha blikket festet på Jesus, troens ἀρχηγός og fullkommengjører (τελειωτής). Dette tyngdepunktet blir enda tydeligere sett i lys av at Hebreerbrevet 12:1-2 kiastisk kan struktureres rundt denne formaningen som senter. Horning har i sin artikkel³⁸² påvist en kiastisk struktur av Hebreerbrevet 12:1-2.³⁸³

Τοιγαροῦν καὶ
 ἡμεῖς, A) τοσοῦτον ἔχοντες **περικείμενον** ἡμῖν νέφος μαρτύρων,
 B) **ὄγκον ἀποθέμενοι** πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν,
 C) δι' **ὑπομονῆς**
 D) τρέχωμεν τὸν **προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα**,
ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν,
 D*) ὃς ἀντὶ τῆς **προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς**
 C*) **ὑπέμεινεν** σταυρὸν
 B*) **αἰσχύνης καταφρονήσας**
 A*) ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ **κεκάθικεν**.³⁸⁴

Derfor,
 når vi A) har så stor en sky av vitner [*sittende*]³⁸⁵ omkring oss,
 B) så la oss **legge av alt** som tynger, og synden som så lett fanger oss inn,
 C) og med **utholdenhet**
 D) fullføre det løpet som **ligger foran oss**,
med blikket festet på ham som er troens opphavsmann og fullender, Jesus.
 D*) For å få den gleden **han hadde i vente**,
 C*) **holdt han ut** på korset
 B*) **uten å bry seg** om skammen,
 A*) og nå **har han satt seg** på høyre side av Guds trone.³⁸⁶

³⁸¹ Ibid., 199, 204.

³⁸² Horning, «Chiasmus, Creedal Structure, and Christology».

³⁸³ Vanhoye påviser en annerledes kiasme i 12:1-3. Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 637.

³⁸⁴ Hornings kiastiske struktur av Heb 12:1-2, slik den vises i: Horning, «Chiasmus, Creedal Structure, and Christology», 41.

³⁸⁵ *Sittende* er lagt til teksten i NO11 for å gjøre Hornings kiastiske struktur mer tydelig.

³⁸⁶ Heb 12:1-2 NO11, satt opp etter Hornings kiastiske struktur. Utheving er lagt til for å illustrere Hornings fremstilling.

En fremstilling av Hebreerbrevet 12:1-2 etter denne kiastiske strukturen viser tydelig at kjernepunktet i teksten ligger på Jesus, som er troens ἀρχηγός καί τελειωτής. Fokuset her ligger på at mens vi løper løpet med utholdenhet, skal vi ha blikket festet på Jesus. Dette er ikke en perfekt kiasme,³⁸⁷ men gir likevel en god illustrasjon av hvordan de troende formaner til å følge Jesus som et eksempel *par excellence*.

Det løp som de troende nå løper, har Jesus allerede løpt, han har holdt ut og er det perfekte eksempel på troens løp. Det virker som om budskapet forfatteren her prøver å formidle til leserne er at siden Jesus holdt ut korset, uberørt av skammen, bør jo de kunne holde ut i troens løp ved å følge det løpet Jesus har løpt foran oss. Jesus er en πρόδρομος («forløper» jf. 6:20) for oss i troen. Det er denne funksjonen Jesus som troens ἀρχηγός her utfyller, han løpt løpet i forveien, og viser seg da som et eksempel for å lede oss i vårt løp.

4.5. Likheter mellom Hebreerbrevet 2:9-10 og 12:2.

Under eksegese av de to perikopene i Hebreerbrevet hvor ἀρχηγός forekommer (2:5-18 og 12:1-3), har det dukket frem noen likhetstrekk mellom disse to stedene. Selv om Hebreerbrevet 2:9f og 12:2 ikke er direkte parallelle tekster er det likevel begge steder termer som alluderer til det samme. Nedenfor følger en oppstilling av likhetene mellom disse to stedene. Denne oppstillingen vil her følge syntaksen i 2:9f, og kun de elementene i 12:2 som er ekvivalent med 2:9f vil det tas hensyn til.

Heb 2:9-10	Heb 12:2
βλέπομεν Ἰησοῦν	ἀφορῶντες ... Ἰησοῦν
διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου [...] γεύσεται θανάτου ([...] διὰ παθημάτων)	ὑπέμεινεν σταυρὸν
δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον	ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν
τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν [...] τελειῶσαι	τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν

³⁸⁷ Jf. Black, «Structure of Hebrews 12:1-2», 546 n. 17; Croy, *Endurance in suffering*, 191–192.

Det er ikke alle likhetstrekkene som er direkte semantiske likheter, alle termene er heller ikke synonyme (eller antonymer). Derimot kan bruken av disse termene i lys av konteksten de står i, omfatte samme metafor og bildebruk.

βλέπω og ἀφοράω er begge «synsverb». Begge verbene indikerer at blikket er festet på noe og betegner hvor oppmerksomheten er ledet. Dessuten kan begge verbene bære betydningen av å ha tanken festet på noe.³⁸⁸ Verbet ἀφοράω er et sterkere begrep å bruke enn βλέπω, og har en tydeligere plassering som viser tyngden det spiller i konteksten. Jesus, betegnet med selve egennavnet Ἰησοῦς, er objektet for begge verbhandlingene, hvor *vi*, mottakeren, er subjektet. Men konteksten her er vidt forskjellige. I 2:9 er utsagnet om at «*vi ser Jesus*» et rent konstaterende utsagn om at vi nå *faktisk ser* Jesus kronet med herlighet og ære. I overført betydning kan βλέπομεν muligens tolkes som at vi nå *forstår*. Mens 12:2 gir forfatteren en formaning til at de troende, i troens (lange) løp bør ha blikket festet på Jesus som har gått i forveien i troen og gjort veien klar. Og i 12:3 formaner leseren til å tenke på (ἀναλογίζομαι) «ham som holdt ut en slik motstand». Tilsvarende fokus på å bemerke seg Jesus vises i Hebreerbrevet 3:1, hvor mottakeren oppfordres til å «se på [κατανοέω³⁸⁹] Jesus, den utsending og øversteprest som vi bekjenner».

Jesu lidende død nevnes direkte tre ganger i 2:9f, «τὸ πάθημα τοῦ θανάτου» «γεύσεται θανάτου» og «διὰ παθημάτων»). Denne omtalen av Jesu lidende død er det nærmest umulig ikke å koble til korsfestelsen. Hebreerbrevet 12:2 er det eneste stedet i Hebreerbrevet hvor selve korset (σταυρός) eksplisitt nevnes. I 12:2 beskrives det hvordan Jesus *holdt ut* korset. I tillegg er kroningen og det å sitte ved tronen terminologisk knyttet til hverandre. De illustrerer begge bilder som tilhører samme sfære, de viser opphøyd posisjon. I tillegg fungerer begge som allusjon på Jesu opphøyelse og fremkommer som resultatet av eller en følge av Jesu lidelse og død.

Ordstillingen med genitivsforbindelsene mellom ἀρχηγός og τῆς σωτηρίας i 2:10 eller mellom ἀρχηγός og τῆς πίστεως i 12:2, er forskjellige. I 2:10 er genitiven plassert etter ἀρχηγός, mens i 12:2 står genitiven foran. Men her trenger en ikke å legge alt for stor betydning i selve ordstillingen. Grunnen til denne forskjellen ligger mest sannsynlig i det at i 12:2 er τῆς πίστεως ikke bare knyttet til ἀρχηγός, men også til τελειωτής, noe som blir

³⁸⁸ Ved én betydning, «å tenke» el. «å ha noe i tankene», deler disse to samme semantiske felt. I 12:3 formaner leseren å «tenke på ham som holdt ut en slik motstand», her er ἀναλογίζομαι brukt, som også hører til det samme semantiske feltet. Se L&N, s.v. βλέπω (§ 30.1), ἀφοράω (§ 30.31) og ἀναλογίζομαι (§ 30.10).

³⁸⁹ «Å legge merke til» el «å betrakte» jf. Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. κατανοέω.

tydeliggjort av at de begge står i samme form (akkusativ maskulin singularis) og er bundet sammen av καί.

Begge steder omtales fullkommengjøringstanken i forbindelse med Jesus, men med én viktig forskjell: Mens Jesus i 2:10 er objektet for fullkommengjøringen, er han i 12:2 omtalt som selve subjektet for den samme fullkommengjøringen. Derimot kan omtalen av Jesus som ὁ ἁγιάζων («den helliggjørende») i 2:11 ses som synonymt med τελειωτής, på bakgrunn av forholdet mellom ἁγιάζω og τελειόω i Hebreerbrevet 10:14.

4.5.1. En ramme for Hebreerbrevets fremstilling?

Det er flere parallelle detaljer i henholdsvis Hebreerbrevet 2:9-10 og 12:2 som illustrerer hvor tett sammenflettet Hebreerbrevets fremstilling er. På bakgrunn av de mange paralleller og likheter mellom 2:10 og 12:2, er det mulig å tolke de to tekstene som en form for *inclusio*, hvor kristusbetegnelsen ἀρχηγός er sentral, rundt hoved korpuset av Hebreerbrevet? Det er visse detaljer som kan antyde en slags typ *inclusio* mellom ἀρχηγός i 2:10 og i 12:2:

- Hebreerbrevets to forekomster av kristusbetegnelsen ἀρχηγός befinner seg i hver sin ende av Hebreerbrevet. Riktig nok verken helt i starten eller helt i slutten av Hebreerbrevet.
- Perikopen 2:5-18 fungerer som et hint som peker frem mot det temaet som vil dominere store deler av Hebreerbrevet, nemlig motivet av Jesus som øversteprest. Han måtte være lik barna for å bli en fullkommen øversteprest. Etter øversteprestmotivets glir fokuset over på tro, og i 12:2 er det et apeks i fremstillingen av troen, Jesus er det fullkomne eksempel på tro. Hebreerbrevet 2:10 introduserer det som vil bli behandlet. I 12:2 er høydepunktet i forfatterens fremstilling, Jesus det fullkomne eksempel, og fremstillingen begynner å nærme seg en avrunding.
- Hebreerbrevet 2:10 er første gang at tanken om fullkommengjøring (el. fullendelse) dukker opp, det omhandler her Jesu fullkommengjøring, som ἀρχηγός. I Hebreerbrevet 12:2 blir derimot Jesus tiltalt som fullkommengjøringen, han som gjør fullkomment (τελειωτής). Det skjer en utvikling i teksten, fra illustrasjonen av at Jesus selv blir fullkommengjort, frem til illustrasjonen av ham som gir fullkommengjøringen videre. Dette ville vært ekstra sterkt som en *inclusio*

dersom τελειωτής hadde vært Hebreerbrevets siste forekomst av ordene med stammen τελ-. Τελειωτής er derimot bare nest siste forekomst. Den siste forekomsten er i 12:23.

Det kunne vært en fin tanke om ἀρχηγός hadde fungert som en slags *inclusio*, derimot er det ikke noen betydelige detaljer som bekrefter en slik teoretisk *inclusio*. Det som man derimot kan utrede fra parallellen som ligger mellom ἀρχηγός sine to forekomster i Hebreerbrevet, er at de mange likhetene gir indikasjoner på at kristusbetegnelsen ἀρχηγός ikke kan tolkes i den ene av perikopene uavhengig av hvordan det tolkes i den andre. Den betydning kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i 2:10 og 12:2 bør tolkes i lys av parallellen mellom de to tekststedene.

4.6. Jesu fullkommengjøring og fullkommengjøring av de troende.

Som tidligere nevnt er bildet Hebreerbrevet 11:39-12:3 illustrerer med tanken om fullkommengjøring (τελειοῦν)³⁹⁰ annerledes enn slik det ble fremstilt i 2:5-18. Hebreerbrevet 2:10 omhandler Jesu fullkommengjøring gjennom lidelse. Hebreerbrevet 5:7-10 utgjør en tydelig parallell med 2:9f.³⁹¹ Denne parallellen viser at Jesus blir gjort fullkommen som en følge eller som et resultat av hans lidelse og død. Videre forklarte Hebreerbrevet 5:9 at etter Jesu fullkommengjøring ble han opphav (el. årsak, αἴτιος) til evig frelse. Begrepet αἴτιος er en syntaktisk og tematisk parallell til omtalen av Jesus som frelsens ἀρχηγός. Det antyder en tydelig nødvendighet av Jesu fullkommengjøring gjennom lidelse for at frelsen skulle bli realitet.

Det tredje stedet hvor Jesu fullkommengjøring omtales er i Hebreerbrevet 7:28. Konteksten rundt omhandler Jesu øversteprestelige tjeneste på Melkisedeks vis, sett i motsetning til det ufullkomne levittiske prestedømme og loven. I Hebreerbrevet 7:28 illustreres det at Sønnen, innsatt som øversteprest, «for evig har nådd fram til fullendelsen» (τὸν αἰῶνα τετελειωμένον). I motsetning til i 2:10 og 5:9 spesifiseres det her at hans fullkommengjøring er evig. Også her i Hebreerbrevet 7:28 kan Jesu fullkommengjøring knyttes til hans lidelse og død. I det foregående verset ble det omtalt at Jesus i sin

³⁹⁰ Jeg bruker her τελειοῦν (presens infinitiv av τελειόω) som en fellesbetegnelse på alle begrepene i Hebreerbrevet som bygger på roten τελ-. I tillegg benyttes også τελειοῦν som en betegnelse på den tanken som ligger i bruken av disse begrepene, tanken om fullkommengjøring eller fullendelse.

³⁹¹ Denne parallelle likheten vil bli vist under eksegesen av Heb 5:7-10 i kap. 5.1.

øversteprestelige rolle bar frem offer «én gang for alle da han ofret seg selv» (Heb 7:27). I tillegg er Jesu opphøyelse direkte koblet til hans øverstprestelige rolle, noe som vises i det påfølgende verset. Selv om Jesu fullkommengjøring er knyttet til hans innsettelse som øverstprest, er ikke beskrivelsen av Jesu fullkommengjøring ment som en illustrering av en kultisk innsettelse.³⁹² Det er heller en av premissene for hans øverstprestelige tjeneste. Jesu fullkommengjøring er i Hebreerbrevet 2:10; 5:9 og 7:28 koblet sammen med hans opphøyelse, som en følge av hans lidende død.

I lys av det ledelsesmotivert som ligger i konteksten rundt ἀρχηγός kan τελειοῦν både ses på som et mål for ledelseshandlingen og som en forutsetning eller middel for å nå det målet. Jesus leder an til målet som et forbilde at, siden han har gått i forveien (jf. πρόδρομος, 6:20). Siden herligheten barna føres til kan være et parallelt begrep med τελειοῦν, kan derfor også τελειοῦν være del av Jesus som forbilde, når han fører barna til herlighet. Dette kan bekreftes ved at τελειοῦν også benyttes i omtale av de troende (eg. Hebreerbrevets mottaker). I Hebreerbrevet 5:11-6:3 blir mottakerne formant av forfatteren til å bli fullvoksne (τέλειος, 5:14) og fullmodne (τελειότης, 6:1), og i 11:39-40 nevnes det at «troens helter» omtalt i Hebreerbrevet 11 ikke skulle «nå fram til fullendelsen uten oss». Det er fullkommengjøring (el. fullendelse) som ligger ved målet for det løpet de troende blir formant å løpe (jf. 12:1-3).

Hebreerbrevet 11:39-40 antydnet at Guds ønske er at de troende, og de som «fikk godt vitnesbyrd for sin tro», skal nå fullendelsen, lik ønsket om å føre barna til herlighet i 2:10. Denne bruken av τελειοῦν gjør det mulig å se fullkommengjøring (eller å nå fullendelse) som synonymt med å «komme inn i Guds hvile», som omtales i Hebreerbrevet 3:11.18; 4:1ff.³⁹³ Også Hebreerbrevet 10:14 og 12:23 behandler fullkommengjøring av de troende. Hebreerbrevet 10:14 viser at Jesus, som har båret frem ett eneste offer én gang for alle, har «for alltid gjort dem som helliges, fullkomne» (jf. «han som helliggjør og de som blir helliggjort» i 2:11). Hebreerbrevet 12:23, som omhandler den eskatologiske ankomsten til «Sion, til den levende Guds by, det himmelske Jerusalem» (jf. 12:22), betegner de troende som ἐκκλησία πρωτοτόκων («forsamlingen av de førstefødte»)³⁹⁴. Videre omtales det i 12:23 at i byen er også «åndene av de rettferdige som har nådd fullendelsen» (12:23). Dersom Hebreerbrevet 12:22-24 illustrerer det endelige, eskatologiske møte ved Guds nærvær, er det logisk å tolke «åndene av de rettferdige» som referanse til de gamle trosheltene «fikk godt

³⁹² Attridge, *Hebrews*, 86–87.

³⁹³ Se kap. 3.5.

³⁹⁴ Se kap. 3.3.1.2.

vitnesbyrd for sin tro» i 11:39f. Det fører til at Hebreerbrevet 12:23 er oppfyllelsen av 11:40, både de gamle rettferdige og den troende generasjonen har alle oppnådd det som var lovet.³⁹⁵

Det er en tydelig kobling mellom Jesu fullkommengjøring gjennom lidelse, som ἀρχηγός, hans betegnelse som τελειωτής og fullkommengjøringen av de troende. Denne koblingen antyder at den funksjonen Jesus utgjør som ἀρχηγός er å åpne veien for realisering av det som er lovet.

4.7. Ledelsesmotivet i Hebreerbrevet 12:1-3, et sammendrag.

I Hebreerbrevet 12:1-3 er det flere elementer som kan antyde et underliggende ledelsesmotiv, om enn ikke like direkte som i 2:5-18. Hebreerbrevet 12:1-3 knyttes direkte til et eksodusmotiv, gjennom 11:39f. I Hebreerbrevet 11 ble store personligheter fra Israels historie trukket frem som gode eksempler på tro. De fikk godt vitnesbyrd for sin tro, men likevel oppnådde de ikke det som var lovet (11:39). De døde og fikk bare se det som var lovet langt borte (11:13). Det som var lovet blir overført til nye generasjonen av troende (eg. mottakerne), den gamle generasjonen skal ikke nå fullendelsen (dvs. oppnå det som er lovet) uten den nye generasjonen.

Gjennom en atletisk billedbruk blir mottakerne formanet til å løpe et løp med utholdenhet, et troens løp, med de gamle «troshelter» som tilskuere. I løpet oppfordres de til å feste blikket på Jesus, som er det ypperste eksempelet på tro. De oppfordres til å tenke på den utholdenhet Jesus viste på korset. Indirekte leder Jesus løperne i løpet ved å ha «kjørt opp løypa», siden han har løpt i forveien (som en πρόδρομος). Han er, i sitt eksempel, det forbilde løperne formanet til å følge. Som troens ἀρχηγός er Jesus en banebryter i troen, den første til å demonstrere hva tro virkelig er. Som troens τελειωτής, er han den som ferdigstiller troen. Han gjør troen fullkommen. Det er gjennom ham at målet for «troens løp», fullendelsen, blir realisert. Gjennom hans eksempel er fullendelsen ikke lenger er noe som bare kan ses langt borte, men er blitt en eskatologisk realitet.

³⁹⁵ Peterson, *Hebrews and perfection*, 164.

5. OPPHAV, FORLØPER OG HYRDE. EN UNDERSØKELSE AV HEBREERBREVET 5:7-10; 6:19-20 OG 13:20, MED FOKUS PÅ LEDELSESMOTIVET TILKNYTTET ΑΡΧΗΓΟΣ.

I forbindelse med studiet av kristusbetegnelsen ἀρχηγός er det relevant å undersøke noen av de andre betegnelsene som brukes om Jesus i Hebreerbrevet. Spesielt tre³⁹⁶ betegnelser benyttet på Jesus er av relevans i denne sammenhengen, siden de er mulige innebærer en tematisk likhet med kristusbetegnelsen ἀρχηγός, i lys av Hebreerbrevets ledelsesmotiv. Disse tre betegnelsene er αἴτιος («kilde» el. «opphav») i 5:9, πρόδρομος («forløper») i 6:20 og ποιμήν («hyrde») i 13:20. Siden målet med denne eksegetiske studien er å undersøke hvorvidt ἀρχηγός utgjør en del av et større ledelsesmotiv, er disse avsnittene valg for å bidra til å belyse dette ledelsesmotivet, og den betydning det gir ἀρχηγός. For å undersøke den hva disse tre betegnelsene har å si for hvordan man kan tolke kristusbetegnelsen ἀρχηγός og for et ledelsesmotiv i forbindelse med ἀρχηγός, er det viktig å se på konteksten disse begrepene står i. Dette kapitlet vil dermed bestå av en eksegesi av Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20, hvor disse tre betegnelsene forekommer.

5.1. Opphav til evig frelse. Eksegese av Hebreerbrevet 5:7-10.

ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σῶζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῶν προσενέγκας καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο πᾶσιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισέδεκ.

³⁹⁶ I tillegg til disse tre betegnelsene er det noen andre betegnelser som har relevans i forbindelse med kristusbetegnelsen ἀρχηγός. For begrunnelse av hvilke betegnelser som blir behandlet og hvilke andre betegnelser som kunne vært aktuelle å behandle, se kap. 1.3.

Da Jesus³⁹⁷ levde som menneske, bar han fram bønner og nødrop, med høye skrik og tårer, til ham som kunne frelse ham fra døden, og han ble bønnehørt fordi han var gudfryktig. Enda han var Sønn, lærte han lydighet ved å lide. Da han hadde nådd fullendelsen, ble han opphav til evig frelse for alle dem som adlyder ham, han som av Gud ble kalt øversteprest av samme slag som Melkisedek. (Heb 5:7-10)

En av Hebreerbrevets mulige direkte synonymmer til ἀρχηγός er αἴτιος, som forekommer i 5:9. Konteksten αἴτιος står i har også syntaktiske og innholdsmessige likheter med 2:10. Jesus blir beskrevet som «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» («opphav til evig frelse»), en tydelig parallell til «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας» i 2:10. I Hebreerbrevet slik som i 2:10, fremkommer lidelsen som en forutsetning for Jesu fullkommengjøring, og dermed nødvendig for å kunne frelse alle som følger ham. Også her er Jesu fullkommengjøring gjennom lidelse og Jesu frelseshandling knyttet til hans rolle som øversteprest «av samme slag som Melkisedek».

Det er en tydelig link mellom Hebreerbrevet 2:5-18 og 5:7-10, og poenget med denne eksegesen av Hebreerbrevet 5:7-10 er å undersøke hva dette avsnittet har å si for ledelsesmotivet i tilknytning til kristusbetegnelsen ἀρχηγός. I tillegg vil det undersøkes hva parallele frasen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» kan fortelle om hvilken betydning kristusbetegnelsen ἀρχηγός har i Hebreerbrevet, og hvordan ἀρχηγός bør tolkes.

5.1.1. Avsnittets kontekst.

Dette aktuelle avsnittet, 5:7-10, hvor αἴτιος forekommer, utgjør den siste delen av perikopen 5:1-10. Det er et meget tydelig skille mellom 5:10 og 5:11, hvor det innledes et nytt formanende avsnitt. Hebreerbrevet 5:10 utgjør dermed en naturlig slutt på perikopen. Dette blir spesielt tydelig på bakgrunn av skiftet fra tredje person i 5:1-10 til første person flertall i 5:11-6:3. Både 5:1 og 5:10 omtaler direkte innsettelsen av en ἀρχιερέως (øversteprest), dette fungerer som en *inclusio* og hjelper med å avgrense perikopen.³⁹⁸ Det er ulike oppfatninger blant kommentatorer hvor perikopens begynnelse bør settes. Selve skille ligger i hvordan

³⁹⁷ NO11 (og andre oversettelser, bl.a. NO78/85, og engelske ESV, NIV, NRSV m.fl.) legger til egnavnet «Jesus» der hvor den greske teksten kun leser «ὁς [...] αὐτοῦ». Det er ingen forekomster av navnet Ἰησοῦς i den nære konteksten. Derimot peker ὁς med stor sannsynlighet tilbake på Χριστὸς i 5:5. Valget av å benytte egnavnet Jesus i denne sammenhengen kan skyldes en generell antagelse av en sammenheng mellom navnet Ἰησοῦς og beskrivelsen av Jesu menneskelighet i Hebreerbrevet. Se kap. 3.3.2.1.

³⁹⁸ Jf. Guthrie, *The structure of Hebrews*, 82–83.

4:14-16 er knyttet til 5:1-10. Vanhoye, som har hele 3:1-5:10 som andre del i sitt strukturelle oppsett av Hebreerbrevet, setter et skille mellom 4:14 og 4:15, slik at perikopens ramme blir 4:15-5:10.³⁹⁹ Attridge, som baserer sin struktur på Vanhoyes, setter perikopens begynnelse ved 4:14.⁴⁰⁰ Guthrie setter et skille mellom 4:14-16 og 5:1-10.⁴⁰¹ Siden det er et skifte fra første person flertall i 4:14-16 til tredjeperson entall i 5:1-10 er det god grunn til å sette et betydelig, om enn lite, skille mellom disse versene. Dette styrkes av den overnevnte *inclusio* mellom 5:1 og 5:10 ved bruken av ἀρχιερέυς. Det betyr ikke at 5:1-10 er helt avgrenset fra 4:14-16, men at 4:14-16 strukturelt fungerer som en overgang mellom 3:1-4:13 og 5:1ff.

Hebreerbrevet 5:7 begynner med relativpronomenet ὅς, som mest sannsynlig peker tilbake på Χριστός (Kristus) i 5:5, og det personlige pronomenet σὺ salmesitatet fra Salme 110. Likevel kan 5:7-10 ses på som en del relativt uavhengig av 5:5ff.⁴⁰² Hebreerbrevet 5:5 illustrerer at Χριστός ikke ga seg selv «den ære å være øversteprest», men fremhever at han «fikk den av Gud». At Jesus av Gud ble gjort til øversteprest er også fremtredende i 5:10, når det beskrives at «han som av Gud ble kalt øversteprest av samme slag som Melkisedek.». Denne henvisningen til Melkisedek dukker først opp i 5:6, hvor det siteres fra Salme 110:4. Det er tydelig at øversteprestmotivet utgjør rammen som avsnittet 5:7-10 bør ses i lys av. Ellingworth viser til at når forfatteren ellers i Hebreerbrevet bruker ὅς til å innlede underordnede relativsetninger, er det (slik som her) i sammenhenger som omhandler Jesu lidelse og opphøyelse, og ofte i forbindelse med øversteprestmotivet.⁴⁰³

Det aktuelle avsnittet utgjør en viktig rolle i Hebreerbrevets utlegging om Jesu rolle som øversteprest, en ἀρχιερέυς som langt overgår den gamle levittiske presteorden. Hele perikopen 5:1-10 er todelt. I den første delen, 5:1-4, forteller forfatteren hvilke funksjoner og hvilke grunnleggende kvalifikasjoner en øversteprest har og skal ha.⁴⁰⁴ En øversteprest skal a) kunne sympatisere med dem han representerer overfor Gud og b) være innsatt av Gud.⁴⁰⁵ Etter å ha vist de kvalifikasjonene som en levittisk øversteprest (i.e. Aron) skulle ha, blir disse kvalifikasjonene presentert på Jesus i 5:5-10, men i motsatt rekkefølge. I 5:5-6 legges kvalifikasjonen om guddommelig innsettelse på Jesus, når forfatteren skriver at Jesus ikke har

³⁹⁹ Vanhoye ser 3:1 og 4:14 som en *inclusio* og setter dermed skille mellom 4:14 og 4:15. Jf. Vanhoyes litterære struktur av Hebreerbrevet, referert hos Attridge, *Hebrews*, 15–16; Black, «The Literary Structure of Hebrews», 169–71; Guthrie, *The structure of Hebrews*, 16.

⁴⁰⁰ Attridge, *Hebrews*, 17–19, 137ff. Slik også Peterson, *Hebrews and perfection*, 74–75.

⁴⁰¹ Guthrie, *The structure of Hebrews*, 68–69, 82–83, 144. Slik også Bruce, *Hebrews*, 114, 118.

⁴⁰² Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 286–87.

⁴⁰³ Ibid.

⁴⁰⁴ Attridge, *Hebrews*, 138, 142–45; Bruce, *Hebrews*, 118.

⁴⁰⁵ Bruce, *Hebrews*, 118; Ellingworth, *Hebrews*, 271ff.

«gitt seg selv den ære å være øversteprest. Han fikk den av Gud». Hebreerbrevet 5:7-10 viser til Jesu evne til sympati i sin funksjon som øversteprest.⁴⁰⁶ På bakgrunn av denne parallelliseringen mellom det gamle prestedømme (eg. Aron) og Jesu prestedømme på Melkisedeks vis, kan det settes opp en konsentrisk struktur av avsnittet 5:1-10.⁴⁰⁷ Vanhoye deler selve avsnittet 5:7-10 inn i to deler, der den første delen (5:7-8) omhandler Kristus som en øversteprest som deler våre vilkår og den andre delen (5:9-10) fungerer som overgang til Hebreerbrevets hoveddel.⁴⁰⁸

5.1.2. Eksegese av Hebreerbrevet 5:7-10.

Hebreerbrevet 5:7-10 viser hvordan Jesus kvalifiseres til å være øversteprest, med tanke på at Jesus som øversteprest er i sympati med menneske. Teksten i Hebreerbrevet 5:7-10 innledes med frasen «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» («i hans kjøtts dager»⁴⁰⁹). Med denne bruken av σὰρξ dras det en link tilbake til 2:14, hvor det står at «siden barna er av kjøtt og blod [αἵματος καὶ σαρκός], måtte også han fullt ut bli som dem.»⁴¹⁰ Rammen for avsnittet 5:7-10 knyttes til Jesu tid som menneske, altså til den tiden han var lik barna. Selv om frasen her direkte betyr «mens han var menneske», trenger det ikke nødvendigvis å hen vise til hele Jesu liv, men det konsentrerer seg muligens om én spesifikk hendelse. I det tilfelle en hendelse eller en viss tid hvor Jesus, som menneske, var i lidelse.⁴¹¹ «Høye skrik og tårer» (κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων) er tydelige indikasjoner på at dette. I 5:8 legges det vekt på at Jesus lærte «lydighet ved å lide». I påfølgende vers utlegges det om «da han hadde nådd fullendelsen». Jesu fullkommengjøring kan her ses som en følge av læring av lydighet ved lidelse. Her er det en parallell til 2:9-10. Begge steder benyttes lidelse som et middel for å nå ett mål, selv om målet og selve ordbruken er ulik (διὰ [τὸ] πάθημα i 2:9f og ἀφ' ὧν πάσχω i 5:8). Siden Jesu fullkommengjøring slik det omtales i 5:9 tydelig ses som et resultat av lidelsen, blir sammenhengen mellom 2:10 og 5:7-10 enda tydeligere.

⁴⁰⁶ Attridge, *Hebrews*, 143; Bruce, *Hebrews*, 123; Peterson, *Hebrews and perfection*, 86.

⁴⁰⁷ Se bl.a. Lane, *Hebrews 1-8*, 111–12.

⁴⁰⁸ Jf. Vanhoye, sitert hos Black, «The Literary Structure of Hebrews», 170.

⁴⁰⁹ Heb 5:7 Egen oversettelse. NO11 oversetter mer idiomatisk: «Da Jesus levde som menneske».

⁴¹⁰ Heb 2:14 NO11. Parentes er innskutt av undertegnede

⁴¹¹ Christopher Richardson, «The Passion: Reconsidering Hebrews 5.7-8», i *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts* (red. Richard Bauckham et al.; LNTS 387; London: T&T Clark, 2008), 56–57.

5.1.2.1. Bakteppe for Hebreerbrevet 5:7f. Utgjør Jesu bønn med «høye skrik og tårer» en parallell til Getsemane eller Golgata?

Det at Jesus bar fram bønner og nøddrop til «ham som kunne frelse Ham fra døden», gir assosiasjoner til Jesu bønn i Getsemane slik synoptikerne fremstiller det, bønneren hvor Jesus ber om at «begeret» skal tas fra ham (jf. Matt 26:39; Mark 14:36; Luk 22:42). Dersom bønn og nøddrop rettet til «ham som kunne frelse Ham fra døden» utgjør en bønn om å få slippe døden, er det det en parallell til bønneren om at «begeret» skal tas fra ham i Getsemane. Det er Getsemane-hendelsen som tydeligst illustrer Jesus i frykt for døden, med et ønske om å slippe døden.⁴¹² Hebreerbrevet 5:7 kan tolkes i lys av Jesu bønn i Getsemane om at «begeret» skal gå ham forbi. Samtidig indikerer Hebreerbrevet 5:7 at han ble bønnehørt, dermed gir denne tolkningen et dilemma, siden «begeret» ikke gikk ham forbi.⁴¹³ Dilemmaet med å tolke Hebreerbrevet 5:7f direkte i lys av Jesu bønn i Getsemane ligger i det faktum at Hebreerbrevet her trekker inn ekstra elementer som ikke er å finne i synoptikernes fremstilling. Jesu bønn i Getsemane har en fremtredende rolle i evangeliene, men det er ingen direkte henvisning til Getsemane i Hebreerbrevet. Er det likevel grunn til å tolke Jesu bønn i Getsemane som bakgrunnen for 5:7? Den eneste likheten mellom Heb 5:7 og Getsemane-beretningen er at begge omhandler Jesus i angstfylt bønn. De «høye skrik og tårer» er totalt fraværende fra de synoptiske evangelier. I tillegg benyttes det forskjellige termer for bønn, προσεύχομαι og προσεύχη hos synoptikerne, προσφέρω sammen med δέησις og ικετηρία i Hebreerbrevet.⁴¹⁴

Også Jesu utrop på korset (Matt 27:46.50; Mark 15:34.37) blitt tolket som bakteppe for Hebreerbrevet 5:7. Det kan tydeliggjøres med at det er noe lik ordbruk mellom Hebreerbrevet 5:7 og evangeliene beretning om korset. For eksempel er det brukt κραυγή («skrik» eller «rop») i Hebreerbrevet 5:7 og κράζω («å skrike» eller «å rope») i Matteus 27:50. Versene 5:7-10 hører med til den delen av Hebreerbrevet som utfolder hvordan Jesus som øversteprest etter Melkisedeks vis overgår det levittiske prestedømmet. Med tjenesten som øversteprest hører det med å bære frem offer. Denne konteksten tyder på at det er relevant å se bønnene og nøddropene «med høye skrik og tårer» som hentydning til Jesu selvoppofring på korset.⁴¹⁵

⁴¹² Jf. Peterson, *Hebrews and perfection*, 86.

⁴¹³ Attridge, *Hebrews*, 148.

⁴¹⁴ Richardson, «The Passion», 53.

⁴¹⁵ *Ibid.*, 52.

Bruken av ὄς for å innlede en underordnet relativsetning i 5:7 understreker preste- og offermotivet som bakteppe, og spesielt fokuset på Jesu lidelse og opphøyelse.⁴¹⁶

Bønnene ble «båret frem», προσφέρω, med høye skrik og tårer. Verbet προσφέρω kan direkte oversettes «å bringe frem» elle «bære frem» noe, for eksempel et offer.⁴¹⁷ Ellers i Hebreerbrevet (med unntak av 12:7) er προσφέρω brukt i kultisk forstand, direkte knyttet til offer. I sammenheng med øverstepresten som bringer frem offer for Gud på vegne av folket, og seg selv (jf. 5:1.3). Denne bruken av προσφέρω i 5:7 kan peke frem mot 7:27 hvor Jesus som øversteprest bærer frem seg selv som offer. De levittiske øversteprestene måtte bære frem offer hver dag, mens Jesus bar frem offer «én gang for alle da han ofret seg selv» (jf. 7:27f). Denne forbindelsen mellom 5:7 og 7:27 er svak, selv om det er en betydelig allusjon.⁴¹⁸ I Hebreerbrevet 12:2 illustrerer forfatteren hvordan Jesus holdt ut korset. Denne konkrete henvisningen til korset i tillegg til offertematikken i Hebreerbrevet, kan antyde at rammen for 5:7-8 innebærer momenter som passer bedre til korset på Golgata enn til bønnen i Getsemane. Selv om det kan tyde på et sterkere fokus på Golgata og korset enn på Getsemane, så kan derimot ikke Getsemane utelukkes.

Både Getsemane og Golgata kan tolkes som mulige, men svake bakgrunner for 5:7. Det kan gi best mening å tolke 5:7 som bilde på hele pasjonshendelsen som helhet, heller enn én spesifikk hendelse, særlig med tanke på Hebreerbrevets kontekst i sin helhet.⁴¹⁹

If the cross is the focus of our writer's thinking with respect to the self-offering of Christ, it would seem from 5:7f that experiences prior to the cross (notably Gethsemane) were designed to elicit and test the reality of that obedience which found its ultimate expression at Calvary.⁴²⁰

På den annen side argumenterer bl.a. Lane at å finne koblinger mellom Heb 5:7 og den synoptiske fremstillingen av Getsemane eller Golgata er unødvendig.⁴²¹ Siden konteksten rundt Heb 5:7 er det øversteprestelige motivet kan det være relevant å se på om det kan være noen gammeltestamentlig bakgrunn for 5:7. Av spesiell interesse er de Salmene som omhandler lidelse. Blant annet har Salme 116 (LXX 114-115) og Salme 22 (LXX 21) ofte

⁴¹⁶ Jf. Ellingworths påstand om at når forfatteren bruker ὄς til å innlede underordnede relativsetninger i Hebreerbrevet, så er det i sammenhenger som omhandler Jesu lidelse og opphøyelse, og ofte i forbindelse med øversteprest-motivet. Se: Ellingworth, *Hebrews*, 286–87.

⁴¹⁷ Jf. BDAG, s.v. προσφέρω; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. προσφέρω.

⁴¹⁸ Jf. Attridge, *Hebrews*, 149; Ellingworth, *Hebrews*, 289.

⁴¹⁹ Ellingworth, *Hebrews*, 289.

⁴²⁰ Peterson, *Hebrews and perfection*, 94.

⁴²¹ Se Lane, *Hebrews 1-8*, 120.

blitt sett på som mulige bakgrunner for 5:7f.⁴²² Det er flere leksikalske likheter mellom Salme 116 og Heb 5:7.⁴²³ Siden Salme 116 ble sunget ved den jødiske påskefeiringen har den vært kjent for forfatter og mottakere.⁴²⁴ Omtalen av «høye skrik og tårer» passer med begynnelsen av Salme 22. Når det nevnes at Jesus ble bønnhørt (εἰσακούω), minner det om Salme 22:24 (LXX 25:25) sin uttale om at han «hørte da han ropte om hjelp».⁴²⁵ Salme 22 er på sin side allerede blitt sitert i Heb 2:12, og det er ikke utenkelig at forfatteren har dratt frem denne «skriftprofetien» igjen. Beskrivelsen av bønn og nøddrop som bæres frem med «høye skrik og tårer», er ikke uvanlig å møte i jødisk-hellenistiske tekster som omhandler bønn i møte med motgang.⁴²⁶ Når det i 5:7 fortelles at Jesus ble bønnhørt på grunn av sin gudsfrykt, er det tydelig likhet med Filons beskrivelse av en gudfryktigs bønn.⁴²⁷ Siden det i Hebreerbrevet 5:7ff ikke er noen direkte sitater eller gjengivelse av en spesiell kilde, kan det tyde på at forfatteren har benyttet flere forskjellige kilder, fremfor én spesifikk.⁴²⁸

5.1.2.2. Han ble bønnhørt. En bønn om å slippe døden eller bli satt fri fra døden?

Av større betydning for tolkningen enn om Getsemane eller Golgata er bakteppe for Hebreerbrevet 7, er spørsmålet om hvorvidt det med bønnen i 5:7 er snakk om en bønn om å slippe døden eller om det er ment som en bønn om å bli satt fri fra døden, altså å få oppstå fra døden. I Hebreerbrevet 5:7f virker det som om Jesus ber om å bli frelst fra døden (jf. bønner og nøddrop rettet til «Ham som kunne frelse Ham fra døden»), slik som i bønnen i evangelienes beretninger om Getsemane. Dette bringer frem et dilemma. Hebreerbrevet 5:7 viser nemlig at Jesus blir bønnhørt. Jesus blir bønnhørt i sin bønn om å bli frelst fra døden, men med det resultat at han lider døden, den han ba om å bli frelst fra. Ved første øyekast kan dette virke problematisk. Frasen «σώζειν αὐτόν ἐκ θανάτου» behøver derimot ikke å bety «frelse fra døden» i den forstand at man blir frelst fra det å dø. Preposisjonen ἐκ har et vidt

⁴²² Ellingworth, *Hebrews*, 285.

⁴²³ Se Richardson, «The Passion», 59 n. 25.

⁴²⁴ Jf. Lane, *Hebrews 1-8*, 113; Richardson, «The Passion», 59.

⁴²⁵ Bruce, *Hebrews*, 128.

⁴²⁶ Jf. Lane, *Hebrews 1-8*, 120.

⁴²⁷ Jf. Attridge, *Hebrews*, 150; Lane, *Hebrews 1-8*, 120.

⁴²⁸ Richardson, «The Passion», 60.

spekter av betydninger.⁴²⁹ Her må nok *ἐκ* tolkes som betegnelse på *sted*, «ut av» eller «ut fra», heller enn en generell «fra» i overført betydning. Bønnene og nødropene blir da rettet mot «ham som kunne redde ham *ut av* døden».

Hebreerbrevet 5:8 forteller at Jesus lærte lydighet *ved å lide*, som i 5:9 førte til at han ble fullkommengjort, med det resultat at han ble «opphav til evig frelse for alle dem som adlyder ham». Parallellen til Hebreerbrevet 2:9-10 med fullkommengjøring (og dermed opphøyelse) gjennom lidelse, tyder på at lidelsen og døden var nødvendig. I eksegesen av Hebreerbrevet 2:10 ble det tydelig vist at det var nødvendig at troens ἀρχηγός ble fullkommengjort gjennom lidelse, for at barna skulle føres til herlighet.⁴³⁰ I tillegg vises barnas føring til herlighet, med andre ord deres frelse, som et resultat av Jesu fullkommengjøring. Tilsvarende kan frelsen for «alle dem som adlyder ham» i 5:9 være et resultat av samme fullkommengjøring gjennom lidelse. Dersom 5:7-10 skal tolkes i lys av denne parallellen med 2:9-10 indikerer det at bønnen i 5:7 ikke kan være om å få slippe døden han ba om og ble bønnhørt for, siden hans død og lidelse var nødvendig.

Det at han ble bønnhørt betyr da ikke at Jesus ble frelst *fra det å dø*, han led jo døden likevel, men at han etter å ha lidt døden ble frelst *ut av døden*. Med andre ord innebar bønnesvaret at han ble frelst fra dødens makt, dvs. han ble oppreist fra de døde.⁴³¹ Det omhandler oppstandelse fra døden og ikke det å slippe døden i seg selv. Dermed kan «ham som kunne redde ham *ut fra* døden» i overført betydning beskrives som «ham som kunne reise ham opp igjen fra døden».

I frasen «καὶ εἰσακουσθεῖς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας» ligger det et tolkningsdilemma. Skal «καὶ εἰσακουσθεῖς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας» oversettes «bønnhørt [og reddet] fra sin frykt» eller «bønnhørt på grunn av sin gudsfrykt»?⁴³² Preposisjonen ἀπὸ kan her antyde både romlige, temporale eller årsaksmessige forhold.⁴³³ Ἀπὸ brukes igjen i neste vers (5:8), der i frasen «ἀφ' ὧν ἔπαθεν» («ved [det] å lide»). Det gir best mening dersom ἀπὸ i både i 5:7 og 5:8 ses som en indikasjon på årsak.⁴³⁴ Det største dilemmaet ligger i tolkningen av εὐλάβεια, som i Det nye testamentet kun forekommer i Hebreerbrevet (i 5:7 og 12:28), i tillegg forekommer

⁴²⁹ For liste over mulige betydninger av preposisjonen *ἐκ*, se bl.a. BDAG, s.v. *ἐκ*; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. *ἐκ*.

⁴³⁰ Se kap. 3.4.1.

⁴³¹ Attridge, *Hebrews*, 150; Ellingworth, *Hebrews*, 288.

⁴³² Jf. bl.a. Harold W. Attridge, «Heard because of his reverence (Heb 5:7)», *JBL* 98, no. 1 (1979): 90; Bruce, *Hebrews*, 128–29; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. εἰσακούω, εὐλάβεια.

⁴³³ Jf. BDAG, s.v. ἀπὸ; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἀπὸ.

⁴³⁴ Richardson, «The Passion», 62.

εὐλάβεια kun 3 ganger i Septuaginta.⁴³⁵ Den generelle betydningen av εὐλάβεια er «forsiktighet, varsomhet», eller «frykt, angst», men kan også brukes om religiøs ærefrykt eller gudsfrykt.⁴³⁶

Dersom εὐλάβεια gis betydningen «frykt» eller «angst» kan det illustrere argumentet i Hebreerbrevet 2:14-15, som sier at Jesus fullt ut måtte bli som barna (2:14) for å befri dem som var i «frykt for døden» (2:15). Det er derimot begrepet φόβος som brukes i 2:15, og selv om «frykt» er den generelle betydningen, kan også φόβος benyttes om aktelse eller ærefrykt.⁴³⁷ Syntaksen i 2:15 tilsier derimot at φόβω θανάτου er en generell frykt for døden, og ikke en ærefrykt eller aktelse for døden. I Hebreerbrevet 2:17-18 blir grunnen til at Jesus måtte bli lik barna utbrodert, det vises som utgangspunktet for at han kunne være en barmhjertig og trofast øversteprest. Øversteprestmotivet er uten tvil konteksten rundt 5:7-10, og spesielt kvalifikasjonen for en øversteprest, som er å kunne sympatisere med dem han går i forbønn for og bærer frem offer på vegne av. I lys av beskrivelsen av hvordan Jesus måtte være lik barna for sin rolle som øversteprest i Hebreerbrevet 2:14-18, vil det være samsvar om Jesus erfarte den samme frykt for døden som barna levde under, for å kunne sette dem fri.

Tolkningen av εὐλάβεια som generell frykt gir mest mening dersom 5:7f ses i lys av Getsemane. Bønnen til «Ham som kunne frelse Ham fra døden» impliserer også bønn om å bli satt fri fra frykten for døden. Om det var forfatterens mening å illustrere Jesu frykt ville det vært mest naturlig om φόβος ble benyttet fremfor εὐλάβεια, siden φόβος og beslektede ord fra samme rot brukes gjentatte ganger i Hebreerbrevet for nettopp å illustrere frykt.⁴³⁸ Derimot kan bruken av εὐλάβεια fremfor φόβος skyldes en motvilje mot å benytte φόβος, som kan være tvetydig, som beskrivende på Jesus.⁴³⁹ På den andre siden er det tydelig at de andre nytestamentlige forekomstene av εὐλάβεια, i tillegg til de beslektede ordene εὐλαβέομαι og εὐλαβής⁴⁴⁰ som alle tre bygger på samme rot, bør tolkes i betydningen «ærefrykt» eller

⁴³⁵ Ellers i NT forekommer εὐλαβέομαι i Heb 11:7 og εὐλαβής i Luk 2:25; Apg 2:5; 8:2; 22:12. Begge er ord brukt som religiøs ærefrykt (dvs. gudsfrykt), men har grunnbetydningen «angst» eller «varsomhet». Se Rudolf Bultman, «εὐλαβής κτλ.», i *TDNT*, 1965, 2:751–54; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. εὐλαβέομαι, εὐλαβής.

⁴³⁶ Attridge, *Hebrews*, 151; Bultman, «εὐλαβής κτλ.», i *TDNT*, 2:751–54; Richardson, «The Passion», 62; Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. εὐλάβεια. Bauer fører opp gudsfrykt som hoved betydning, men nevner muligheten for betydningen frykt/angst i Heb 5:7. Se BDAG, s.v. εὐλάβεια.

⁴³⁷ Jf. BDAG, s.v. φόβος.

⁴³⁸ Richardson, «The Passion», 64.

⁴³⁹ Ellingworth, *Hebrews*, 290.

⁴⁴⁰ Se bruken av εὐλάβεια, εὐλαβέομαι og εὐλαβής i Luk 2:25; Apg 2:5; 8:2; 22:12; Heb 11:7; 12:28

«gudsfrykt».⁴⁴¹ Dermed er det usannsynlig at frykt for døden er meningen som ligger i εὐλάβεια.

Dersom frasen «καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας» oversettes «bønnehørt på grunn av sin gudsfrykt», gir det forklaring på årsaken til at han ble bønnehørt. Nemlig at han ble bønnehørt på grunn av sin «gudsfrykt», det vil si religiøs ærefrykt, aktelse eller fromhet ovenfor Gud. I Hebreerbrevet 5:8 beskrives det at «enda han var Sønn, lærte han lydighet ved å lide». Hebreerbrevet 2:17-18 forklarte at Jesus måtte «på alle måter bli lik sine søsken» for å kunne være en trofast og barmhjertig øversteprest, og 4:15 beskrev at Jesus som øversteprest ble «prøvet i alt». Lydigheten Jesus lærte og «gudsfrykten» han hadde tyder på at selv når han ble prøvet i alt hadde han full tillit og overgivelse til Guds plan. Overgivelse til Guds plan var en nødvendighet for Jesu fullkommengjøring og for hans øversteprestelige rolle. Når den øversteprestelige konteksten og nevningen av Jesu selvofer i 7:27 tas i betraktning kan det indikere at forfatterens bekreftelse på at Jesus ble bønnehørt i prinsippet kan bety det samme som at hans offer ble godkjent av Gud.⁴⁴²

5.1.2.3. Fullkommengjort opphav til evig frelse.

I Hebreerbrevet 5:9 omtales igjen Jesu fullkommengjøring. Slik som i Hebreerbrevet 2:9-10 er fullkommengjøringen en følge eller et resultat av Jesu lidende død, og er en allusjon på opphøyelsen. Her i 5:7-10 kan fullkommengjøringen også ses som en følge av lydigheten han lærte gjennom lidelsen. Fokuset i 5:9 ligger ikke på at han ble gjort fullkommengjort, men på det resultatet som kommer av hans fullkommengjøring. For som en følge av at han ble fullkommengjort, ble han opphav (αἴτιος) til evig frelse (σωτηρίας αἰωνίου) for «alle dem som adlyder ham».

«Dem som adlyder ham» fremstilles på gresk med et partisipp av verbet ὑπακούω, som stammer fra samme grunnord som ble brukt på den lydighet (subst. ὑπακοή) Jesus lærte gjennom lidelsen. Det antyder at de troende må lære den samme lydigheten som Jesus lærte gjennom sin lidelse. Jesus fremstilles med andre ord som et forbilde (el. en forløper, πρόδρομος, jf. 6:20) og som det eksempelet de troende skal følge, som lydig har løpt løpet i utholdenhet (jf. 12:1-2). I lys av Hebreerbrevet 2:14-18 og 4:15 blir det tydelig at Jesus nå kan

⁴⁴¹ Bruce, *Hebrews*, 129–30; Ellingworth, *Hebrews*, 290; Richardson, «The Passion», 62–63.

⁴⁴² Lane, *Hebrews 1-8*, 119.

være «opphav til evig frelse» for de som er lydige, siden han selv har lært den lydigheten. I Hebreerbrevet kapittel 12 formaner forfatteren om å holde ut παιδεία (tukt eller oppdragelse). Selv om ὑπακοή og παιδεία ikke er direkte semantisk beslektet, kan de godt brukes i samme billedlige sfære. Beskrivelsen av Jesu lydighet fungerer da som et forbilde på lydighet. Hebreerbrevets gjentagende formaninger og beskrivelsen av Jesus i andre sammenhenger som et forbilde kan forsterke muligheten for et forbilde også her.

Betegnelsen αἴτιος som vanligvis oversettes som «kilde» eller «opphav»,⁴⁴³ har grunnbetydningen «årsak [for noe]»⁴⁴⁴ eller «ansvarlig [for noe]»⁴⁴⁵. I klassisk hellenistisk gresk er αἴτιος til tider brukt i negativ forstand, om en som er «skyldig [i noe]».⁴⁴⁶ Som det kom frem under den semantiske analysen av ἀρχηγός er det bare i ett betydningsaspekt av ἀρχηγός at disse to begrepene gir lik betydning. Selv om αἴτιος innebærer en tematisk parallell til ἀρχηγός, er de ikke direkte språklige synonyme eller parallelle begreper. Likevel er det tydelig likhet mellom betegnelsen «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας» i 2:10 og betegnelsen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» i 5:9. Både αἴτιος og ἀρχηγός spesifiseres med den samme syntaktiske forbindelse med σωτηρία, frelse. Begge disse betegnelse står i sammenhenger hvor Jesu menneskelige side, og hans likhet med sine søsken er illustrert. De benyttes på Jesus som en følge av hans fullkommengjøring gjennom lidelse, og dermed også han opphøyelse. De er begge brukt i sammenheng med Jesus innsettelse i og utførelse av hans øversteprestelige rolle.

Konteksten gir tydelige bekreftelser på en parallell mellom 2:10 og 5:9. Denne parallellen kan trolig illustrere enda tydeligere den nødvendigheten (jf. πρέπω i 2:10) av Jesu fullkommengjøring for å oppnå hans fulle potensial i hans rolle som frelsens ἀρχηγός. Særlig med tanke på hvordan Hebreerbrevet 5:9 kan vise fullkommengjøringen som en forutsetning og nødvendighet for at Jesus skulle bli «årsaken» til evig frelse for dem som følger ham.

Frelsen for dem «som adlyder ham» er en evig frelse (σωτηρίας αἰωνίου). Spesifiseringen av frelsen som evig forekommer ikke i forbindelse med frelsens ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10, men kan mulig være implisert. Både 2:10 og 5:9 illustrerer frelsen som et resultat av Jesu fullkommengjøring gjennom hans lidelse og død. Når frelsen defineres som evig, indikerer det at denne fullkommengjøringen gjennom lidelse skjedde én gang for alle og at det aldri vil bli behov for noen gjentakelse. Dette gis ekstra mening når øversteprestmotivet tas i

⁴⁴³ Engelsk: «source».

⁴⁴⁴ Jf. BDAG, s.v. αἴτιος .

⁴⁴⁵ Jf. LSJ, s.v. αἴτιος.

⁴⁴⁶ Jf. Ibid.

betraktning. Et av hovedpunktene i Jesu øversteprestelige rolle, slik det blir beskrevet i Hebreerbrevet, er at i motsetning til den levittiske prestatjeneste trenger ikke Jesus å bringe frem offer hver dag. Jesus har båret frem offeret «én gang for alle» (jf. 7:27; 9:12; 10:10.12), når han ofret seg selv (jf. 7:27). Og han er øverstepresten som «for evig har nådd fram til fullendelsen» (7:28). Siden Jesus bar frem offer én gang for alle, er han selve «årsaken» (αἴτιος) til *evig* frelse, en frelse som aldri ender og som ikke kan brytes.

5.1.3. Likheter mellom Hebreerbrevet 2:10 og 5:9.

Det har gjennom den eksegetiske analysen av Hebreerbrevet 5:7-10 blitt vist flere likheter mellom Hebreerbrevet 2:10 og 5:9. Disse likhetene omfatter detaljer som indikerer at de to tekstene bør tolkes i lys av hverandre siden de omtaler samme sak og hendelse, om enn fra forskjellige sider. Nedenfor følger en oppstilling av disse likhetene. Denne oppstillingen vil følge syntaksen i 5:9, med et innskudd av ἀφ' ὧν ἔπαθεν fra 5:8 for å vise fellestrekkene tydeligere. Kun de elementene i 2:10 som er ekvivalent med 5:9 vil det tas hensyn til.

2:10	5:9
διὰ παθημάτων	ἀφ' ὧν ἔπαθεν [...] (5:8)
τελειῶσαι	καὶ τελειωθείς
	ἐγένετο
	πᾶσιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ
πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα	
τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν	αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου

Denne parallelle oppstillingen av Hebreerbrevet 2:10 og 5:9 illustrerer at Jesus ble fullkommengjort som en følge eller et resultat av hans lidelse og død. I tillegg viste 5:7-10 at Jesus lærte lydighet ved den samme lidelsen. Denne lydigheten kan tolkes enten som et resultat av lidelsen på samme linje med fullkommengjøringen, eller den kan være en forutsetning for at fullkommengjøringen kunne bli et faktum. Videre er et umiddelbart resultat av at han var blitt fullkommen nettopp det at han ble frelsens αἴτιος og ἀρχηγός. Denne

parallellen viser at en del av den funksjonen kristusbetegnelsen ἀρχηγός har, innebærer å være årsaken til at frelsen er mulig, eller eksisterer.

5.1.4. Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 5:7-10.

Hebreerbrevet 5:7-10 omhandler hvordan Jesus utfyller visse kvalifikasjoner tilskrevet en øversteprest. Jesus blir samtidig fremstilt som et forbilde, gjennom den lydigheten han lærte ved å lide. En tilsvarende lydighet tilskrives «de som adlyder ham», med andre ord de som følger ham. I tillegg til å lære lydighet ble han gjennom lidelse gjort fullkommen, som en del av hans kvalifisering som øversteprest. Som en følge av sin fullkommengjøring ble han «opphavet» eller «årsaken» (αἴτιος) til en evig frelse. Jesus leder til frelsen, passivt ved å være et forbilde, og indirekte aktivt ved å være selve årsaken til en *evig* frelse. Jesu «ledelse» av de som følger ham mot frelse er mulig siden Gud (jf. «ham som kunne frelse ham fra døden») besvarte Jesu bønn og tilrop, og førte ham ut av døden.

I tillegg til den parallelle frasen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» ble det vist flere likheter mellom Hebreerbrevet 2:10 og 5:9. Disse likhetene viser at Hebreerbrevet 2:10 ikke kan tolkes helt fritatt fra 5:7-10. Betegnelsene αἴτιος og ἀρχηγός er saklige paralleller, som begge er tilknyttet frelsen. Det tilsier at deler av den funksjonen kristusbetegnelsen ἀρχηγός innebærer, har å gjøre med å være årsaken til frelsen.

5.2. En forløper for oss. Eksegese av Hebreerbrevet 6:19-20.

ἦν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσήλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισέδεκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Dette håpet er et trygt og fast anker for sjelen. Det når innenfor forhenget, dit Jesus gikk inn som forløper for oss, han som til evig tid er blitt øversteprest av samme slag som Melkisedek. (Heb 6:19-20)

Selv om Hebreerbrevet 6:19-20 ikke er en direkte tematisk parallell med avsnittene hvor kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer, er Hebreerbrevet 6:19-20 likevel av stor interesse for å forstå buken av ἀρχηγός i Hebreerbrevet, og for et ledelsesmotiv knyttet til ἀρχηγός.

Dette skyldes beskrivelsen av Jesus som forløper (πρόδρομος), en betegnelse som er relevant i forhold til ἀρχηγός, spesielt med tanke på den atletiske billedbruken i 12:1-2, i tillegg til aspektet med «en som går i forveien», som kan ligge i kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Fullkommengjøring gjennom lidelse, som er blitt vist sentralt i både 2:5-18 og 5:7-10, er fraværende i 6:19-20, men ligger latent i den bredere konteksten. Hebreerbrevet 6:19-20 er også tett knyttet til Jesu rolle som øversteprest «av samme slag som Melkisedek».

5.2.1. Avsnittets kontekst.

De aktuelle versene utgjør avslutningen på en litterær del av Hebreerbrevet som strekker seg over 5:11-6:20.⁴⁴⁷ Innenfor denne delen av Hebreerbrevet utgjør også 6:13-20 en egen perikope.⁴⁴⁸ Den foregående perikopen (5:11-6:12) utgjør en av Hebreerbrevets formanende deler, og det er et tydelig skille mellom 6:12 og 6:13, merkbart i overgangen fra formaning til utleggelse av løfte Gud gav til Abraham.

Hebreerbrevet 5:5-10 viste hvordan Jesus oppfylte de kvalifikasjonene for å være øversteprest som ble fremhevet i 5:1-4. I tillegg til oppfyllelsen av disse kvalifikasjonene ble et spesielt aspekt ved Jesu øversteprestelige rolle introdusert. Nemlig det at Jesus som øversteprest ikke er del av den levittiske presteorden, fordi Jesus er øversteprest av «samme slag som Melkisedek». I Hebreerbrevet 5:11-6:20 blir illustrasjonen av den melkisediske prestedtjeneste satt på vent før den for alvor utbroderes i 7:1-28. Gjennom 5:11ff formaner forfatteren mottakeren om å nå full modenhet (τελειότης) og bli fullvoksne (τέλειος) for å lære det som er «vanskelig å forklare», nemlig behandlingen av den melkisediske presteorden som Jesus utfører sin øversteprestelige tjeneste i.

Versene 6:19-20 fungerer som en overgang til neste del, ved å hente inn igjen den melkisediske prestedtjenesten.⁴⁴⁹ En spesifisering av Jesu øversteprestelige rolle som for første gang dukket opp i Hebreerbrevet 5:5 og deretter 5:9. Ved å hente inn igjen tanken om at Jesu øversteprestelige tjeneste er «av samme slag som Melkisedek», pekes det frem mot den påfølgende delen av Hebreerbrevet. Den delen av Hebreerbrevet som omhandler hvem denne Melkisedek var (7:1ff) og hva det vil si at Jesus er øversteprest «av samme slag som

⁴⁴⁷ Jf. Vanhoyes struktur, se bl.a. Black, «The Literary Structure of Hebrews», 170–71; Giblin, «La structure [...] (review of Albert Vanhoye)».

⁴⁴⁸ Ellingworth, *Hebrews*, 334; Lane, *Hebrews 1-8*, 148–50.

⁴⁴⁹ Jf. Lane, *Hebrews 1-8*, 149.

Melkisedek» fremfor på levittisk vis (dvs. av samme slag som Aron). Gjennom Hebreerbrevet 6:19-20 introduseres det, i en omvendt kiasme, forskjellig tematikk som videre utfoldes i Hebreerbrevet 7:1-10:39. Temaene er: det melkisediske prestedømmet (7:1-17) nevnt i 6:20b, Jesus innenfor forhenget til Det aller helligste (7:18-10:18) nevnt i 6:20a og håpet som når innenfor forhenget (10:19-39) nevnt i 6:19.⁴⁵⁰

5.2.1.1. Løftet til Abraham og håpet som ligger foran oss.

For å illustrere for mottakerne, som er «løftets arvinger» (jf. 6:17), at Guds løfter står fast bruker forfatteren løftet til Abraham som et eksempel. Et løfte som nevnes igjen i Hebreerbrevet 11:9. Da Gud gav Abraham løftet, et løfte om at hans ætt skulle bli «uendelig tallrik», «sverget han ved seg selv» (6:13). Videre utlegger forfatteren at Gud ikke kan lyve (6:18), som dermed tilsier at løftet og eden er uforanderlig.

Salme 110:4 er bakgrunn for tanken om et melkisedisk prestedømme og siteres i både 5:10 og 6:20. I salmen nevnes det at Herren sverget: «du er prest til evig tid på Melkisedeks vis». Siden denne salmen illustrerer at Gud sverget i sammenheng med den melkisediske prestetjenesten, er det mulig at forfatteren har argumentert for urokkeligheten av det Gud lover og sverger nettopp for å forsterke urokkeligheten ved Guds innsettelse av Jesus som øversteprest på Melkisedeks vis.

Hebreerbrevet 6:19 beskriver et håp som er et «trygt og fast anker for sjelen», et håp som når innenfor forhenget. Dette håpet blir introdusert i 6:18, der det beskrives at håpet «ligger foran oss». Når håpet beskrives med noe som «ligger foran», muliggjør dette en tolkning av dette håpet som noe fremtidig.⁴⁵¹ Den greske termen ἐλπίς (håp) kan betegne selve håpet (det å se frem til noe med forventning), men kan også betegne objektet for dette håpet.⁴⁵² Det tyder på at håpet her er brukt synonymt med det tidligere omtalte løftet.⁴⁵³ Da er ἐλπίς ikke nødvendigvis noe fremtidig, men er blitt realisert ved løftets oppfyllelse gjennom Jesu opphøyelse.

Den termen som brukes for å illustrere at håpet ligger foran er πρόκειμαι. Den danner en link til 12:1-2. Πρόκειμαι brukes også for å beskrive løpet som «ligger foran oss» i 12:1 og

⁴⁵⁰ Se Ellingworth, *Hebrews*, 345.

⁴⁵¹ Jf. Koester, *Hebrews*, 329.

⁴⁵² Jf. Attridge, *Hebrews*, 183; Ellingworth, *Hebrews*, 344; BDAG, s.v. ἐλπίς.

⁴⁵³ Attridge, *Hebrews*, 183.

den gleden Jesus (på korset) «hadde i vente» eller «lå foran ham» i 12:2. Håpet, eller objektet for håpet, kan dermed ses som et mål å strekke seg etter. Dette kan passe inn i et ledelsesperspektiv, håpet kan da tolkes som noe som ligger på veien eller utgjør en del av målet for ledelseshandlingen. Det er også mulig at håpet (og løftet, dersom de her brukes synonymt) er blant det som muliggjør en ledelseshandling eller en ferd mot håpets objekt eller det som er lovet.

5.2.2. *En forløper innenfor forhenget. Eksegese av Hebreerbrevet 6:19-20.*

Det omtalte håpet fra Hebreerbrevet 6:18 blir nå videre utbrodert som et håp som når helt inn på innsiden av forhenget (εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος). Bildet om å gå innenfor forhenget spiller tydelig på Yom Kippur, forsoningsdagen. Dagen da øverstepresten (eg. Aron) gikk inn til Det aller helligste for å bringe offer frem for soningsstedet (dvs. lokket på paktens ark), slik det er beskrevet i 3. Mosebok 16.⁴⁵⁴ Deretter utlegges det at innenfor det samme forhenget gikk Jesus inn som en πρόδρομος for oss. Med omtalen av Jesu inngang innenfor forhenget, vises en tydelig parallell til 10:19-20.⁴⁵⁵ Hebreerbrevet 10:19-20 beskriver at *vi* (dvs. forfatter og mottaker, el. de troende) «ved Jesus blod» har frimodighet til å gå inn i helligdommen «dit han har innviet en ny og levende vei for oss gjennom forhenget, som er hans kropp.»

5.2.2.1. Håpet, et trygt og fast anker.

Før utleggelsen av håpet som når innenfor forhenget blir det samme håpet definert som et anker (ἄγκυρα) for sjelen. Selv om ankeret tidlig ble et kristent symbol for håp, er bruken av denne symbolikken i Hebreerbrevet 6:19 særegen i bibelsk sammenheng. Ellers i nytestamentlig sammenheng er ἄγκυρα kun brukt i Apg 27,⁴⁵⁶ og er der ment som det fysiske ankeret festet til en båt, helt uten noen videre symbolikk. Det er heller ingen hebraiske ord for

⁴⁵⁴ Norman H. Young, «‘Where Jesus Has Gone as a Forerunner on Our Behalf’ (Hebrews 6:20)», *AUSS* 39, no. 2 (2001): 165.

⁴⁵⁵ *Ibid.*, 171–72.

⁴⁵⁶ Bortsett fra Heb 6:19 er det tre andre forekomster av ἄγκυρα, i Apg 27:29.30.40. Jf. Kohlenberger, Goodrick, og Swanson, *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*, s.v. ἄγκυρα.

«anker»,⁴⁵⁷ og dermed ingen bruk av denne symbolikken i gammeltestamentlig sammenheng. Derimot ble ἄγκυρα i hellenistisk sammenheng brukt for å symbolisere stabilitet.⁴⁵⁸

Forfatteren utdyper ikke noe videre denne illustrasjonen av håpet som et anker. Det kan tyde på at denne billedbruken med ἄγκυρα ikke er ment som en innfløkt metafor. Snarere er det trolig at det symboliserer noe så enkelt som at håpet er festet til et fast punkt, eller symboliserer stabilitet.⁴⁵⁹ Beskrivelsen av ankeret (ἄγκυρα) som «ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν» (trygt og fast) hjelper med å bekrefte at billedbruken med håpet som anker ikke innebærer mer enn å illustrere at håpet er trygt festet, og stabilt.⁴⁶⁰ Siden ἄγκυρα i hellenistisk sammenheng ble benyttet for å symbolisere stabilitet, indikerer det at meningen med denne spesielle billedbruken er å vise at håpet er like urokkelig som det allerede omtalte løftet og eden (jf. 6:18). Denne tolkningen støttes opp av Hebreerbrevets andre forekomster av βέβαιος, hvor βέβαιος brukes for å illustrere gyldighet (jf. 2:2; 9:17) eller direkte om å holde fast (jf. 3:14).

Av betydning for hvordan teksten skal tolkes, er spørsmålet om hvorvidt det er ἐλπὶς eller ἄγκυρα som når innenfor (εἰσερχομένην εἰς) forhenget. I sin rolle som πρόδρομος går Jesus innenfor det samme forhenget og kan dermed parallelliseres med ἐλπὶς eller ἄγκυρα. Grammatisk kobles partikkelen εἰσερχομένην til ἄγκυραν (begge er akkusativ hunkjønn), som har ført til at flere har symbolisert ankeret med Jesus.⁴⁶¹ Men εἰσερχομένην kan også kobles til relativpronomenet ἣν (også akkusativ hunkjønn) som uten tvil må antyde ἐλπὶς.⁴⁶² I Hebreerbrevet 7:19 omtales det et «håp som gjør at vi kan komme Gud nær». Forhenget som omtales i 6:19-20 refererer til forhenget foran Det aller helligste, det aller innerste teltet i tabernaklet.⁴⁶³ Siden det å gå inn gjennom forhenget symboliserer å komme nær Gud, kan Hebreerbrevet 7:19 bekrefte at det er håpet som «når innenfor forhenget». Det er altså håpet som når innenfor forhenget, der Jesus i sin rolle som πρόδρομος har gått inn, og ikke ankeret.

Sannsynligvis er ankerets funksjon i 6:19 å illustrere, sammen med «ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν», urokkeligheten og stabiliteten til håpet. Trolig på lik linje med omtalen av Jesus

⁴⁵⁷ Jf. Attridge, *Hebrews*, 183 n. 68.

⁴⁵⁸ Jf. *Ibid.*, 183; Lane, *Hebrews 1-8*, 153.

⁴⁵⁹ Bruce, *Hebrews*, 154–55.

⁴⁶⁰ Attridge, *Hebrews*, 183; Ellingworth, *Hebrews*, 346; Lane, *Hebrews 1-8*, 153. Se også BDAG, s.v. ἀσφαλῆς, βέβαιος.

⁴⁶¹ Jf. Lane, *Hebrews 1-8*, 153. Se bl.a. Otto Bauernfeind, «πρόδρομος», i *TDNT*, 1969, 235; Käsemann, *Wandering People*, 227 (n. 155). Attridge symboliserer ikke ankeret med Jesus, men ser likevel en tydelig analogi mellom «håpets anker» og Jesus, se Attridge, *Hebrews*, 184.

⁴⁶² Lane, *Hebrews 1-8*, 153–54.

⁴⁶³ Hvorvidt καταπέτασμα (forhenget) refererer til det indre eller det ytre forhenget i tabernaklet, blir diskutert i kap 5.2.2.2.

som ἔγγυος («garantist»)⁴⁶⁴ for den nye bedre pakten (διαθήκη) i Hebreerbrevet 7:22, eller som μεσίτης («mellommann»), synonymt med ἔγγυος, for den samme pakten i Hebreerbrevet 8:6. Ved omtalen av løftet som Gud gav illustreres det i Hebreerbrevet 6:17 at Gud «gikk god for» løftet med en ed. På gresk brukes verbet μεσιτεύω, som er beslektet med μεσίτης, for å illustrere at Gud «gikk god for» løftet. Eden stadfestet løftet og på samme måte stadfester Jesus pakten som dens ἔγγυος og μεσίτης.

Käsemann, som ser Hebreerbrevet som påvirket av gnostiske myter etc., viser til en tolkning av forhenget som et bilde på grensen mellom himmel og jord.⁴⁶⁵ En slik tolkning forsterker hvordan det å gå innenfor forhenget kan ses som direkte synonymt med det å komme nær Gud.

5.2.2.2. Henviser καταπέτασμα til det ytre eller det indre forhenget?

Jesus blir beskrevet som en forløper (πρόδρομος) for oss, og i den rollen gikk han innenfor forhenget (καταπέτασμα). Forhenget er naturlig å identifisere med forhenget i tabernakelet, noe som passer godt inn i konteksten med tanke på det fokuset som ligger på det øverstprestelige motivet i Hebreerbrevet. Det er likevel en liten mulighet for at også forhenget i tempelet er tenkt med i illustrasjonen. På grunn av manglende henvisning til tempelet, og den tydelige referansen til tabernaklet (eg. teltet, σκηνή) i Hebreerbrevet, spesielt i Hebreerbrevet 9, gir det derimot best mening kun å holde fokuset på tabernakelet slik det fremstilles i 2. og 3. Mosebok. Ordet καταπέτασμα brukes i Septuaginta om tabernaklets forheng, ikke bare om ett forheng, men om to forskjellige. Et ytre forheng ved den vestre inngangen til tabernaklet og et indre forheng ved inngangen til Det aller helligste.⁴⁶⁶ Språklig sett er det en mulighet for at begge disse forhengene blir henvist til i Hebreerbrevet 6:19-20. Hvilket av de to forhengene er det størst sannsynlighet for at det blir henspielt på? Det er på hebraisk mulig å skille mellom de to forhengene, siden det brukes forskjellige ord etter hvilket forheng det refereres til. Det ytre forhenget betegnes med מַסְכֵּה, og det indre forhenget betegnes med פְּרוּכָה. Septuagintas ordvalg gjør dessverre dette skillet vanskeligere å tyde, for

⁴⁶⁴ Eg. «en som yter sikkerhet», kan også oversettes: «kausjonist», jf. Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, s.v. ἔγγυος. NO11 oversetter Heb 7:22b med: «den pakten Jesus går god for».

⁴⁶⁵ Käsemann, *Wandering People*, 209–10 [135].

⁴⁶⁶ Jf. Attridge, *Hebrews*, 184–85; Ounsworth, *Joshua typology*, 143; Young, «Forerunner», 166–170. I tillegg brukes καταπέτασμα noen ganger om inngangen til forgården, men forgården er ikke av stor interesse her. Fokuset vil her være på om det her menes det ytre eller indre forhenget.

Septuaginta bruker καταπέτασμα for å betegne både מסך og פרוכת med. Det er ikke noen tydelig regelmessighet for å bruke καταπέτασμα, siden κάλυμμα brukes like ofte for det ytre forhenget som καταπέτασμα.⁴⁶⁷

Hebreerbrevet 9:1-5 omfatter en beskrivelse av tabernaklet og i 9:3 nevnes «det *andre* forhenget» (τὸ δεύτερον καταπέτασμα). Det er tydelig det innerste forhenget som antydes i 9:3, siden det forklares at bak dette «andre forhenget» var rommet som ble kalt «Ἅγια Ἁγίων», Det aller helligste. Når forhenget i Hebreerbrevet 9:3 omtales som δεύτερον må det dermed være forhenget ved Det aller helligste som menes.⁴⁶⁸ Omtalen av «det andre» forheng impliserer et «første» forhenget. Det impliserte første forhenget må i så fall være linduken ved inngangen til tabernaklet (jf. 2 Mos 26:36; 36:37), men det nevnes aldri et «første forheng». Det er ingen henvisninger til et såkalt «τὸ δεύτερον καταπέτασμα» i gammeltestamentlig sammenheng.⁴⁶⁹ Forfatteren kan ha brukt spesifiseringen av det *andre* forhenget for å gjøre det helt klart hvilket av forhengene som ble ment, trolig på grunn av Septuagintas tvetydige bruk av καταπέτασμα for å gjengi både פרוכת og מסך.

Den tredje av Hebreerbrevets forekomster av καταπέτασμα er i 10:20. Her blir det beskrevet at Jesus «har innviet en ny og levende vei for oss gjennom forhenget». Hebreerbrevet 10:19-20 utgjør en betydelig parallell til 6:19-20.⁴⁷⁰ I tillegg utgjør 6:19-20 og 10:19-20 tilsvarende punkt i en mulig kiastisk struktur over denne delen av Hebreerbrevet.⁴⁷¹ Med tanke på det fokuset som ligger på Jesu øversteprestelige rolle i Hebreerbrevet, vil det gir størst mening, i henhold til konteksten, dersom alle Hebreerbrevets forekomster av καταπέτασμα i 6:19; 9:3 og 10:20 tolkes som det innerste forhenget, ved Det aller helligste.

5.2.2.3. Det fullkomne tabernakel?

Med omtalen av forhenget inn til Det aller helligste, er det tydelig at tabernaklet utgjør en viktig del av bildet forfatteren her legger frem. I omtale av prestedømmet, både det levittiske og det melkisediske, nevnes det to telthelligdommer (σκηνή). Det er et tabernakel «som bare er en etterligning og en skygge av den himmelske» (8:5), som er det tabernakel som omtales i

⁴⁶⁷ Attridge, *Hebrews*, 184–85.

⁴⁶⁸ Lane, *Hebrews 9-13*, 220.

⁴⁶⁹ Ellingworth, *Hebrews*, 424.

⁴⁷⁰ For et oppsett av parallellen mellom 6:19-20 og 10:19-20 se: Young, «Forerunner», 172.

⁴⁷¹ Jf. Williams Sheas kiastiske oppsett av Heb 6:19-10:19, sitert hos: Richard M Davidson, «Christ's Entry 'Within the Veil' in Hebrews 6: 19-20: The Old Testament Background», *AUSS* 39, no. 2 (2001): 177–78.

2. og 3. Mosebok. Og det er et tabernakel som er «den sanne telthelligdommen, som er reist av Herren selv og ikke av mennesker» (8:2) og som er «større og mer fullkomment, og som ikke er laget av menneskehånd, det vil si: som ikke tilhører denne skapte verden» (9:11).

De to tabernaklene omtales i sammenheng med de to forskjellige prestandene. Den levittiske prestatjeneste er knyttet til det menneskelagde tabernakel som bare er en etterligning (jf. 8:5). Jesu tjeneste som øversteprest skjer ikke i det jordiske tabernakelet levittene gjorde tjeneste ved. Hans tjeneste skjer i det sanne, fullkomne og himmelske tabernakel (jf. 8:2; 9:11). Når Jesus, i rollen som πρόδρομος, gikk innenfor forhenget er det som befinner seg i det sanne og fullkomne, det himmelske tabernakel, at det omtalte forhenget befinner seg.

5.2.2.4. Jesus som πρόδρομος.

Jesus blir omtalt som en πρόδρομος (forløper) ὑπὲρ ἡμῶν (for oss). Det er interessant å merke seg at han ikke omtales som «vår forløper», men «som forløper for oss». I antikk gresk er πρόδρομος brukt for å indikere en budbringer som løper i forveien, eller for å indikere en som løper i forveien, ofte med andre følgende etter.⁴⁷² I dette perspektivet kan πρόδρομος brukes i atletiske sammenhenger, og blir da den personen som leder løpet. Med dette atletiske perspektivet kan bilde av Jesus som en forløper «for oss» passe godt inn i den atletiske billedbruken i 12:1-2. Når beskrivelsen av at Jesus som πρόδρομος går innenfor forhenget betyr at han har gått i forveien «for oss», indikerer det at de troende skal følge etter.

Tanken om at Jesus som πρόδρομος er et forbilde til etterfølgelse bekreftes av Hebreerbrevet 10:19-20. Her skriver forfatteren at *vi* (dvs. forfatter og mottaker kollektivt, de troende) har «frimodighet ved Jesu blod til å gå inn i helligdommen, dit han har innviet en ny og levende vei for oss gjennom forhenget, som er hans kropp». Jesus, som gikk innenfor forhenget, har ved sitt blod, sin selvoppofring i sin øversteprestelige tjeneste, laget en ny vei som gjør at de troende kan følge etter gjennom forhenget. Som πρόδρομος har Jesus laget en ny vei gjennom forhenget, en vei som fører til Guds herlighet. Han er πρόδρομος på frelsens vei, slik han er frelsens ἀρχηγός.

⁴⁷² BDAG, s.v. πρόδρομος; Bauernfeind, «πρόδρομος», i *TDNT*, 6:235.

5.2.2.5. Aron som stedfortreder, Jesus som πρόδρομος.

Under den gamle pakt kunne bare øverstepresten tre innenfor forhenget, én gang i året på Yom Kippur (forsoningsdagen, jf. 3 Mos 16). Han gikk da bare innenfor forhenget for å bringe frem offer (blod jf. Heb 9:7) på vegne av folket og for seg selv. Øversteprestens funksjon var å være en stedfortreder for folket. Som πρόδρομος og øversteprest bar Jesus frem sitt eget blod som offer innenfor forhenget én gang for alle. Som en øversteprest som langt overgår den gamle prestestanden trådte han innenfor forhenget som den ultimate stedfortreder. I motsetning til Aron og de levittiske øversteprestene som også måtte bære frem offer på vegne av seg selv, kunne Jesus bringe frem sitt blod på vegne av alle siden han var uten synd (jf. Heb 4:15). Den paradoksale forskjellen ved Jesu inntreden innenfor forhenget, er at i motsetning til de levittiske øversteprestene som måtte tre inn på vegne av folket hvert eneste år, har Jesus trådt inn én gang for alle. Jesus trådte nemlig ikke innenfor forhenget kun som en stedfortreder, han «innviet en ny og levende vei for oss gjennom forhenget» (10:20), forhenget i det fullkomne og himmelske tabernakelet (jf. 8:2; 9:11). Som πρόδρομος innenfor forhenget er ikke Jesus lenger bare stedfortredende, han har gått i forveien og har gjort det mulig for de troende å følge etter på veien gjennom forhenget. I lys av et ledelsesmotiv er blir det tydelig at forhenget utgjør et punkt på veien som måtte passeres for å nå målet.⁴⁷³

5.2.3. Jesu fullkomne prestedtjeneste.

I Hebreerbrevets kjerne blir den øversteprestelige tjenesten for fullt behandlet og de to prestestandene illustreres i forhold til hverandre. Det er den levittiske (dvs. etter Aron), og Jesu øversteprestelige tjeneste på samme vis som Melkisedek. Gjennom fremstillingen av begge de øversteprestelige tjenestene, den gamle og den nye, vises tanken om fullkommengjøring som et av de avgjørende faktorene for hvordan Jesu nye øversteprestelige tjeneste overgår den gamle levittiske.

Hebreerbrevet 7:11 illustrerer hvorfor det måtte komme en prest av samme slag som Melkisedek, nettopp av den grunn at fullendelsen ikke kunne nås gjennom det levittiske prestedømmet, det prestedømmet «folket var bundet til ved loven». Øversteprestene bærer frem offer «som ikke kan gjøre den som dyrker Gud, fullkommen når det gjelder samvittigheten» (Heb 9:9). Videre illustrerer Hebreerbrevet 7:18f at «et eldre bud»

⁴⁷³ Attridge, *Hebrews*, 285.

(προαγωγῆς ἐντολῆς) blir opphevet. Budet som blir opphevet er den delen av loven som knytter loven til det levittiske prestedømmet (Arons prestedømme). Dette budet er «svakt og unyttig» siden loven ikke kunne føre noe(n) «fram til fullendelse» (jf. 7:19a). I tillegg er «de som loven innsetter til øversteprester» «svake mennesker» (Heb 7:28).

Etter å ha vist hvordan det svake og unyttige budet og øversteprestens offer ikke leder til fullkommengjøring eller fullendelse, utlegger forfatteren at nå som det svake og unyttige budet er opphevet, kommer det noe mye bedre: «et håp som gjør at vi kan komme Gud nær» (Heb 7:19b). Det håpet som når innenfor forhenget, det forhenget som Jesus som øversteprest og πρόδρομος har åpnet en levende vei gjennom. De øversteprestene som var innsatt av loven var svake mennesker. Mens Sønnen som «for evig har nådd frem til fullendelsen» (jf. 7:28) blir innsatt gjennom ordet. Sin øversteprestelige tjeneste har Jesus utført i det tabernaklet «som er større og mer fullkomment» (jf. 9:11). Og han har båret seg selv frem som offer én gang for alle (jf. 7:27) og med denne ene offergaven «har han for alltid gjort dem som helliges, fullkomne» (10:14).

5.2.4. Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 6:19-20.

I motsetning til i Hebreerbrevet 2:5-18; 5:7-10 og 12:1-3, er ikke motivet som dannes i 6:19-20 et eksodusmotiv. Tekstens motiv knyttes her til Arons (øversteprestens) inntreden innenfor forhenget på forsoningsdagen, Yom Kippur. I sin øversteprestelige tjeneste trer Jesus, som en πρόδρομος *for oss*, innenfor forhenget i det fullkomne, himmelske tabernakel. Han trer ikke inn som en stedfortreder, men innvier en «ny levende vei» (10:20) gjennom forhenget, slik at «de som adlyder ham» (jf. 5:9) kan følge etter inn til herlighet. Det er på grunn av Jesu selvoffer at barna (2:10) kan føres til herlighet.

Jesu rolle som ἀρχηγός er trolig nært knyttet til hans funksjon som πρόδρομος, han er en som går i forveien og baner vei. Det passer inn i den atletiske billedbruken i Hebreerbrevet 12:1-3, Jesus, som ἀρχηγός, har løpt i forveien for oss, og banet vei for løpet. Tilsvarende kan ἀρχηγός tolkes i 2:10: som ἀρχηγός har Jesus, gjennom lidelse og død, banet vei for frelsen og dermed muliggjort at Gud kan føre mange barn til herlighet.

5.3. *Den store Hyrden. Eksegese av Hebreerbrevet 13:20.*

Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν.

Fredens Gud, han som i kraft av en evig pakts blod førte den store hyrden for sauene, vår Herre Jesus Kristus⁴⁷⁴, opp fra de døde. (Heb 13:20)

Her er det ingen direkte parallell til Hebreerbrevet 2:10 eller 12:2, heller ikke til 5:7-10 eller 6:19-20. Det som likevel gjør dette verset relevant i denne sammenhengen er hvordan det her illustreres et ledelsesmotiv, som dermed kan knyttes til ἀρχηγός. Først og fremst ved at det her tydelig illustreres ledelse ved bruk av ἀνάγω. Et annet moment av interesse er betegnelsen av Jesus som hyrde (ποιμήν). En hyrde er en lederfigur⁴⁷⁵ (i det minste for sauene), og bruken av denne betegnelsen på Jesus, i forbindelse med oppstandelse fra de døde, kan antyde at ἀρχηγός kan ha vært ment på lignende vis.

5.3.1. *Hebreerbrevet 13:20 i sin kontekst.*

Det aktuelle verset befinner seg helt mot slutten av Hebreerbrevet. Selv om Hebreerbrevets sjanger ikke er et rent brev,⁴⁷⁶ har Hebreerbrevets avslutning flere elementer vanlig for antikke brev, lik resten av brevene i Det nye testamentet.⁴⁷⁷ Det aktuelle og det påfølgende verset (13:20-21) utgjør avsluttende velsignelse og lovprisning før personlig hilsen. Vanhoye regner 13:20-21 som hebreerbrevets konklusjon i sin litterære struktur.⁴⁷⁸ De foregående versene (13:18-19) utgjør en forespørsel om forbønn. Etter å ha uttrykt dette ønske om forbønn, kommer forfatteren i 13:20-21 med en bønn for mottakerne. Etter bønningen kommer forfatteren med en personlig oppfordring til mottakerne om at de skal ta imot de formanende ord (λόγος ἢ παράκλησις) som han har kommet med.

⁴⁷⁴ «Kristus», noen manuskripter (bl.a. D* Ψ 33 104 323 239 i tillegg til noen latinske og syriske Peshitta) legger til Χριστον. Det er trolig influert av liturgisk praksis. Jf. Ibid., 404; Bruce, *Hebrews*, 387, n. 109.

⁴⁷⁵ Jf. en av Bauers definisjoner av ποιμήν: «one who serves as guardian or leader», BDAG, s.v. ποιμήν, 2.

⁴⁷⁶ Se oppsummerende diskusjon om Hebreerbrevets sjanger i kap 1.5.4.

⁴⁷⁷ Attridge, *Hebrews*, 404–405.

⁴⁷⁸ Jf. Vanhoyes struktur, se bl.a. Ibid., 15–16; Black, «The Literary Structure of Hebrews», 170–71; Giblin, «La structure [...] (review of Albert Vanhoye)».

5.3.2. Den store hyrden for sauene.

Med omtalen av en «evig pakts blod» (αἷματι διαθήκης αἰωνίου) knyttes det en link til Hebreerbrevet 9 hvor både pakt og blod omhandles i forbindelse med den gamle prestedtjeneste (Aron) og Jesu prestedtjeneste. Jesu rolle som hyrde (ποιμήν) for sauene er indirekte koblet til hans øversteprestelige tjeneste. Gud kunne reise den store hyrden, Jesus, opp fra de døde i kraft av Jesu selvofring som øversteprest.

Hyrdesymbolikk bygger på messiansk billedbruk. I evangeliene symboliserer Jesus seg selv som «den gode hyrde», en veldig sentral symbolikk. Det er stor sannsynlighet for at Jesu egen bruk av denne symbolikken var kjent for forfatteren og mottakermenigheten. Dessuten benyttes ποιμήν andre steder i Det nye testamentet også på ledere i menighetene.⁴⁷⁹ Siden Jesus eksplisitt betegnes som «hyrden for sauene», indikerer det at sauene, de som følger etter og som hyrden passer på, er de troende, de som adlyder ham (jf. 5:9).

Hebreerbrevets eneste forekomst av ποιμήν er her i 13:20. Dette verset bygger trolig på en tanke om en eskatologisk eksodus. I det minste virker det som om forfatteren er inspirert av Jesaja 63:11-14, som omhandler Guds innsettelse av Moses som leder for Israelfolket.⁴⁸⁰ Likheten mellom disse to stedene ligger i bruken av en veldig syntaktisk lik delsetning, illustrert nedenfor:

Ὁ ἀναγαγὼν (Heb 13:20)	ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν
Ὁ ἀναβιβάσας (Jes 63:11)	ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων

Selv om verbene (ἀνάγω, «å føre opp» og ἀναβιβάζω, «å dra opp») i de to setningene ikke er like, er de begge sammensatte verb som tegner en vertikal bevegelse oppover. Men verbet ἄγω forekommer i den nære konteksten til Jes 63:11, ἀνάγω brukes i v. 12 og ἄγω brukes i v. 13 og 14. Den samme tanken om å føre eller lede er tilstedeværende i større eller mindre grad både i Jes 63:11 og Heb 13:20. Syntaksen i begge versene viser at den vertikale bevegelsen indikert av verbbruken skjer ut av et sted eller en tilstand, signalisert ved preposisjonen ἐκ. Tilsvarende er objektet lik begge steder, τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, «hyrden for sauene». I motsetning til Moses blir ikke Jesus bare omtalt som τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, men det legges til τὸν μέγαν. Når Jesus blir kalt «den store» hyrden indikerer det

⁴⁷⁹ Se Ef 4:11; 1 Pet 5:2. Jf. Ellingworth, *Hebrews*, 729.

⁴⁸⁰ Lane, *Hebrews 9-13*, 560–61.

at han overgår ikke bare Moses, men alle andre hyrder.⁴⁸¹ Ved å benytte denne linken til Moses' innsettelse som leder for folket, henter han opp igjen sitt fremlegg om Jesus som større enn Moses (Heb 3). Jesu oppstandelse og opphøyelse blir her brukt som et eksodusmotiv.

5.3.2.1. Ledet opp fra de døde.

Med «ἀνάγω ἐκ νεκρῶν» dannes det en link til Hebreerbrevet 5:7. Her fortelles det at Jesus rettet bønner og nødrop til han «som kunne redde ham fra døden» (σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου). Som det ble drøftet i eksegesen av Hebreerbrevet 5:7-10 betegner preposisjonen ἐκ å bli reddet *ut av* døden, mer enn *fra* det å dø.⁴⁸² Og Jesus ble bønnhørt, og ført *ut av* døden (dvs. oppsto), på grunn av sin gudsfrykt. Det er samme bruken av ἐκ her i Hebreerbrevet 13:20. Selv om det i 5:9 og 13:20 brukes to forskjellige begrep for død,⁴⁸³ er det uten tvil den samme betydningen som kommer frem.

I tillegg gis det en indirekte link tilbake på Hebreerbrevet 2:14-16. Her ble det illustrert at Jesus, som ble kjøtt og blod slik som sine søsken, ved sin død gjorde ende «på ham som har dødens makt, det er djevelen» (2:14). På samme måte kunne han befri Abrahams ætt som hele livet var slaver under frykt for døden (φόβῳ θανάτου, jf. 2:15). Det ble i eksegesen⁴⁸⁴ illustrert at ἐπιλαμβάνω i 2:16 (brukt i omtalen av at det er Abrahams ætt han «tar seg av» eller «holder ved»), gjennom sitatet fra Jeremia 31:32 (LXX 38:32) i Hebreerbrevet 8:9, tydelig spiller på et motiv om å bli ført ut av fangenskapet i Egypt.

Når Jesus i Hebreerbrevet 13:20 beskrives som ποιμήν, er det i forbindelse med hans oppstandelse og opphøyelse. Som hyrde for sauene blir han ført opp fra de døde. Siden Gud førte den store hyrden opp fra de døde, kan hyrden føre sauene ut av slaveriet under frykt for døden (jf. 2:14-16). Som ποιμήν leder Jesus sauene til herlighet (jf. 2:10), han som først ble ført opp fra de døde.

⁴⁸¹ Joachim Jeremias, «ποιμήν κτλ.», i *TDNT*, 1968, 6:494.

⁴⁸² Se kap. 5.1.2.2.

⁴⁸³ Νεκρός (13:20) betegner noe som er dødt, mens θάνατος (5:9) betegner selve døden. Jf. BDAG, s.v. θάνατος; νεκρός.

⁴⁸⁴ Se kap.3.4.3.3 og 3.4.3.4.

5.3.3. *Antydning av et ledelsesmotiv i Hebreerbrevet 13:20.*

Tematisk kan Hebreerbrevet 13:20 sies å innebære elementer av et ledelsesmotiv i omtalen av Jesus som «den store hyrden for sauene». Hyrdebegrepet bruk om Jesus impliserer at han er den som leder og tar seg av sauene. Det signaliserer i tillegg en veldig konkret ledelse via *ἀνάγω*, «den store hyrden» blir selv ledet. Gjennom en link til Jesaja 63 blir det tydelig at føringen av *ποιμήν* opp fra de døde kan ses som en parallell til Guds innsettelse av Moses som leder for Israelfolket. Hebreerbrevet 13:20 tilfører et ekstra eksodus-perspektiv til ledelsesmotivet. Føringen av Jesus opp fra de døde kan ses som en slags innsettelse av ham som hyrden for sauene. Som *ἀρχηγός* leder Jesus Abrahams ætt ut av slaveriet under frykt for døden (jf. 2:14-16), slik som hyrden leder sine sauer, og slik Moses ledet israelfolket ut av slaveriet i Egypt.

6. ΑΡΧΗΓΟΣ OG LEDELSESMOTIVET, DE LANGE LINJENE.

Det er nå blitt gjort en eksegesi av et utvalg tekster i Hebreerbrevet. Først og fremst av de to perikopene hvor kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer, Hebreerbrevet 2:5-18 og 12:1-3, men også noen supplerende tekster, Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20. Eksegisen av disse tekstene ble gjort for å belyse den konteksten kristusbetegnelsen ἀρχηγός står i. Det bidrar til å gi en forståelse av hvordan vi skal forstå kristusbetegnelsen ἀρχηγός, og i hvilken grad denne betegnelsen kan sies å være knyttet til et ledelsesmotiv i teksten. Gjennom eksegesen av de to perikopene der selve kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer og i det supplerende tekstutvalget, kommer det frem flere elementer som antyder et ledelsesmotiv.⁴⁸⁵ Disse elementene kommer frem ved å besvare: Hvor er destinasjonen for ledelsen? Hvem leder og hvem blir ledet? Dette ledelsesmotivet innebærer ikke bare en aktiv (direkte) ledelse, men også en ledelse i en mer passiv (indirekte) forstand, gjennom fremstillingen av Jesus som et forbilde, det ypperste eksempel.

6.1. Ledelsesmotivet vist i Hebreerbrevet 2:5-18 og 12:1-3.

6.1.1. Ledelsens destinasjon.

I begge umiddelbare kontekster for Hebreerbrevets forekomst av kristusbetegnelsen ἀρχηγός omtales noe som er lovet. Dette som er lovet er målet for motivets ledelseshandling. I Hebreerbrevet 2:5-18 vises det, gjennom et sitat fra Salme 8, hvordan «den kommende verden» (nevnt i 2:5) kan ses som lovet å bli lagt under ἄνθρωπος og υἱὸς ἀνθρώπου. Gjennom en antropologisk tolkningstilnærming til dette salmesitatet, og ved parallellen som danner en *inclusio* mellom 2:5 og 2:16, blir det tydelig at ἄνθρωπος identifiseres med Abrahams ætt (jf. 2:16). «Den kommende verden» kan da indirekte ses som en forlengelse av

⁴⁸⁵ Se sammendragene på slutten av hvert av avhandlingens eksegesi-kapitler, henholdsvis kap. 3.6, 4.7, 5.1.4, 5.2.4 og 5.3.3.

løftet til Abraham (som omtales i Heb 6:13ff). Gjennom sitatet fra Salme 8 ises det også til kroning med herlighet og ære. Hebreerbrevet 2:10, som er kjerneverset i perikopen, forklarer at Gud ville føre «mange barn» til δόξα («herlighet»). Herligheten, som Jesus blir kronet med i 2:9, kan tolkes som en del av den kommende verdens eskatologiske realitet og kan ses synonymt med frelsen som skal arves (jf. 1:14). Det er derimot ikke bare «det som er lovet», den kommende verden, herligheten og frelsen, som her impliserer en destinasjon i forbindelse med ledelsesmotivet. Hebreerbrevet 2:14-16 forteller at Jesus ved sin død kunne gjøre ende på djevelen, som har dødens makt. Det fører til at han kan befri de som gjennom hele livet har vært slaver under frykt for døden (2:15). Her bygger det tydelig på en eksodus allusjon ved å spille på befrielsen av Israel fra slaveriet i Egypt. Spesielt synlig blir det gjennom omtalen av at det er Abrahams ætt Jesus «holder ved» (ἐπιλαμβάνω) i 2:16.

Hebreerbrevet 11:39-40 danner en link mellom fremstillingen av «troshelter» gjennom Israels historie i Hebreerbrevet 11, og Hebreerbrevet 12:1-3 hvor Jesus blir fremstilt som det ypperste eksempelet i tro. Hebreerbrevet 11:39 forteller at de gamle «trosheltene» fikk godt vitnesbyrd for sin tro, men likevel oppnådde de ikke det som var lovet (11:39). De så bare det som var lovet langt borte (jf. 11:13). Det som var lovet blir overført til den nye generasjonen av troende (eg. mottakerne). Det illustreres at den gamle generasjonen ikke skal nå fullendelsen (dvs. oppnå det som er lovet) uten oss (dvs. forfatter og mottaker). I Hebreerbrevet 12:1f har forfatteren brukt et atletisk billedbruk på troen, mottakerne blir formanet til å løpe med utholdenhet. De formaneres til å løpe med blikket festet på Jesus, som er ved løpets mål, han som er selve troens fullender.

Også her bygger ledelsesmotivet på en eksodus allusjon, gjennom koblingen til de gamle generasjoner og oppnåelsen av det som var lovet. Den generasjonen av israelitter som ble ført ut av Egypt, fikk ikke komme inn i Kanaan (jf. 4 Mos 14:21ff). Det var bare den nye generasjonen av israelfolket som fikk tre inn i det lovede landet. Den «opprinnelige» generasjonen fikk bare se det landet som var lovet, lang borte.

6.1.2. Hvem blir ledet?

I Hebreerbrevet 2:5-18 blir det tydelig, spesielt dersom man tar utgangspunkt i 2:10, at det er de «mange barn» (πολλοὺς υἱοὺς) som er objektet for ledelseshandlingen, signalisert gjennom den eksplisitte bruken av ἄγω. De «mange barn» blir omtalt som «de som blir helliggjort» og som Jesu søsken. Videre identifiseres barna med Abrahams ætt, Guds løftes folk (som

inkluderer de troende). Abrahams ætt blir ført ut av slaveriet under frykt for døden. De er frelsens arvinger (jf. 1:14) som blir ledet til herlighet, til en eskatologisk oppfyllelse av det som er lovet. Gjennom Hebreerbrevet 11:39-40 blir det tydeliggjort at dette ikke bare gjelder Hebreerbrevets mottakere. Også alle de som fikk godt vitnesbyrd for sin tro vil nå fullendelsen, sammen med den nye generasjonen troende.

Siden Hebreerbrevet er *λόγος παράκλησις* («formanende ord» jf. 13:22) er det sannsynlig at forfatteren med sin omtale av de «mange barn» i 2:10 har implisert de troende. Dersom Hebreerbrevets mottakere hovedsakelig består av jøder, er det trolig ingen tilfeldighet at Abrahams ætt kan ses som kjerneobjektet for ledelsesmotivet i Hebreerbrevet 2:5-18.

Jesus leder⁴⁸⁶ barna til herlighet, gjennom sine handlinger, men han blir også selv ledet. Hebreerbrevet 1:6 forteller at Jesus, som *πρωτότοκος*, blir ført inn (*εἰσάγω*) i verden (*οἰκουμένη*), den samme som den kommende verden (*οἰκουμένη*) nevnt i 2:5. Det er også mulig å tolke at Jesus indirekte blir ledet til fullkommengjøring gjennom lidelse. Ved repetisjon av terminologi fra sitatet av Salme 8, blir Jesus i 2:9 kronet med herlighet og ære. Det er gjennom Jesus at det som er lovet blir gjort oppnåelig.

6.1.3. Gjennom Jesu lidelse.

Hebreerbrevet 2:5-18 viser hvordan den eskatologiske verden, som er lovet lagt under Abrahams ætt, blir realisert ved Jesus. Det er gjennom Jesu lidelse, død og opphøyelse at Gud kan lede «mange barn» til herlighet. Det er fordi Jesus beseiret djevelen, som har dødens makt, at Abrahams ætt kan frigjøres fra slaveriet under frykt for døden. Det er på grunn av Jesu solidaritet med sine søsken at han som øversteprest kan hjelpe dem.

Ledelsesmotivet innebærer ikke bare en aktiv (direkte) ledelse, men også en ledelse i en mer passiv (indirekte) forstand, blant annet gjennom forfatterens formaning om å ha blikket festet på Jesus i 12:1-3. Jesus blir fremstilt som et forbilde. Han har allerede løpt løpet og holdt ut selve korset. Som et forbilde leder Jesus de troende ved å vise veien, ved å være det ultimate eksempel.

⁴⁸⁶ Selv om det er Gud som er subjektet for *ἀγαγόντα* i 2:10 (se s. 55f), er Jesus, som *ἀρχηγός*, implisert som den som leder barna til herlighet. Siden de blir ledet til herligheten pga. hans handlinger, pga. hans fullkommengjøring gjennom lidelse. I tillegg blir Jesus i det påfølgende verset omtalt som «han som helliggjør».

6.2. Hva tilfører Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20 dette ledelsesmotivet?

Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20 ble valgt for den supplerende eksegese på bakgrunn av at disse tekstene tilsynelatende kunne bidra til forståelse av ledelsesmotivet som er påvist i konteksten rundt ἀρχηγός, og dermed indirekte bidra til tolkningen av kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Det er visse detaljer i Hebreerbrevet 5:7-10; 6:19-20 og 13:20 som kan gi en forståelse av hvordan ἀρχηγός kan tolkes i lys av dette ledelsesmotivet.

Hebreerbrevet 5:7-10 bidrar til å illustrere Jesus som et forbilde, slik som i Hebreerbrevet 12:1-3. Han lærte lydighet ved å lide, en tilsvarende lydighet som tilskrives «de som adlyder ham», med andre ord de som følger ham. Som en følge av hans fullkommengjøring ble Jesus «opphavet» eller «årsaken» (αἴτιος) til en frelse som aldri ender, for de som adlyder ham.

Både Hebreerbrevet 5:7-10 og 13:20 viser at Gud førte Jesus ut av døden. I Hebreerbrevet 5:7-10 bærer Jesus frem bønner og nøddrop til «ham som kunne frelse ham fra døden», Gud besvarte Jesu bønn og førte ham ut av døden. I 13:20 blir Jesus, som «den store hyrden for sauene», ført opp fra de døde av Gud. Jesus død utgjør en sentral del i utførelsen av å lede barna til herlighet. Fokuset på nødvendigheten av Jesu fullkommengjøring gjennom lidende død i 2:10 viser dette tydelig. Med tanke på det fokuset som ligger på omtalen av Jesus som øversteprest i Hebreerbrevet, er det logisk å anta at alle Hebreerbrevets omtaler av Jesu død og oppstandelse er koblet til hans selvoppofring som øversteprest (jf. 7:27).

Med assosiasjoner til øversteprestens inntreden inn i Det aller helligste på Yom Kippur, blir Jesus i Hebreerbrevet 6:19-20 fremstilt som en πρόδρομος («forløper») som trer innenfor forhenget for oss. Han trer ikke innenfor forhenget som en stedfortreder, slik Aron gjorde, men lager ved sin selvoppofring en levende vei gjennom forhenget som gjør at *vi* (de troende, eg. mottakerne og forfatter) kan følge etter. En vei som leder inn til Guds herlighet.

6.3. Hvordan kan vi forstå kristusbetegnelsen ἀρχηγός?

Et av de viktige spørsmålene tilknyttet tolkningen av ἀρχηγός i Hebreerbrevet er om hvorvidt ἀρχηγός skal forstås likt i begge forekomstene i Hebreerbrevet, eller ikke. Gjennom eksegese av 2:5-18 og 12:1-3 ble det vist at det er flere likheter mellom de to stedene der kristusbetegnelsen ἀρχηγός forekommer.⁴⁸⁷ Det virker usannsynlig at forfatteren ville ha brukt

⁴⁸⁷ For sammenligning av Heb 2:9-10 og 12:2, se kap. 4.5.

betegnelsen ἀρχηγός på to vidt forskjellige måter, særlig når det er såpass sammenheng mellom Hebreerbrevet 2:9-10 og 12:2. Denne likheten bør derfor tilsi en liknende tolkning av ἀρχηγός i 2:10 som den tolkningen som gis i 12:2.

Det ble gjennom eksegesen også påvist flere likheter mellom Hebreerbrevet 2:10 og 5:9,⁴⁸⁸ særlig ved den parallelle frasen «αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου». Disse parallelle likhetene tilsier at deler av ἀρχηγός' betydning i 2:10 er å være årsaken til frelsen. Det atletiske bildet i 12:1-2, særlig formaningen til løperne om å løpe med blikket festet på Jesus, på at ἀρχηγός kan tolkes i lys av en som har løpt i forveien, lik en πρόδρομος. Gjennom eksegesen er det kommet frem flere elementer som viser Jesus som et forbilde. Αρχηγός kan trolig gis en betydning som omfatter begge de to aspektene, slik at det blir kongruens mellom Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.

Det underliggende ledelsesmotivet rundt ἀρχηγός bygger på eksodus-allusjoner, det kan derfor være god grunn til å tolke ἀρχηγός på bakgrunn av hvordan Septuaginta bruker ἀρχηγός, spesielt i forbindelse med eksodus. Dette styrkes av hvor viktig Septuagintas ordlyd er for forfatterens argumentasjon. Som det ble vist under den semantiske analysen, er ἀρχηγός i Septuaginta vanligvis brukt som en betegnelse på en høvding over hver av Israels tolv stammer. Det tilsier at dersom ἀρχηγός i Hebreerbrevet skal tolkes på bakgrunn av Septuaginta, vil det være som en autoritativ lederskikkelse. Det var som ἀρχηγοὶ for folket at Josva, Nuns sønn, og de andre dro ut for å speide landet.

6.3.1. *Tolkningen av ἀρχηγός i Hebreerbrevet 2:10 og 12:2.*

Som ἀρχηγός leder Jesus de troende ved å vise veien: billedlig slik en hyrde leder sauene, aktivt i den forstand at han har gått i forveien (jf. πρόδρομος) og åpnet veien, og samtidig passivt i den forstand at han leder via eksempel. Som ἀρχηγός er Jesu det ypperste forbilde i tro, som de troende oppfordres til å følge. Som ἀρχηγός er Jesus det *instument* Gud bruker for å realisere det som er lovet. Den ledelsen ἀρχηγός innebærer, har tydelig flere nyanser. I lys av den konteksten ἀρχηγός står i, vil jeg derfor konkludere med *banebryter* (ekvivalent med det engelske «pioneer») som den mest konkrete norske gjengivelse av ἀρχηγός.

⁴⁸⁸ For sammenligning av Heb 2:10 og 5:9, se kap. 5.1.3.

Tolkningen av ἀρχηγός som en *banebryter* kan innlemme de fire nyansene av ἀρχηγός som ble påvist i den semantiske analysen:⁴⁸⁹

- ἀρχηγός^I = «en som begynner noe»
- ἀρχηγός^{II} = «en som har en fremragende posisjon»
- ἀρχηγός^{III} = «en som er utgangspunktet for noe»
- ἀρχηγός^{IV} = «en som leder eller fører»

En banebryter er den første som gjør noe, den som begynner en handling eller et arbeid. Det innebærer også at banebryteren er utgangspunktet for en ny fremgangsmåte eller en ny vei å gå etc. En banebryter har en fremragende posisjon i den forstand at han er først. En banebryter kan indirekte lede andre ved å få dem til å følge sitt eksempel. Rent innholdsmessig er *banebryter* en godt mulig gjengivelse av ἀρχηγός.

Siden ἀρχηγός innehar flere nyanser som illustreres gjennom konteksten, må ἀρχηγός parafraiseres hvis en skal klare å få med hele nyansespekteret i kristusbetegnelsen ἀρχηγός. Som ἀρχηγός er Jesus: «*banebryteren* som åpner opp veien og leder til frelsen» og «*banebryteren* som er selve årsaken til og det ultimate eksempel på tro». Måten ἀρχηγός brukes gir litt ulike nyanser i 2:10 og 12:2, men grunnbetydningen forblir den samme.

⁴⁸⁹ Se analysen av ἀρχηγός' leksikalske betydning i kap. 2.1.

OPPSUMMERENDE KONKLUSJON.

Gjennom eksegesi av utvalgte tekster i Hebreerbrevet er det blitt vist at kristusbetegnelsen ἀρχηγός utgjør en del av et bredt soteriologisk og eskatologisk ledelsesmotiv. Et motiv om å bli ledet til det Gud har lovet, hvor Jesus, som ἀρχηγός, er årsaken (i den forstand at det er pga. ham eller kun ved ham at det er mulig) til at barna kan ledes til herlighet (2:10) eller fullendelse (11:39ff). Dette ledelsesmotivet bygger på eksodus allusjoner, om å bli ledet ut av slaveriet under frykt for døden og å bli ledet mot det som er blitt lovet av Gud.

I lys av ledelsesmotivet, likheten mellom forekomstene av ἀρχηγός, fremstillingen av Jesus som et forbilde og bildet som dannes av Jesus som åpner opp veien, er det grunn til å tolke ἀρχηγός som en *banebryter*, ekvivalent med det engelske «pioneer». For best å kunne gjengi hva ἀρχηγός innebærer i sin kontekst, kan Hebreerbrevets to forekomster av ἀρχηγός parafraseres som: «Frelsens banebryter, som åpner opp og viser veien til frelsen» og «troens banebryter, som er selve årsaken til og det ypperste eksemplet på tro».

BIBLIOGRAFI.

- Attridge, Harold W. «Heard because of his reverence (Heb 5:7)». *Journal of Biblical Literature* 98, nr. 1 (1979): 90–93.
- . *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the Hebrews*. Hermeneia. Philadelphia: Fortress, 1989.
- Baasland, Ernst, og Reidar Hvalvik. *De apostoliske fedre - i norsk oversettelse med innledninger og noter*. Oslo: Luther, 1984.
- Balz, Horts R., og Gerhard Schneider. *Exegetical Dictionary of the New Testament*. 3 bd. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1990-93.
- Bauckham, Richard, Daniel R. Driver, Trevor A. Hart, og Nathan MacDonald, red. *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts*. Library of New Testament Studies 387. London: T&T Clark, 2008.
- Bauer, Walter, Frederick W. Danker, William F. Arndt, og F. Wilbur Gingrich. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. 3. utg. Chicago: University of Chicago Press, 2000. Digital utgave: Bibleworks v.9.
- Black, David A. «A note on the structure of Hebrews 12:1-2». *Biblica* 68, nr. 4 (1987): 543–51.
- . «The Problem of the Literary Structure of Hebrews: An Evaluation and a Proposal."». *Grace Theological Journal* 7, nr. 2 (1986): 163–77.
- Blomberg, Craig L. «'But We See Jesus': The Relationship between the Son of Man in Hebrews 2.6 and 2.9 and the Implications for English Translations». Sider 88–99 i *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts*. Redigert av Richard Bauckham, Daniel R. Driver, Trevor A. Hart, og Nathan MacDonald. Library of New Testament Studies 387. London: T&T Clark, 2008.
- Brown, Colin, red. *The New International Dictionary of New Testament Theology*. 4 bd. Exeter: Paternoster, 1975-86.
- Brown, Francis, Samuel R. Driver, og Charles A. Briggs. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. Peabody, Mass.: Hendrickson, 1996.
- Bruce, Frederick F. «Kerygma of Hebrews». *Interpretation* 23, nr. 1 (1969): 3–19.
- . «Textual problems in the epistle to the Hebrews». Sider 27–39 i *Scribes and scripture: New Testament essays in honor of J. Harold Greenlee*. Redigert av David A. Black. Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns, 1992.
- . *The Epistle to the Hebrews*. Rev. utg. New International Commentary of the New Testament. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1990.
- Caneday, Ardel B. «The Eschatological World Already Subjected to the Son : The *Οἰκουμένη* of Hebrews 1.6 and the Son's Enthronement». Sider 28–39 i *A Cloud of Witnesses:*

- The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts*. Redigert av Richard Bauckham, Daniel R. Driver, Trevor A. Hart, og Nathan MacDonald. Library of New Testament Studies 387. London: T&T Clark, 2008.
- Croy, N. Clayton. «A Note on Hebrews 12:2». *Journal of Biblical Literature* 114, nr. 1 (1995): 117–19.
- . *Endurance in suffering: Hebrews 12:1-13 in its rhetorical, religious, and philosophical context*. Society for New Testament Studies Monograph Series 98. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Davidson, Richard M. «Christ's Entry 'Within the Veil' in Hebrews 6: 19-20: The Old Testament Background». *Andrews University Seminary Studies* 39, nr. 2 (2001): 175–90.
- DeSilva, David A. *Perseverance in gratitude: a socio-rhetorical commentary on the Epistle «to the Hebrews»*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2000.
- Dyck, Timothy L. «Jesus Our Pioneer: ΑΡΧΗΓΟΣ in Heb. 2:5-18; 12:1-3, and its relation in the epistle to such designations as ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ, ΑΙΤΙΟΣ, ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ, ΕΓΓΥΟΣ, ΜΕΣΙΤΗΣ, ΠΟΙΜΗΝ, and to the recurring theme of pilgrimage in faith along the path of suffering which leads to glory». Thesis, Norhtwest Baptist Theological Seminary, 1980.
- Eisenbaum, Pamela M. *The Jewish heroes of Christian history: Hebrews 11 in literary context*. Society of Biblical Literature Dissertation Series 156. Atlanta, Ga.: Scholars Press, 1997.
- Ellingworth, Paul. *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text*. New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1993.
- Fuhrmann, Sebastian. «Christ Grown into Perfection: Hebrews 9,11 from a Christological point of view». *Biblica* 89, nr. 1 (2008): 92–100.
- Giblin, Charles H. «La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux (review of Albert Vanhoye)». *Catholic Biblical Quarterly* 26, nr. 1 (1964): 135–38.
- Gray, Patrick. «Brotherly Love and the High Priest Christology of Hebrews». *Journal of Biblical Literature* 122, nr. 2 (2003): 335–51.
- Gudorf, Michael E. «Through a classical lens: Hebrews 2:16». *Journal of Biblical Literature* 119, nr. 1 (2000): 105–8.
- Guthrie, George H. *The structure of Hebrews: a text-linguistic analysis*. Supplements to Novum Testamentum 73. Leiden: E. J. Brill, 1994.
- Horning, Estella B. «Chiasmus, Creedal Structure, and Christology in Hebrews 12:1-2». *Biblical Research* 23 (1978): 37–48.
- Hughes, Philip E. *A commentary on the Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1977.
- Hvalvik, Reidar, og Terje Stordalen. *Den store fortellingen: om Bibelens tilblivelse, innhold, bruk og betydning*. Oslo: Det Norske bibelselskap, 1999.
- Johnson, Luke Timothy. *Hebrews: A Commentary*. New Testament Library. Louisville, Ky.: Westminster John Knox, 2006.
- Johnsson, William G. «Pilgrimage motif in the Book of Hebrews». *Journal of Biblical Literature* 97, nr. 2 (1978): 239–51.

- Johnston, George. «Christ as archehos». *New Testament Studies* 27, nr. 3 (1981): 381–85.
- Jones, Donald L. «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ: Der religionsgeschichtliche und theologische Hintergrund einer neutestamentlichen Christusprädikation (review of Paul-Gerhard Müller)». *Journal of Biblical Literature* 95, nr. 2 (1976): 305–7.
- Kittel, Gerhard, Geoffrey W. Bromiley, og Gerhard Friedrich. *Theological Dictionary of the New Testament*. 10 bd. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1946-74.
- Koester, Craig R. *Hebrews: a new translation with introduction and commentary*. Anchor Bible 36. Garden City, N.Y.: Doubleday, 2001.
- Kohlenberger, John R., Edward W. Goodrick, og James A. Swanson. *The Exhaustive Concordance to the Greek New Testament*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1995.
- Käsemann, Ernst. *The Wandering People of God: an investigation of the Letter to the Hebrews*. Oversatt av Roy A. Harrisville og Irving L. Sandberg. Minneapolis: Augsburg Pub. House, 1984. Oversettelse av: *Das wandernde Gottesvolk*. 2. utg. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957.
- Lane, William L. *Hebrews 1-8*. Word Biblical Commentary 47a. Dallas, Tex.: Word Books, 1991.
- . *Hebrews 9-13*. Word Biblical Commentary 47b. Dallas, Tex.: Word Books, 1991.
- Leivestad, Ragnar. «Jesus som forbilledet ifølge Hebræerbrevet». *Norsk teologisk tidsskrift* 74, nr. 4 (1973): 195–206.
- Liddell, Henry G., og Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Redigert av Sir Henry S. Jones og Roderick McKenzie. 9. utg. Oxford: Clarendon, 1940. Sitert 10. oktober 2013. Online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057>.
- Lindars, Barnabas. «The rhetorical structure of Hebrews». *New Testament Studies* 35, nr. 3 (1989): 382–406.
- . *The Theology of the Letter to the Hebrews*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Louw, Johannes E., og Eugene A. Nida. *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*. 2. utg. New York: United Bible Societies, 1989. Digital utgave: Bibleworks v.9.
- McCrudden, Kevin B. «Christ's perfection in Hebrews: divine beneficence as an exegetical key to Hebrews 2:10». *Biblical Research* 47 (2002): 40–62.
- Metzger, Bruce M. *A Textual Commentary On The Greek New Testament*. 2. utg. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.
- Mitchell, Alan C. *Hebrews*. Sacra Pagina 13. Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 2007.
- . «The use of *πρέπειν* and rhetorical propriety in Hebrews 2:10». *Catholic Biblical Quarterly* 54, nr. 4 (1992): 681–701.
- Moffatt, James. *A critical and exegetical commentary on the Epistle to the Hebrews*. Opptrykk 1979. Edinburgh: T&T Clark, 1924.
- Moffitt, David M. *Atonement and the logic of resurrection in the Epistle to the Hebrews*. Supplements to Novum Testamentum 141. Leiden: Brill, 2011.
- Ounsworth, Richard J. *Joshua typology in the New Testament*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen testament, 2.Reihe 328. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.

- Pervo, Richard I. *Acts: a commentary*. Hermeneia. Minneapolis: Fortress, 2009.
- Peterson, David. *Hebrews and Perfection: an examination of the concept of perfection in the «Epistle to the Hebrews»*. Society for New Testament Studies Monograph Series 47. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Richardson, Christopher. «The Passion: Reconsidering Hebrews 5.7-8». Sider 51–67 i *A Cloud of Witnesses: The Theology of Hebrews in its Ancient Contexts*. Redigert av Richard Bauckham, Daniel R. Driver, Trevor A. Hart, og Nathan MacDonald. Library of New Testament Studies 387. London: T&T Clark, 2008.
- Scott, Julius J. «Archēgos in the salvation history of the Epistle to the Hebrews». *Journal of the Evangelical Theological Society* 29, nr. 1 (1986): 47–54.
- Simpson, Edmund K. *Words worth weighing in the Greek New Testament*. London: Tyndale Press, 1946.
- Swetnam, James. «Form and Content in Hebrews 1-6». *Biblica* 53, nr. 3 (1972): 368–85.
- . «Form and Content in Hebrews 7-13». *Biblica* 55, nr. 3 (1974): 333–48.
- . *Jesus and Isaac: a Study of the Epistle to the Hebrews in the Light of the Aqedah*. Analecta biblica 94. Roma: Pontifical Biblical Institute, 1981.
- Thayer, Joseph. *A Greek-English Lexicon of the New Testament (Abridged and Revised Thayer Lexicon)*. Ontario: Online Bible Foundation, 1997. Digital utgave: Bibleworks v.9.
- Turner, Max. «Modern Linguistics and the New Testament». Sider 146–74 i *Hearing the New Testament: strategies for interpretation*. Redigert av Joel B. Green. 1. utg. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1995.
- Ulrichsen, Jarl Henning. *Gresk-norsk ordbok til Det nye testamente*. 2 bd. Trondheim: Tapir, 2009.
- Westcott, Brooke F. *The Epistle to the Hebrews, the Greek text with notes and essays*. 3. utg. The International Critical Commentary. London: Macmillan, 1909. Digital utgave: Logos Bible Software v. 4.
- Westfall, Cynthia L. *A discourse analysis of the letter to the Hebrews: the relationship between form and meaning*. Library of New Testament Studies 297. London: T&T Clark, 2005.
- Wikgren, Allen Paul. «Patterns of perfection in the Epistle to the Hebrews». *New Testament Studies* 6, nr. 2 (1960): 159–67.
- Young, Norman H. «‘Where Jesus Has Gone as a Forerunner on Our Behalf’ (Hebrews 6:20)». *Andrews University Seminary Studies* 39, nr. 2 (2001): 165–74.